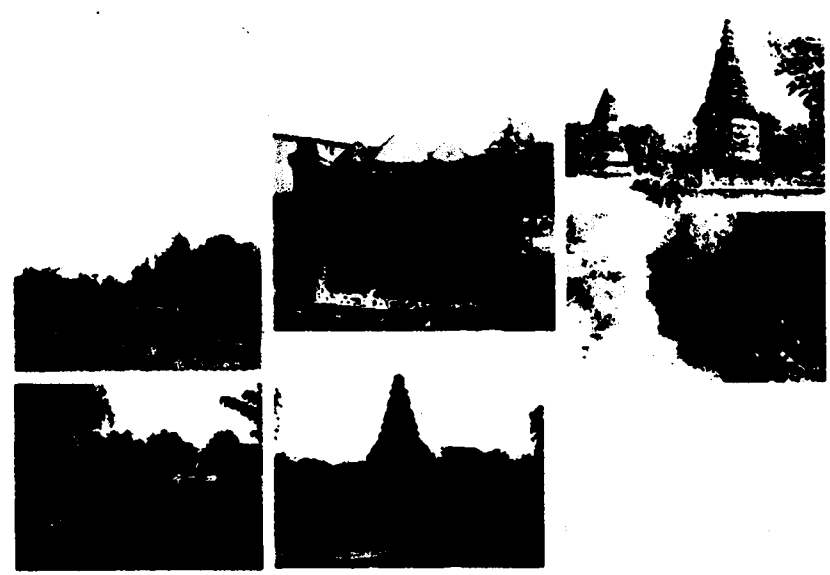

การประยุกต์ใช้เทคนิคและวิธีทางภูมิศาสตร์
เพื่อพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากาน
เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

พวงเพชร ธนสิน
ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
เมษายน 2548

๖๕๙
สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

๐๑ เมษายน
B12528545
01082232 X
i 17487730

การประยุกต์ใช้เทคนิคและวิธีทางภูมิศาสตร์
เพื่อพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากาน
เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

พวงเพชร ธนสิน

ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

เมษายน 2548

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ ได้รับการสนับสนุนด้วยงบประมาณจากกองทุนพัฒนาวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผู้วิจัยขอขอบคุณคณะกรรมการพัฒนาวิชาการและวิเทศสัมพันธ์ ที่ให้โอกาสผู้วิจัยได้ทำการวิจัยในหัวข้อที่ผู้วิจัยสนใจ

ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ เสกสิน ศรีพัฒนานุกุลกิจ และขอบคุณจริยา ตั้งสถาเจริญพร ที่ช่วยสนับสนุนและส่งเสริมอย่างดีให้ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยนี้

ขอขอบคุณ คุณสรวุฒน์ แน่นหนา คุณเทียมทัน ปัญญา คุณอินดา ดาวร คุณสันติ อุตะมะ คุณสุวิทย์ อาทิตย์ คุณเจริญ ไชยวงศ์ ที่ช่วยให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างสูงในการวิจัย รวมไปถึงชาวบ้าน บ้านท่ากาน ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ที่ช่วยกรุณาเสียสละเวลาตอบแบบสอบถามและให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

ขอขอบคุณ คุณพัชนี วรปรีชา ที่ช่วยกรุณาจัดพิมพ์ต้นฉบับอย่างออกทอน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อัญญาค์ ไปราณานนท์ ที่ให้ความอนุเคราะห์เครื่องมือในการจัดทำแผนที่ คุณใบชา วงศ์คู่ย ที่ช่วยจัดทำแผนที่ คุณรัชฌรงค์ หิรัญตระกูล ที่ช่วยรวบรวมแบบสอบถามและจัดพิมพ์แผนที่ รูปภาพต่าง ๆ Mr.Jeffey Addis ที่ให้ข้อคิดในสายตาและมุมมองของนักท่องเที่ยวต่างชาติ รวมไปถึงคุณสุรีย์ หน่อโพ คุณเอกสิทธิ์ สมนวน คุณสามารถ สุวรรณรัตน์ ที่ช่วยให้กำลังใจ ช่วยผลักดันและให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดีเสมอมา

หากมีข้อผิดพลาดประการใด อันเกิดจากงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยขออภัยมา ณ ที่นี้ และหวังว่างานวิจัยชิ้นนี้ คงมีประโยชน์ไม่มากนักน้อยสำหรับผู้สนใจ

ทวงเพชร ธนสิน

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้เทคนิคและวิธีทางภูมิศาสตร์เพื่อพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีวัตถุประสงค์ 4 ประการ คือ 1) ศึกษาสภาพกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม บริเวณเมืองโบราณเวียงท่ากาน 2) ศึกษาบริบทการท่องเที่ยวในปัจจุบันของเมืองโบราณเวียงท่ากาน 3) ศึกษาความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยว และ 4) หาแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมสำหรับเมืองโบราณเวียงท่ากานเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ยั่งยืน

ผลการวิจัยพบว่าเมืองโบราณเวียงท่ากานสร้างขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ 17 ตั้งอยู่ที่บ้านท่ากาน ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าคอง จังหวัดเชียงใหม่ ในแอ่งที่ราบเชียงใหม่-ลำพูน กึ่งกลางระหว่างแม่น้ำปิงและแม่น้ำจัน เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม ซึ่งค้นพบซากโบราณสถานสมัยพุทธศตวรรษที่ 18-22 ถึง 17 แห่ง (ในพื้นที่ศึกษา) บางส่วนยังจมอยู่ใต้พื้นดิน ได้มีการศึกษา สำรวจ จุดค้น จุดแต่ง บูรณะโบราณต่าง ๆ ในเวียงท่ากานตั้งแต่ 2508 จนถึงปัจจุบัน ปัจจุบันนี้ การดำเนินการจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่เมืองโบราณเวียงท่ากาน ยังไม่มีมากนัก แม้จะมีสิ่งอำนวยความสะดวกทางด้านท่องเที่ยว แต่ส่วนใหญ่อยู่ในสภาพชำรุด ทุรุดโทรม ผลจากการศึกษาพบว่าในภาพรวมประชาชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในระดับปานกลาง แต่ในบางขั้นตอนกลุ่มตัวอย่างต้องการมีส่วนร่วมในระดับมาก เช่น ในขั้นการวางแผน การเข้าร่วมโครงการหรือกิจกรรมท่องเที่ยว และขั้นตอนการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการท่องเที่ยว

เมืองโบราณเวียงท่ากานได้รับการพัฒนาให้เป็นนครประวัติศาสตร์ที่ยังมีชีวิต ซึ่งทำได้โดยการจัดระเบียบการใช้ประโยชน์ที่ดิน ควบคุมการก่อสร้าง คัดแปลง ต่อเติม อาคารสิ่งก่อสร้างในเขตเมืองโบราณเวียงท่ากานเพิ่มการปลูกต้นไม้ ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมภูมิทัศน์ของบริเวณ โบราณสถาน จัดให้มีสิ่งบริการอำนวยความสะดวกและกิจกรรมต่าง ๆ สำหรับนักท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามายังพื้นที่เพิ่มมากขึ้น

การพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้น ควรเป็นผลมาจากความร่วมมือจากหลาย ๆ ฝ่าย โดยยึดหลักความต้องการของประชาชนในพื้นที่เป็นหลัก ผลของการศึกษานี้ คาดว่าจะเป็นประโยชน์ในการวางแผนพัฒนาเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และอาจสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการศึกษาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องต่อไป

ABSTRACT

The objectives of this study, "Application of Geographical Techniques and Methods for Development of Wiang Tha Kan Ancient City for Sustainable Tourism" are: 1) to study physical, social, economic, and cultural conditions around Wiang Tha Kan Ancient City; 2) to study present tourism context of Wiang Tha Kan Ancient City; 3) to study local people participation in development of Wiang Tha Kan Ancient City as tourism site; and 4) to propose guidelines which are suitable for development of Wiang Tha Kan Ancient City as sustainable cultural tourism site.

The result of the study showed that Wiang Tha Kan Ancient City was established around 1700 B.C. It is situated at Ban Tha Kan, Tambon Ban Klang, Amphoe San Pathong, Changwat Chiang Mai, in Chiang Mai – Lamphun Basin and in the middle of Ping and Mae Khan Rivers. It is cultural tourism attraction by which there are 17 ancient remains dated back to 1800-2200 B.C. founded in the area and some of them was still buried underground. There has been study, survey, excavation, restoration and renovation of many ancient remains in Wiang Tha Kan Ancient City since 2508 B.C. up until now. Recently, there is not much of tourism management in this area. Although there are many tourism facilities, most of them are not in good conditions. The study of participation of local people toward development of Wiang Tha Kan Ancient City as sustainable tourism site showed that people preferred to take part in participation at medium level. But at some stages of participation the samplers would like to take part at high level for example in planning, participation in tourism program or activities, and allocation of benefits from tourism.

Wiang Tha Kan Ancient City should be developed as "Living Historical City" which can be implemented by applying landuse classification; control over construction, modification, extension of buildings located within Wiang Tha Kan Ancient City; and planting more trees, thus for improvement of landscape around ancient remains. Besides, tourism facilities and activities should be provided for attracting more tourists.

The development of Wiang Tha Kan Ancient City as for sustainable tourism site should be implemented by cooperation among various sectors and it should be carried out on the basis of the need of local people. The results of this study will be valuable for planning Wiang Tha Kan as sustainable cultural tourism attraction and for application in other related studies.

สารบัญ

		หน้า
กิตติกรรมประกาศ		ก
บทคัดย่อภาษาไทย		ข
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ		ค
สารบัญ		ง
สารบัญตาราง		ช
สารบัญแผนที่		ญ
บทที่ 1	บทนำ	1
1.1	หลักการและเหตุผล	1
1.2	วัตถุประสงค์	3
1.3	ขอบเขตพื้นที่ศึกษา	3
1.4	กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย	3
	1.4.1 แนวคิดการท่องเที่ยววัฒนธรรม	3
	1.4.2 แนวคิดการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม	7
	1.4.3 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	8
	1.4.4 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน	12
	1.4.5 แนวคิดการบริหารทรัพยากรทางการท่องเที่ยว	14
	1.4.6 แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว	17
	1.4.7 แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน	19
1.5	กรอบแนวคิดการศึกษา	24
1.6	ขอบเขตการศึกษา	25
	1.6.1 ขอบเขตด้านพื้นที่	25
	1.6.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา	25
	1.6.3 ขอบเขตด้านประชากร	25
1.7	นิยามศัพท์	25

	หน้า
1.8	ระเบียบวิธีวิจัย 26
1.8.1	การเก็บรวบรวมข้อมูล 26
1.8.2	ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง 27
1.8.3	เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล 27
1.8.4	การวิเคราะห์ข้อมูล 29
1.8.5	การนำเสนอข้อมูล 29
1.9	ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ 29
1.10	ระยะเวลาดำเนินการวิจัย 30
บทที่ 2	ประวัติศาสตร์ สภาพภูมิศาสตร์ และการจัดการท่องเที่ยวของเมืองโบราณ
	เวียงท่ากาน 31
2.1	ประวัติความเป็นมา โบราณสถานและโบราณวัตถุ 31
2.1.1	ประวัติศาสตร์เมืองโบราณเวียงท่ากาน 31
2.1.2	การศึกษาค้นคว้าที่เวียงท่ากาน 34
2.1.3	โบราณสถาน และโบราณวัตถุในพื้นที่เมืองโบราณเวียงท่ากาน 37
	2.1.3.1 โบราณสถาน 37
	2.1.3.2 โบราณวัตถุ 46
2.2	สภาพภูมิศาสตร์ของเมืองโบราณเวียงท่ากาน 48
2.2.1	ที่ตั้ง ขนาด และอาณาเขต 48
2.2.2	ลักษณะภูมิอากาศ 50
2.2.3	ลักษณะธรณีวิทยา 50
2.2.4	ลักษณะดิน 55
2.2.5	แหล่งน้ำ 58
2.2.6	การใช้ประโยชน์ที่ดิน 58
2.2.7	เส้นทางคมนาคมและการเข้าถึง 58
2.2.8	สาธารณูปโภค 58
2.3	ลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม 60

	หน้า	
2.3.1	ประวัติความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐาน	60
2.3.2	การปกครองและจำนวนประชากร	61
2.3.3	สภาพเศรษฐกิจ	61
2.3.4	สังคม	62
2.3.5	วัฒนธรรม ประเพณี	63
2.4	การจัดการการท่องเที่ยว	65
2.5	กฎหมาย กฎ และระเบียบที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณ เวียงท่ากาน	67
2.6	หน่วยงาน/องค์กรที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณ เวียงท่ากาน	79
บทที่ 3	ความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นที่มีต่อการพัฒนาเมืองโบราณ เวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	82
3.1	ข้อมูลพื้นฐานของประชากร	82
3.2	ความต้องการมีส่วนร่วมของประชากรในท้องถิ่นในการพัฒนาเมืองโบราณ เวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	85
3.3	ปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยเศรษฐกิจกับความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชน ในท้องถิ่นในการพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	93
3.4	แนวทางที่ประชาชนจะเข้าร่วมพัฒนาเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่าง ยั่งยืน	103
3.5	ข้อเสนอแนะในการส่งเสริมให้ประชาชนเข้าร่วมพัฒนาเมืองโบราณเวียง ท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	106
บทที่ 4	วิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ เป้าหมายและแนวทางการวางแผนพัฒนาเมืองโบราณ เวียงท่ากานเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	108
4.1	วิสัยทัศน์การวางแผนพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเพื่อการท่องเที่ยวอย่าง ยั่งยืน	108

	หน้า	
4.2	ยุทธศาสตร์การวางแผนพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	109
4.3	เป้าหมายการวางแผนพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	109
4.4	แนวทางการวางแผนพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	109
บทที่ 5	สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	118
5.1	สรุปผลการศึกษา	118
5.2	อภิปรายผล	123
5.3	ข้อเสนอแนะ	127
บรรณานุกรม		129
ภาคผนวก		
	ภาคผนวก ก แบบสอบถาม	134
	ภาคผนวก ข รูปภาพ	140

สารบัญตาราง

ตาราง		หน้า
3.1	ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง	83
3.2	ความต้องการมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดการวางแผนและการตัดสินใจ	87
3.3	ความต้องการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ	88
3.4	ความต้องการมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนา เวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยว	90
3.5	ความต้องการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล	92
3.6	สรุปความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากาน เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	93
3.7	เปรียบเทียบความต้องการมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามอายุ	94
3.8	เปรียบเทียบความต้องการมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามระดับ การศึกษา	95
3.9	เปรียบเทียบความต้องการมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามอาชีพ	96
3.10	เปรียบเทียบความต้องการมีส่วนร่วมเสนอแนวความคิด การวางแผน และ การตัดสินใจของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามอาชีพ	97
3.11	เปรียบเทียบความต้องการมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามรายได้	98
3.12	เปรียบเทียบความต้องการมีส่วนร่วมเสนอแนวความคิด การวางแผน และ การตัดสินใจ ของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามรายได้	98
3.13	เปรียบเทียบความต้องการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามรายได้	99
3.14	เปรียบเทียบความต้องการมีส่วนร่วมทั้ง 4 ขั้นตอนของกลุ่มตัวอย่างจำแนก ตามรายได้	100
3.15	เปรียบเทียบความต้องการมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ของกลุ่ม ตัวอย่างจำแนกตามรายได้	101

ตาราง		หน้า
3.16	เปรียบเทียบความต้องการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามรายได้	102
3.17	เปรียบเทียบความต้องการมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามระยะเวลาที่อยู่ในพื้นที่	103
3.18	แนวทางการเข้าร่วมพัฒนาการท่องเที่ยวของเวียงท่ากาน	104

ญ

สารบัญรูป

รูป		หน้า
2.1	แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งแหล่งโบราณคดีสังคมเมืองและสังคมดั้งเดิม บริเวณที่ราบริมแม่น้ำปิงและแม่น้ำกวัง	32
2.2	แผนที่เวียงท่ากาน เวียงเถาะ	38
2.3	แผนที่แสดงบริเวณเวียงท่ากาน	39
2.4	แผนที่แสดงที่ตั้งโบราณสถาน	40
2.5	ตำแหน่งที่ตั้งของเมืองโบราณเวียงท่ากาน	49
2.6	แผนที่แสดงตำบลบ้านกลาง	51
2.7	แผนที่ขอบเขตหมู่บ้าน	52
2.8	แผนที่แสดงขอบเขตพื้นที่ศึกษา	53
2.9	แผนที่แสดงลักษณะธรณีวิทยา	54
2.10	แผนที่แสดงธรณีสัณฐาน	56
2.11	แผนที่แสดงชุดดิน	57
2.12	แผนที่แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดิน	59
3.1	แผนภูมิแสดงระดับความสำคัญต่อแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของ เวียงท่ากาน	105
4.1	เส้นทางท่องเที่ยวบริเวณเวียงท่ากาน	114

บทที่ 1

บทนำ

1.1 หลักการและเหตุผล

การท่องเที่ยวเป็นภาคอุตสาหกรรมทางการค้าและการบริการที่มีส่วนในการสร้างรายได้ให้กับประเทศไทยเป็นอย่างมาก คาดการณ์ว่าในช่วงปี พ.ศ. 2543-2553 ประเทศไทยจะมีการขยายตัวของรายได้จากการท่องเที่ยวเฉลี่ยร้อยละ 7.2 ต่อปี (World Travel & Tourism Council, 1999) ดังนั้น การพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวให้มีการเติบโตอย่างยั่งยืนและมั่นคงในอนาคตจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวกระจายอยู่ตามภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศทั้งสิ้น 2,644 แหล่ง โดยแบ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติจำนวน 1,200 แหล่ง ประเภทประวัติศาสตร์/ศาสนา จำนวน 1,039 แหล่ง และประเภทศิลปวัฒนธรรม/ประเพณี/กิจกรรม จำนวน 405 แหล่ง โดยกระจายอยู่ในภาคเหนือมากที่สุด รองลงมาเป็นภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตามลำดับ (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2544) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้จัดทำแผนแม่บทอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งชาติ (พ.ศ. 2544-2553) ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้ให้ความเห็นชอบในการประชุมเมื่อวันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2543 โดยกำหนดนโยบายของแผนไว้ว่าเป็นการพัฒนาให้ประเทศไทยคงความเป็นผู้นำทางการท่องเที่ยวของภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกอย่างต่อเนื่อง โดยได้ให้การท่องเที่ยวของไทยมีการพัฒนาควบคู่ไปกับสาขาเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมเพื่อเป็นการเร่งรัดให้เกิดการกระจายรายได้และสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความพร้อมและเข้มแข็งในการบริหารจัดการ ในธุรกิจท่องเที่ยวในพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อผลประโยชน์ของท้องถิ่นโดยตรง และเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรของไทยให้คงความสมบูรณ์ ตลอดจนคงความเป็นเอกลักษณ์และวัฒนธรรมที่ชัดเจน

ความต้องการของประเทศไทยในการสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนา การอนุรักษ์ และกระแสนิยมในการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ได้ก่อให้เกิดกระแสที่สำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว 3 ด้าน คือ

ด้านแรก กระแสความต้องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

ด้านที่สอง กระแสความต้องการในการศึกษา เรียนรู้ หรือมีประสบการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

ด้านที่สาม กระแสความต้องการพัฒนาคนโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

จากกระแสทั้งสามนี้ ทำให้เกิดแนวคิดของการพัฒนาในทิศทางที่ยั่งยืนซึ่งมีผลต่อการจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยว ตลอดจนรูปแบบของการท่องเที่ยว ทำให้เกิดทางเลือกในการท่องเที่ยวใหม่ (Alternative Tourism) มาทดแทนหรือแข่งขันกับการท่องเที่ยวตามแบบประเพณีนิยมหรือแบบทั่วไป

(Conventional Tourism) ซึ่งรูปแบบการท่องเที่ยวที่กล่าวถึงมากที่สุดคือ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศและการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ประเทศไทยได้ตื่นตัวในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยที่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (2540-2544) ได้มุ่งให้ความสำคัญกับการใช้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวในมิติที่มีไว้เพียงเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจด้านเดียว แต่ยังคงเน้นเพื่อการพัฒนาสังคม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนเพิ่มมากขึ้น และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (2545-2549) ได้มีความต่อเนื่องในการพัฒนาการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่สอดคล้องกับศักยภาพเชิงวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่และไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมต่อจากที่กำหนดในแผนพัฒนาฯที่ผ่านมา

การวางแผน การพัฒนา และการบริหารการท่องเที่ยวที่จะให้เกิดความยั่งยืนจะต้องเริ่มต้นและมีรากฐานบนความพร้อมของชุมชนท้องถิ่น โดยการกระตุ้นให้ชุมชนและผู้บริหารการท่องเที่ยวในท้องถิ่นค้นหาประวัติ ตำนาน ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นเสียก่อน จนเกิดความเข้าใจอันต้องแท้เกี่ยวกับความเป็นมาของท้องถิ่น ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับท้องถิ่นนี้จะเป็นเครื่องมือสำคัญในการกำหนดทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เหมาะสม และความรู้ที่เกิดขึ้นยังเป็นแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการให้ความรู้กับนักท่องเที่ยวอีกด้วย ดังนั้น ชุมชนและผู้บริหารท้องถิ่นที่มีความพร้อมและมีความเข้าใจในคุณค่าของทรัพยากรท่องเที่ยวในท้องถิ่นของคนเท่านั้นจึงจะสามารถรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวให้ยั่งยืนได้ (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2544)

จากกระแสของโลกในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและการจัดการการท่องเที่ยวที่จะให้เกิดความยั่งยืนนั้น จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยได้เลือกพื้นที่ศึกษาคือเมืองโบราณเวียงท่ากาน ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยพญาเม็งราย เป็นเมืองโบราณที่ค้นพบครั้งแรกในปี พ.ศ. 2508 โดยได้มีการสำรวจพบโบราณสถานมากกว่า 20 แห่ง ทั้งที่บูรณะแล้วและยังไม่ได้บูรณะ และได้มีการขุดค้น ขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานมาอย่างต่อเนื่อง เป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัฒนธรรมซึ่งคาดว่าจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยี่ยมชมเหมือนกับเมืองโบราณได้พิภพเวียงกุมกาม ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเกิดความสนใจศึกษาเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาที่เหมาะสมสำหรับเมืองโบราณเวียงท่ากาน โดยนำหลักการของการพัฒนาแบบยั่งยืนมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนา

1.2 วัตถุประสงค์

- 1.2.1 ศึกษาสภาพกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมบริเวณเมืองโบราณเวียงท่ากาน
- 1.2.2 ศึกษาบริบทการท่องเที่ยวในปัจจุบันของเมืองโบราณเวียงท่ากาน
- 1.2.3 ศึกษาความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากาน เป็นแหล่งท่องเที่ยว
- 1.2.4 เสนอแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมสำหรับเมืองโบราณเวียงท่ากานเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ยั่งยืน

1.3 ขอบเขตพื้นที่การศึกษา

เมืองโบราณเวียงท่ากาน ในเขตบ้านท่ากาน ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ มีขนาดพื้นที่โดยประมาณ 0.28 ตารางกิโลเมตร

1.4 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

- 1.4.1 แนวคิดการท่องเที่ยววัฒนธรรม
- 1.4.2 แนวคิดการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยววัฒนธรรม
- 1.4.3 แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- 1.4.4 แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- 1.4.5 แนวคิดและรูปแบบการบริหารทรัพยากรทางการท่องเที่ยว
- 1.4.6 แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว
- 1.4.7 แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน

1.4.1 แนวคิดการท่องเที่ยววัฒนธรรม

Mc Intosh and Goeldner (1989) ได้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมว่า “เป็นการเดินทางท่องเที่ยวที่ครอบคลุมทุกแง่มุมของการท่องเที่ยว ที่มนุษย์สามารถศึกษาถึงวิถีชีวิต และความนึกคิดซึ่งกันและกัน”

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542) สรุปไว้ว่า “การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวที่มุ่งเสนอลักษณะทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสถานที่ต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นและเกี่ยวเนื่องกับความเป็นอยู่ของสังคม เป็นการท่องเที่ยวในเชิงการให้ความรู้และความภาคภูมิใจ”

บริษัท มรดกโลก จำกัด (2537) กล่าวถึง การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Culture Tourism) ว่าเป็น กลไกที่แยก “นักท่องเที่ยว” ออกจาก “นักท่องเที่ยว” ได้อย่างชัดเจน ตั้งแต่อาชีพ ฐานะทางเศรษฐกิจ โลกทัศน์ ทัศนคติ และความสนใจที่ค่อนข้างไปทางการศึกษา ทำให้อายกรู้อายกรเห็นความแตกต่าง และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของสถานที่ที่ไปพบเห็น เพื่อเปรียบเทียบกับบ้านเมืองของตน สะท้อนถึงความ เป็นนักคิด นักจัดการที่แสวงประสบการณ์เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตมากกว่าจะสนุกอย่างเดียว เหมือนกับ นักเที่ยวทั้งหลายที่เอาความพึงพอใจของตนเองเป็นที่ตั้ง โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อ ชุมชนหรือประเทศที่ตนไปเที่ยว

International Council on Monuments and Sites (อ้างใน บริษัท มรดกโลก จำกัด, 2537) ซึ่งเป็น หน่วยงานเอกชนที่ช่วย UNESCO พิจารณาคัดเลือกแหล่งต่าง ๆ เข้าบัญชี “มรดกโลก” ได้ให้ข้อสังเกตว่า นักท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้นมักเป็นผู้รู้ มีอายุและประสบการณ์ชีวิตมาก แล้วจึงให้ความสนใจต่อผล กระทบทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของสถานที่ที่เข้าไปเยี่ยมชม

โครงการวิถีทรรศน์ (2540) กล่าวไว้ว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมคือการท่องเที่ยวเพื่อการ เรียนรู้ผู้อื่น โดยต้องเดินทางเข้าไปเที่ยวชมอย่างเกรงใจ ให้ความเคารพต่อศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นและ รักษาสิ่งแวดล้อม หากสามารถกระทำได้เช่นนี้ก็จะเกิดประโยชน์จากการเรียนรู้และเกิดการแลกเปลี่ยน วัฒนธรรมจากการเดินทางท่องเที่ยว

พงศธร เกษสำลี (2537) กล่าวว่า “วัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ โบราณวัตถุสถาน แหล่งประวัติศาสตร์ สถานที่สำคัญทางศาสนา งานศิลปกรรม สถาปัตยกรรม นาฏศิลป์ คุริยางคศิลป์ งานเทศกาล ประเพณี งานศิลปหัตถกรรม และสินค้าของที่ระลึกในรูปแบบต่าง ๆ ตลอดจน ภาพวิถีชีวิตและอริยาวัตรของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นสิ่งที่เพิ่มรสชาติในการเดินทางให้แก่ นักท่องเที่ยวเป็นอย่างยิ่ง”

สามพร มณีโมตรีจิต (2535) กล่าวถึง บทบาทวัฒนธรรมไทยกับการท่องเที่ยวจากการแบ่ง ทรัพยากรการท่องเที่ยวออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ คือ ประเภทธรรมชาติ ประเภทสถานที่ทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ ศาสนสถาน โบราณสถาน และประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม ซึ่งพบว่านอกจาก ประเภทแรกแล้ว ทรัพยากรการท่องเที่ยวล้วนจัดอยู่กลุ่มของวัฒนธรรมทั้งสิ้น โดยพิจารณาจากความหมาย และลักษณะของวัฒนธรรม ประเภทที่ 2 เป็นผลผลิตของวัฒนธรรมที่มีตัวตน เป็นรูปธรรมที่เห็นได้ชัดเจน ส่วนประเภทที่ 3 เป็นค้นต่อมาจากแนวความคิด ความเชื่อ วิถีประเพณี ซึ่งเป็นนามธรรมแต่ได้มีการพัฒนา จนมีองค์ประกอบมาเสริมขึ้นจนมีลักษณะทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปแบบประกอบขึ้นมา ทำให้นักท่องเที่ยว

สามารถสัมผัสทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทนี้ได้โดยตรง สำหรับประเทศไทยวัฒนธรรมที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการท่องเที่ยว ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวทางโบราณวัตถุสถาน แหล่งประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน งานศิลปกรรม สถาปัตยกรรม นาฏศิลป์ วัฒนธรรม การละเล่นพื้นบ้าน เทศกาลงานประเพณี งานหัตถกรรม และสินค้าในท้องถิ่นต่าง ๆ ตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่และอรรถาสัยไมตรีของคนไทย ทรัพยากรประเภทศิลปวัฒนธรรมมากมายหลากหลายประเภท แต่เมื่อรวมกันแล้วกลับมีความสอดคล้องผสมผสาน และกลมกลืนเป็นวัฒนธรรมไทยได้อย่างสมบูรณ์

ศรีพร สมบุญธรรม (2537) พบว่า การท่องเที่ยวทำให้เกิดผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นผลดีและผลเสียได้ดังนี้

ผลกระทบด้านดี

- ทางสังคม จะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้ซึ่งกันและกัน รวมทั้งเป็นการเผยแพร่ชื่อเสียงของท้องถิ่นให้เป็นที่รู้จัก
- ทางศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่น จะก่อให้เกิดการพัฒนาและการฟื้นฟูทางด้านศิลปะ และงานหัตถกรรมท้องถิ่น ตลอดจนเทศกาล งานประเพณีที่มีความเป็นเอกลักษณ์ นอกจากนี้ ยังเป็นการส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างนักท่องเที่ยวและเจ้าของชุมชน อีกทั้งเป็นการสร้างรายได้ให้แก่ท้องถิ่น

ผลกระทบด้านเสีย

- ทางสังคม ก่อให้เกิดการสูญเสียเอกลักษณ์ดั้งเดิมทางวัฒนธรรม จากกระบวนการปรับตัวเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และอาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติ ความเชื่อ การแต่งกาย พฤติกรรม และรูปแบบการบริโภคของคนในท้องถิ่น เนื่องมาจากการเอาอย่างนักท่องเที่ยว
- ทางศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่น อาจเกิดความขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนท้องถิ่น เพราะความแตกต่างกันในทางวัฒนธรรม ความเชื่อ และทัศนคติ อีกทั้งการท่องเที่ยวอาจมีส่วนกระตุ้นให้เกิดธุรกิจที่ผิดกฎหมาย เช่น การพนัน การค้าประเวณี ยาเสพติด ฯลฯ ขึ้นในชุมชน

ต้นทศ เสริมศรีและคณะ (2529) ทำการศึกษาเรื่อง “ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสังคม และวัฒนธรรม: กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่” จากผลการศึกษาพบว่า อิทธิพลของการท่องเที่ยวมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมโดยแบ่งได้เป็น 3 ระดับ คือ

1. อิทธิพลของการท่องเที่ยวที่มีผลโดยตรงต่อสังคมและวัฒนธรรม คือ การสร้างงาน การสร้างอาชีพ รายได้ ราคาสินค้า และการเปลี่ยนแปลงทางประเพณี
2. อิทธิพลของการท่องเที่ยวที่มีผลต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม ในฐานะที่เป็นปัจจัยร่วมกับอิทธิพลอื่น ๆ คือ ความสัมพันธ์ทางสังคม ปัญหามลภาวะ ปัญหาการย้ายถิ่น ปัญหาโสเภณี ปัญหาอาชญากรรม การใช้ภาษาพื้นเมือง กิจกรรมทางศาสนา การแต่งกาย การรับประทานอาหาร คนตรี และค่านิยม
3. อิทธิพลของการท่องเที่ยวที่เป็นตัวเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว หรือเพิ่มมากขึ้น เช่น การมีโสเภณี ปัญหาอาชญากรรม ศิลปะการใช้ภาษา และค่านิยม

สมชาย หิรัญกิจ (2530) ได้กล่าวในแง่ของการใช้วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวว่าควรใช้ทั้งวัฒนธรรมที่เป็นรูปแบบเดิม และวัฒนธรรมที่ประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัย ถ้าในกรณีท้องถิ่นมีวัฒนธรรมดั้งเดิมก็ควรจะไม่ปล่อยให้หายไปคิดเปลี่ยนแปลงอะไร แต่ในบางโอกาสที่เป็นการแสดงให้นักท่องเที่ยวต่างท้องถิ่นมาชมเพื่อไม่ให้เกิดความเบื่อหน่าย และเพื่อให้นักท่องเที่ยวมีความเข้าใจในศิลปวัฒนธรรมพอสมควรก็อาจจะต้องมีคิดเปลี่ยนแปลงให้กระตือรือร้น เช่น การแต่งตัวให้ดูสวยงามขึ้น แต่อย่าไม่ทำให้ถึงกับเสียพื้นฐานเดิมของวัฒนธรรม อย่างเช่น การที่กรมศิลปากรนำเอาสิ่งเก่า ๆ มาประยุกต์คิดเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นสิ่งที่เหมาะสมแล้ว แต่ในส่วนของวัฒนธรรมพื้นบ้านที่เขาเล่นกันแบบเดิมก็ให้คงไว้ เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินในแต่ละระดับแต่ละกลุ่มบุคคล

เสรี วงศ์ไพจิตร (2530) กล่าวว่า การนำวัฒนธรรมพื้นบ้านมาบริการนักท่องเที่ยวนั้น ถ้าหากขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง หวังผลกำไรจนเกิดควร และขาดสำนึกของนักอนุรักษ์ ก็จะทำให้เกิดการประยุกต์คิดเปลี่ยนแปลงจนผิดเพี้ยนกระทั่งไม่มีเอกลักษณ์ และค่อยๆสูญค่าลงไป สิ่งก็ตามมาในที่สุดก็จะไม่สามารถดึงดูดความสนใจและเสื่อมความนิยมไปจากนักท่องเที่ยว

โดยสรุป การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นโบราณสถาน ศาสนสถาน รวมถึงการเดินทางเพื่อชื่นชมวิถีชีวิต เทศกาล งานประเพณี และศิลปวัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อบุคคลในชุมชนนั้น ๆ โดยให้เกิดขึ้นน้อยที่สุดหรือไม่ให้เกิดขึ้นเลยหากเป็นไปได้ ทางด้านเจ้าบ้านหรือชุมชนท้องถิ่นก็สมควรที่จะ

รักษาวัฒนธรรมพื้นบ้านดั้งเดิมไว้ ไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือคิดแปลงศิลปวัฒนธรรมเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว แต่ถ้าหากมีความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เข้ากับยุคสมัย และเพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้ง ก็สามารถทำได้แต่ต้องไม่เปลี่ยนรูปแบบดั้งเดิมหรือความหมายที่เป็นหัวใจสำคัญของวัฒนธรรมนั้นๆ ซึ่งหากไม่รักษาไว้จะก่อให้เกิดการสูญเสียคุณค่าทางวัฒนธรรมในที่สุด

1.4.2 แนวคิดการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

Coltman (1989) ได้ให้แนวทางในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ 9 ประการสรุปได้ดังนี้

1. ส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวที่มีต่อเศรษฐกิจในสังคม
2. การพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ และความต้องการของชุมชนว่าจะต้องการให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในชุมชนมากน้อยเพียงใด
3. วิธีการและความดีในการโฆษณาประชาสัมพันธ์ทางการท่องเที่ยว ควรได้รับความเห็นชอบจากประชาชนในท้องถิ่น เพราะจะเป็นเครื่องวัดว่าท้องถิ่นนั้น ๆ ต้องการนักท่องเที่ยวประเภทใด และจำนวนเท่าไร
4. ควรมีความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและเอกชน ในการพยายามที่จะทำให้ท้องถิ่นเป็นสถานที่พักผ่อนที่มีความสมบูรณ์และมีคุณภาพ
5. ในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว ไม่ควรให้มีผลกระทบต่อประชาชนในท้องถิ่น ผู้ที่เกี่ยวข้องในการวางแผนจึงต้องมีความระมัดระวัง และต้องวางแผนรองรับในเรื่องนี้เอาไว้ด้วย เพื่อที่จะรักษาวัฒนธรรมและค่านิยมของท้องถิ่นให้คงอยู่
6. เงินทุน แรงงาน รวมทั้งนักบริหารทางการท่องเที่ยว ควรมาจากชุมชนเจ้าของท้องถิ่น เพื่อที่ท้องถิ่นจะสามารถควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการได้
7. ควรเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม และงานเทศกาลที่จัดขึ้นเพื่อนักท่องเที่ยว
8. เรื่องราว และงานเทศกาลที่จัดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยว จะต้องสะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และสภาพทางภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น
9. ก่อนที่จะลงมือพัฒนาการท่องเที่ยว ควรพยายามขจัดปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนให้เรียบร้อย

จากแนวทางการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าปัจจัยที่สำคัญที่สุด ในการดำเนินการเพื่อวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวก็คือ ประชาชนในท้องถิ่นจะต้องเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อแสดงความคิดเห็น และแจ้งถึงระดับความต้องการในการพัฒนาชุมชนสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม นอกจากนี้การพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมยังต้องอาศัยความร่วมมือทั้งจากคนในท้องถิ่น ภาครัฐ และเอกชนในฐานะที่เป็นผู้ชำนาญการ เพื่อการพัฒนาที่เหมาะสมกับชุมชนต่อไป

1.4.3 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ตราวุฒิ อาสาสรรพกิจ (2543) กล่าวว่า “การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมน้อยที่สุด มีความเชื่อมโยงสอดคล้องกันทั้งด้านการพัฒนาและด้านการตลาด ที่นำนักท่องเที่ยวมาชื่นชมทรัพยากรการท่องเที่ยวที่อยู่นั้น ๆ ได้เป็นประจําสม่ำเสมอ อันจะส่งผลให้เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจที่ตอบสนองต่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและสังคมอย่างต่อเนื่อง”

การประชุม Globe' 90 ณ ประเทศแคนาดา ให้คำจำกัดความของ “การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน” ว่า หมายถึง การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบันโดยที่มีการป้องกันและสงวนรักษาโอกาสต่าง ๆ ของอนุชนรุ่นหลังด้วย การท่องเที่ยวที่มีความหมายรวมไปถึง การจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และระบบนิเวศไว้ด้วย

การประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาหรือการประชุม EARTH SUMMIT ที่กรุง ริโอเดอจาเนโร ประเทศบราซิล ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ว่าเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะจุดหมายปลายทางจะเป็นที่ใด จะเป็นกลุ่มใหญ่หรือกลุ่มเล็ก ทั้งในเมืองและชนบท

การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่าง ๆ ของอนุชนรุ่นหลัง ด้วยการจัดการท่องเที่ยวที่มีความหมายต่อการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และความงามสุนทรียภาพ ในขณะที่ยังสามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศด้วย ทั้งนี้แนวความคิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน มุ่งเน้นให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวโดยรวมปรับสภาพจัดการเพื่อเข้าสู่ยุคใหม่ของกระแสโลกที่เปลี่ยนไป ขอบเขตการพัฒนาจึงครอบคลุมทุกส่วนของการท่องเที่ยวคือ

1. กิจกรรมการท่องเที่ยวจะต้องดำรงอยู่ได้
2. มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมอย่างสม่ำเสมอ
3. ทรัพยากรการท่องเที่ยวยังคงรักษาความดึงดูดใจไว้ได้ไม่เสื่อมคลาย
4. กิจกรรมการบริการมีกำไร แม้ต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการให้บริการอยู่เสมอ
5. ผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม ต้องไม่มีหรือมีน้อยที่สุด

เทพพนม เมืองแมน และพรพิมล วิกรัยพัฒน์ (อ้างใน วัฒนาพร สุญาษา, 2545) ได้กล่าวถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืนว่า หมายถึง การพัฒนาที่ก่อให้เกิดสมดุล ระหว่างเศรษฐกิจกับรูปภาพชีวิตของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

นับตั้งแต่หลังปฏิวัติอุตสาหกรรมและเกิดการปฏิวัติสีเขียวเป็นต้นมา แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของหลาย ๆ ประเทศในโลกรวมทั้งประเทศไทย ได้มุ่งไปที่การพัฒนาเศรษฐกิจจนกระทั่งในที่สุดนำไปสู่สภาพแวดล้อมและสังคมที่เสื่อมโทรม ดังนั้นจึงเกิดแนวคิดในการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเชื่อว่าหากจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องเหมาะสมแล้ว การอยู่ดีกินดี ความมั่นคงของสังคมมนุษย์จะเกิดขึ้นได้ ทั้งนี้การพัฒนาจะอยู่ภายใต้ขีดจำกัดของระบบนิเวศ

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) ให้ความหมายของการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนว่า หมายถึง “การกำหนดแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนขึ้นล่วงหน้าว่า จะดำเนินงานอะไร จะดำเนินงานไปทำไม จะดำเนินงานที่ไหน จะดำเนินงานอย่างไร จะดำเนินงานเมื่อไร และใครจะเป็นผู้ดำเนินงานหรือรับผิดชอบ โดยกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายเพื่อพัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป ในขณะที่เดียวกันก็ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว และสร้างจิตสำนึกแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องช่วยกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้อยู่ในสภาพดีตลอดไป”

สมชาย สนั่นเมือง (2541) กล่าวว่า ในการวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนให้เกิดความยั่งยืน จะต้องมีการคำนึงถึงวัตถุประสงค์ของการพัฒนา และวัตถุประสงค์นั้นจะต้องมีความสอดคล้องและเกิดประโยชน์ร่วมกันแก่ทุกฝ่าย ซึ่งได้แก่ นักท่องเที่ยว ประชาชนในชุมชน และผู้รับผิดชอบในการดำเนินการพัฒนา ซึ่งทั้ง 3 ฝ่าย ต่างมองหรือคาดหวังผลที่จะได้รับแตกต่างกันไปคือ นักท่องเที่ยวคาดหวังว่าจะได้เห็นถึงลักษณะที่แตกต่างของแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่ ซึ่งได้แก่ เอกลักษณ์ของพื้นที่นั้น วิธีการ

ดำเนินชีวิตของคนพื้นถิ่น ได้คลุกคลีกับประชากรที่เป็นเจ้าของพื้นที่ ตลอดจนความสะอาดความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความร่มรื่นของสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวของท้องถิ่นนั้น ในส่วนของประชาชนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นอาจมีความหวังและค่านิยมที่แตกต่างกัน ไปจากนักท่องเที่ยวเล็กน้อยหรือตรงกันข้าม เพราะประชาชนในท้องถิ่นมีแนวโน้มที่ต้องการเห็นความเปลี่ยนแปลง ไม่จำเจเหมือนของเดิม ต้องการการพัฒนาที่ทันสมัยกว่าเดิม แต่อย่างไรก็ตามสิ่งที่ประชาชนในชุมชนคาดหวังจากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวก็คือ การที่ได้มีที่พักผ่อนหย่อนใจเพิ่มขึ้นได้อยู่อาศัยและดำเนินชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่ดี ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจต่อชุมชนของตนเองยิ่งขึ้น และได้รับประโยชน์อื่นร่วมกับนักท่องเที่ยว เช่น ความสะดวกในการเดินทางมากขึ้น ทางฝ่ายผู้รับผิดชอบในการดำเนินการพัฒนาคาดหวังก็คือ ใช้งบประมาณน้อย สามารถแบ่งโครงการพัฒนาออกเป็นขั้นตอนได้ง่าย และไม่ขัดแย้งกับหน่วยงานอื่นหรือประชาชนในท้องถิ่น รวมทั้งเป็นโครงการที่จะได้รับผลตอบแทน หรือมีผลกระทบต่อสังคมในทางบวกสูง ส่งเสริมและสนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากร และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของประเทศหรือท้องถิ่นด้วย

A.K. Bhatia (1983) ให้หลักการว่า ในการวางแผนพัฒนาท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนจะมีประโยชน์อย่างมาก หากตั้งวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานให้มีความสอดคล้องกับแผนการพัฒนาทางเศรษฐกิจ โดยขั้นตอนในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอาจกระทำได้ดังนี้

1. ศึกษาถึงอุปสงค์และอุปทานของนักท่องเที่ยว
2. ตั้งวัตถุประสงค์ในการพัฒนาการท่องเที่ยว
3. การวางแผนด้านการใช้ประโยชน์จากพื้นที่
4. สำรวจความพร้อมในโครงสร้างพื้นฐาน
5. วางแผนการใช้งบประมาณในการพัฒนา
6. วางแผนการใช้ประโยชน์ในทรัพยากรบุคคลที่มีอยู่
7. จัดโครงการสร้างการบริหารและจัดการ
8. การตลาดและโฆษณาประชาสัมพันธ์
9. ติดตามตรวจสอบความก้าวหน้า
10. กำหนดช่วงเวลาในการพัฒนา

Shirley Eber (อ้างใน สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542) ได้เสนอความเห็นไว้ว่า แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) จะสนับสนุนการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างฉลาดเพื่อให้ดำรงอยู่ยาวนาน ดังนั้นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable

Tourism) คือ การท่องเที่ยวผนวกกับโครงสร้างพื้นฐานที่เกี่ยวข้องทั้งปัจจุบันและในอนาคต โดยคำนึงไป ภายใต้อิทธิพลความสามารถตามปกติ สำหรับการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความสมบูรณ์ให้เกิดความ สมบูรณ์ในอนาคต ให้การสนับสนุนเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อประสบการณ์การท่องเที่ยวแก่คนทั่วไป และ ชุมชน รวมทั้งขนบธรรมเนียมและรูปแบบการดำเนินชีวิต ชุมชนต้องได้รับส่วนแบ่งที่ยุติธรรมจากผล ประโยชน์ทางเศรษฐกิจของการท่องเที่ยว และเป็นไปตามความประสงค์ของผู้คนและชุมชนท้องถิ่นใน บริเวณแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ

ศรียพร สมบุญธรรม (2536) กล่าวว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) เป็นทางออกที่ดีทางหนึ่งของการใช้ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งรวม ถึงทรัพยากรธรรมชาติ โบราณวัตถุสถาน วัฒนธรรม และประเพณีท้องถิ่น แต่อุปสรรคที่สำคัญในการนำ เอาแนวคิดมาลงมือปฏิบัติอยู่ที่ความสามารถในการสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นระหว่างกระแสการพัฒนา และกระแสนุรักษ์ ซึ่งจะสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นผู้ ประกอบการ คนท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ ตลอดจนนักท่องเที่ยวในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดและ รอบคอบเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งสำหรับปัจจุบันและอนาคต โดยลักษณะสำคัญ 6 ประการ ที่ ประกอบขึ้นเป็นแนวคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย

1. การพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่นและระดับภูมิภาค ควรส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวภายในประเทศอย่างจริงจัง ก่อนการพัฒนาสู่การท่องเที่ยวระหว่างประเทศ เพื่อเป็นหลักประกันถึง ความสัมพันธ์ที่เหมาะสมระหว่างจำนวนนักท่องเที่ยวกับระบบสาธารณูปโภคที่มีอยู่
2. ควรส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในโครงการต่าง ๆ ที่จะ มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่
3. ควรมีการพิจารณาอย่างรอบคอบถึงขอบเขตที่เหมาะสมของการพัฒนา โดยให้ความสำคัญ กับขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ทั้งนี้ควรพยายามผลักดัน ให้การท่องเที่ยวได้รวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจของพื้นที่นั้น ๆ
4. ควรสนับสนุนให้มีการใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่นเพื่อการก่อสร้าง ตลอดจนการใช้ประโยชน์ จากผลผลิตต่าง ๆ ของคนในท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยลดดุลการค้ากับต่างประเทศได้ทางหนึ่ง และเป็นการเพิ่ม รายได้ให้กับคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วย
5. การพัฒนาการท่องเที่ยวควรเป็นรูปแบบที่สามารถนำรายได้เข้าสู่ท้องถิ่นให้มากที่สุดเพื่อ ประโยชน์ระยะยาวของชุมชน

6. จากแนวความคิดและหลักการข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจะต้องอาศัยกระบวนการวางแผน และมีการดำเนินงานเป็นขั้นตอน โดยต้องอาศัยแนวทางการศึกษาเกี่ยวกับความต้องการของนักท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่นควบคู่กันไป ก็จะทำอย่างไรในการพัฒนาเพื่อให้ท้องถิ่นสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ ขณะเดียวกันท้องถิ่นก็ยังคงดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของตนเอง และได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมในปัจจุบันและยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่องในอนาคต ทั้งนี้ยังรวมถึงการพัฒนา และการรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอีกด้านหนึ่งนอกเหนือจากทางสังคม

1.4.4 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

Adriana และเคซา ไค้สูงเนิน (อ้างใน วัฒนาพร สุญา, 2545) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เป็นเครื่องมือที่มีอำนาจให้มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ได้เป็นอย่างมากถ้าการท่องเที่ยวมีการจัดการและบริหารที่ดี ก็จะสามารถใช้พื้นที่ที่เป็นทรัพยากรธรรมชาตินั้นได้โดยไม่ได้ทำให้มันเสื่อมโทรมลง การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องมีการวางแผนวางนโยบายที่ชัดเจนและมีความสอดคล้องกับความคิดเห็นและเหตุผลของคนในท้องถิ่น เพื่อจะได้ให้การส่งเสริมในระดับชาติ นโยบายควรจะเจาะลงไปในแต่ละด้าน โดยพิจารณาปัจจัยที่สำคัญพื้นฐานของชุมชน ถ้าเป็นไปได้ก็ควรจะให้มีการแข่งขันเพื่อเพิ่มจุดเน้นในตลาด การสร้างแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนตลอดไป การตอบสนองนั้นต้องไม่มีการกีดกันในการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ด้วย Adhikary M. และเคซา ไค้สูงเนิน (อ้างใน วัฒนาพร สุญา, 2545) ได้เสนอรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยว (7'S Model) เพื่อมาปรับใช้กับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ดังนี้

1. กลยุทธ์ (Strategy) หมายถึง กลยุทธ์ที่จะสะท้อนให้เห็นถึงความผสมผสานกลมกลืนกันระหว่างวัตถุประสงค์ การจัดลำดับความสำคัญ การควบคุมและขอบเขตของกิจกรรมต่าง ๆ ของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยการเลือกกลยุทธ์ที่เหมาะสมที่สุด ซึ่งต้องประกอบไปด้วยกลยุทธ์ในการวางแผนการดำเนินงานที่สามารถปฏิบัติได้ และต้องเป็นไปตามนโยบายของการท่องเที่ยวแห่งชาติด้วย เช่น บริษัทที่ทำธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจะต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจนเพื่อที่จะสามารถหากกลยุทธ์ที่เหมาะสมที่นำไปสู่เป้าหมายนั้น

2. โครงสร้าง (Structure) หมายถึง โครงสร้างในองค์กรซึ่งควรจะเกี่ยวข้องกับการจัดลำดับชั้นและการแบ่งหน้าที่ให้เหมาะสม เพราะมีโครงสร้างที่ดีจะเป็นจุดมุ่งหมายที่สำคัญนำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการการท่องเที่ยว ในบางประเทศจะมีกระทรวงการท่องเที่ยวซึ่งจะเป็นผู้จัดการและดูแลทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ทั้งองค์กรการท่องเที่ยวระดับชาติ เจ้าของธุรกิจนำเที่ยว ตัวแทนการท่องเที่ยวของ

ภาคเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องรวมทั้งกลุ่มเจ้าของโรงแรม ที่พัก ยานพาหนะ มัคคุเทศก์ โดยแต่ละหน่วยจะทำงานในลักษณะเชื่อมโยงกัน มีเครือข่ายจัดการที่เหมาะสม เช่น ถ้ามีแนวคิดทางด้านระบบนิเวศ แนวคิดนี้ก็จะสามารถเข้าไปในนโยบายของกระทรวงและสามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่องในทุกระดับทั้งภาครัฐและเอกชน ดังนั้นการมีโครงสร้างที่ดีและเป็นรูปธรรมก็สามารถทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวประสบผลสำเร็จได้ อย่างไรก็ตามโดยที่โครงสร้างองค์กรยังขึ้นอยู่กับรูปแบบของ RASI ด้วย ซึ่งหมายถึงความรับผิดชอบ (Responsibility) อำนาจหน้าที่ (Authority) การสนับสนุน (Support) และข่าวสารข้อมูล (Information) เพราะการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ก็เหมือนกับธุรกิจอื่น ๆ ที่จะต้องมีอำนาจคอยควบคุมดูแลเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบไปตามลำดับขั้น มีผู้นำมีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว การให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในเรื่องต่าง ๆ และที่สำคัญคือการให้ข่าวสารข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งควรเริ่มตั้งแต่จุดแรกที่นักท่องเที่ยวมาถึง เช่น ทำอากาศยาน สถานีรถไฟ และสถานีขนส่ง

3. ระบบ (System) หมายถึง ระบบในการจัดการการท่องเที่ยวซึ่งมีความหมายที่ครอบคลุมไปถึงระบบดำเนินงาน การปฏิบัติการ การเงิน การจัดการทรัพยากรมนุษย์ การตลาดและระบบอื่น ๆ ด้วย โดยทุกระบบต้องมีการประสานความร่วมมือกันและมีความสัมพันธ์กันในทุกขั้นตอน

4. บุคลากร (Staff) หมายถึง บุคลากรนับเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้การดำเนินการต่าง ๆ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีโดยเฉพาะบุคคลที่ทำหน้าที่บริการนักท่องเที่ยวจะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ โดยคัดสรรบุคคลที่มีความละเอียดรอบคอบ มีความผูกพันกับงาน มีความรับผิดชอบต่อความช่วยเหลือนักท่องเที่ยวด้วยความเต็มใจ มีความจริงใจซื่อสัตย์ ทำงานดีประสบผลสำเร็จและสามารถทำให้นักท่องเที่ยวพึงพอใจเป็นสำคัญ

5. ทักษะ (Skill) หมายถึง ทักษะในการทำงานทุกอย่างจะต้องอาศัยความชำนาญงานจึงจะดีและมีประสิทธิภาพ โดยขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 อย่างคือ ความรู้ ทักษะ และทัศนคติต่องาน ความรู้ในงานเป็นสิ่งจำเป็นอันดับแรกในการที่จะทำให้การทำงานต่าง ๆ มีประสิทธิภาพ ความรู้ไม่ได้ หมายถึง เพียงแต่รู้ว่าจะทำอะไร แต่ต้องรู้ทุกอย่างว่า คืออะไร ที่ไหน อย่างไร และทำไม รวมทั้งเข้าใจและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ซึ่งความรู้นั้นอาจจะเป็นความรู้ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งได้มาจากประสบการณ์ในการทำงานก็ได้ ดังนั้นผู้ที่ทำงานด้านการท่องเที่ยวควรมีทั้งความรู้และทักษะในงานที่เกี่ยวข้องเฉพาะสาขาด้วย เพราะธุรกิจด้านการท่องเที่ยวต้องการผู้ที่มีความรู้และทักษะเฉพาะทางเป็นพิเศษ

6. รูปแบบ (Style) หมายถึง รูปแบบในการดำเนินงานซึ่งในแต่ละพื้นที่จะมีรูปแบบในการดำเนินงานที่แตกต่างกันในการจัดการ

7. การแบ่งปัน (Share) หมายถึง การแบ่งปันการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความคิดเห็น ความรู้ซึ่งนำไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวได้ดีที่สุด นักท่องเที่ยวแต่ละประเทศจะมีความแตกต่างในหลาย ๆ

ด้าน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์จะทำให้ได้รับความรู้ และประสบการณ์ความคิดเห็น ความรู้ซึ่งนำไปสู่ การจัดการการท่องเที่ยว ประสบการณ์จะทำให้ได้รับความรู้และประสบการณ์มากมายที่เป็นประโยชน์ นับว่าเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น โดยเฉพาะผู้ที่เริ่มจะทำธุรกิจทางการท่องเที่ยวได้นำข้อมูลต่าง ๆ มาวางแผน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่ได้กำหนดไว้

โครงการศึกษาวิจัยมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและสถาบันดำรงราชานุภาพ (2541) ได้เสนอถึงหลักการ บริหารและการจัดการท่องเที่ยวว่า ประกอบด้วย

1. ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดศักยภาพ ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของ แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน โดยพิจารณาจากที่ตั้ง กิจกรรม ความพร้อมและความต้องการ ของชุมชน รวมทั้งมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในรูปของการเป็นคณะกรรมการ การรับ ฝึชอบดำเนินการ การสนับสนุนภาครัฐ เป็นต้น

2. องค์กรต่าง ๆ ในพื้นที่ เช่น ศึกษาดำบล องค์กรบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ นำท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการสนับสนุนแผนงาน โครงการ และกิจกรรมที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมทั้งการสนับสนุนการดำเนินการองค์กรประชาชนอื่น ๆ

3. ภาคธุรกิจการท่องเที่ยว องค์กรท้องถิ่น องค์กรด้านสิ่งแวดล้อม และรัฐมีหน้าที่จะต้อง ทำงานร่วมกันอย่างเสมอภาคกัน

ประชาชนในท้องถิ่นจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจโครงการต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อวิถี ชีวิตคนส่วนใหญ่ในพื้นที่

กล่าวโดยสรุปการจัดการการท่องเที่ยว ก็คือการกระทำอย่างมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับหลักการ ทฤษฎีและแนวคิดที่เหมาะสม ยิ่งไปกว่านี้ต้องคำนึงถึงสภาพที่แท้จริง รวมทั้งข้อจำกัดต่าง ๆ ของสังคม และสภาพแวดล้อม การกำหนดแนวทาง มาตรการ และแผนปฏิบัติการที่ดี ต้องคำนึงถึงกรอบแนวคิดที่ได้ กำหนดไว้ มิฉะนั้นการจัดการการท่องเที่ยวจะดำเนินไปอย่างไร้ทิศทางประสบความสำเร็จ

1.4.5 แนวคิดการบริหารทรัพยากรทางการท่องเที่ยว

ศุคาพร วรพล (2540) ได้สรุปประเด็นสำคัญจากการเข้าร่วมการประชุมนานาชาติเรื่อง “การจัด การท่องเที่ยวและมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ” International Conference on Tourism and Heritage Management ณ เมือง ยอกยาการ์ตา ประเทศอินโดนีเซีย ไว้ดังนี้

1. มรดกทางวัฒนธรรมประเภทโบราณสถานถือเป็นแหล่งทรัพยากรที่เปี่ยมไปด้วยคุณค่าทั้งทางประวัติศาสตร์และทางด้านจิตใจของคนในชาติ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องได้รับการจัดการที่ละเอียดอ่อนรอบคอบ โดยเฉพาะเมื่อจะส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพราะหากดำเนินการโดยขาดความระมัดระวังแล้ว จะทำให้เกิดการขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ได้ง่าย เช่น กลุ่มที่ต้องการอนุรักษ์กับกลุ่มผู้ประกอบการ
2. สถานที่ที่จะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมได้นั้น จะต้องเป็นแหล่งที่ให้ประสบการณ์ที่ดีแก่นักท่องเที่ยว ก่อให้เกิดประโยชน์อื่น ๆ ที่น่าพึงพอใจ รวมทั้งรักษาเอกลักษณ์ของท้องถิ่นเอาไว้ด้วย
3. ควรให้ภาคเอกชนซึ่งมีประสบการณ์ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวขนาดใหญ่มาแล้ว ได้เข้ามาให้การสนับสนุนช่วยเหลือแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม ในเรื่องของการจัดทำป้ายอธิบายในแหล่งและการจัดการนักท่องเที่ยวด้วย
4. แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมควรได้รับการพิจารณาทั้งในแง่ของการอนุรักษ์ การเป็นแหล่งความรู้ และการบริการที่เหมาะสมแก่นักท่องเที่ยวควบคู่กันไป
5. ควรให้ความสำคัญกับการจัดทำป้ายอธิบายแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม ให้กับประเทศกำลังพัฒนาซึ่งมีความคืบหน้าในเรื่องของสื่อ การฝึกอบรม วิธีการตลอดจนการจัดการก่อน เนื่องจากแหล่งมรดกในประเทศเหล่านั้น มักจะยังเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของชุมชนมิใช่สิ่งที่ได้รับอนุรักษ์สืบทอดกันมาแต่อดีต ดังนั้นจึงควรจะออกแบบป้ายอธิบายให้ดึงดูดใจผู้เยี่ยมชมโดยทำให้มีมิติแทนที่จะให้มองด้วยตาเท่านั้น

นอกจากนี้ในการประชุม International Conference on Tourism and Heritage Management ดังกล่าว ยังได้สรุปถึงแนวทางการบริหารจัดการทางด้านมรดกของชาติกับวัฒนธรรมความเป็นอยู่ไว้ ดังนี้

1. ผู้มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบ ผู้ประกอบการ และชุมชนท้องถิ่นควรมารวมตัวกันเพื่อสร้างหน่วยงานด้านมรดกทางวัฒนธรรม แต่ที่สำคัญที่สุดก็คือสังคมทุกระดับควรจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวและโครงการต่าง ๆ เกี่ยวกับมรดกประเภทนี้ด้วย
2. ควรเข้าใจว่าชุมชนคือ โครและวิถีทางใดบ้างที่จะสามารถทำให้พวกเขาเข้าใจถึงผลที่จะได้รับทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อที่ได้นำมาให้ความร่วมมือในการจัดการแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม เช่น เมื่อจะมีแผนพัฒนาการท่องเที่ยวที่ใดก็ตามควรมีการเผยแพร่ผ่านสื่อของท้องถิ่นเพื่อให้เข้าถึงทุกส่วนในชุมชนด้วย
3. นักท่องเที่ยวควรได้รับทราบข้อมูล เกี่ยวกับแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่ตนจะไปเยือนก่อน เพื่อเป็นการเพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ที่จะได้รับเมื่อเดินทางไปถึงสถานที่จริง

4. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนท้องถิ่น มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาจิตสำนึกของชุมชน และเตรียมให้พวกเขามีทักษะพร้อมที่จะเข้าร่วมพัฒนาและปฏิบัติงานทางด้านการท่องเที่ยวในแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม

5. สิ่งที่จะนำไปปฏิบัติต่อการท่องเที่ยวในแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม จะต้องผ่านการยอมรับจากชุมชนท้องถิ่นก่อน เช่น เมื่อมีการบัญญัติกฎหมายใดขึ้นมาต้องประกาศให้ทราบกันทั่วไปและมีการบังคับใช้อย่างจริงจัง หากมีการจัดประชาพิจารณ์ (Public Hearing) เกี่ยวกับโครงการด้านการท่องเที่ยว ผู้ดำเนินการอภิปรายก็ควรวางตัวเป็นกลาง แทนที่จะให้การสนับสนุนการพัฒนา โครงการนั้น

พจนา สวนศรี (2541) ได้เสนอรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ให้เป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่สามารถตอบสนอง และสามารถพัฒนาสู่กระบวนการพัฒนาสังคมแบบยั่งยืนได้ ภายใต้มีมติต่าง ๆ ดังนี้

1. มิตিদ้านสิ่งแวดล้อมกิจกรรมนี้ควรก่อให้เกิดการเรียนรู้และร่วมมือกันในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งจำกัดให้เกิดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด
2. มิตিদ้านการเมืองกิจกรรมนี้ควรเป็นส่วนหนึ่งของการรณรงค์การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับต่าง โดยการสร้างกระบวนการวางแผนและการตัดสินใจในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน
3. มิตিদ้านสังคมและวัฒนธรรม กิจกรรมนี้ควรสร้างสรรค์การแลกเปลี่ยน เรียนรู้ของกลุ่มคนที่ต่างวัฒนธรรม (เมือง-ชนบท) เพื่อเพิ่มความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่นรวมทั้งเท่าทันต่อวัฒนธรรมแบบเมืองที่เติบโตอย่างไร้รากฐาน
4. มิติด้านเศรษฐกิจ กิจกรรมนี้ควรนำไปสู่การกระจายรายได้ และผลกำไรที่เกิดจากการท่องเที่ยวให้เกิดกับชุมชนอย่างแท้จริง ดังนั้นประชาชนในพื้นที่จะเป็นปัจจัยหลักในการพัฒนาและควบคุมการเติบโตของการท่องเที่ยวในพื้นที่ของตนเอง ภายใต้มีมติที่ไม่ขัดแย้งกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ

โครงการศึกษาวิจัยการจัดการมุษย์กับสิ่งแวดล้อมและสถาบันดำรงราชานุภาพ (2541) กล่าวถึงรูปแบบในการบริหารจัดการการพัฒนาที่มีอยู่ในพื้นที่ในปัจจุบันว่ามี 3 รูปแบบใหญ่ ๆ คือ

1. การบริหารจัดการโดยรัฐฝ่ายเดียว ได้แก่ การดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ที่รัฐเป็นผู้ปฏิบัติจัดทำเองทั้งหมด โดยขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นการบริหารการพัฒนาแบบดั้งเดิม
2. การบริหารจัดการโดยรัฐร่วมกับประชาชน ได้แก่ การบริหารการพัฒนาที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนในกิจกรรมต่าง ๆ ของรัฐในรูปของโครงการพัฒนาต่าง ๆ

3. การบริหารจัดการโดยภาคเอกชน ซึ่งมีลักษณะเป็นการมอบภารกิจหรือโอนกิจการบางส่วนหรือทั้งหมดไปให้เอกชนเป็นผู้ปฏิบัติจัดทำแทน(Privatization)แต่การให้ภาคเอกชนหรือองค์กรประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการกิจของรัฐ มีได้หลายรูปแบบ และหลายสัดส่วน มาก-น้อย ตามบทบาทอำนาจรัฐกับเอกชน และองค์กร ประชาชน ซึ่งแล้วแต่รูปแบบของการมีส่วนร่วม

วรรณพร วัฒนานุกร (2540) เสนอว่า ในการบริหารจัดการทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ควรจะมีรูปแบบการบริหารใน 2 ระดับ คือ ระดับแนวนอนซึ่งประกอบด้วยหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐที่เกี่ยวข้อง และระดับแนวตั้ง คือ หน่วยงานของรัฐในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น รวมทั้งองค์กรที่ไม่ใช่ของรัฐบาล แต่มีบทบาทสำคัญในการเป็นตัวแทนปกป้องผลประโยชน์ส่วนรวม และสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร แรงงาน ความรู้ ตามอำนาจของผู้คนในท้องถิ่นได้ ซึ่งการบริหารดำเนินงานควรครอบคลุมในเรื่องต่าง ๆ เช่น

- ควบคุมบริหารงานให้เป็นไปตามแผนแม่บทที่วางไว้ ในแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง
- จัดให้มีคู่มือการดำเนินงานท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อเป็นแนวทางการดำเนินงานทั้งของเจ้าหน้าที่ในภาครัฐและเอกชน
- มีการกำหนดมาตรฐานทางสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้ได้ตามมาตรฐานนั้น
- มีการกำหนดดัชนีทางเศรษฐกิจให้สอดคล้องกับหลักการพัฒนาแบบยั่งยืน
- ให้มีการศึกษาและฝึกอบรมบุคลากรในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ให้มีสำนึกในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ฯลฯ

1.4.6 แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

Mill & Morrison (1985) กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยวจะต้องประกอบไปด้วย สิ่งดึงดูดใจซึ่งเป็นตัวดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางเข้ามาในพื้นที่ สิ่งอำนวยความสะดวกที่ให้บริการสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวขณะที่อยู่ในแหล่งท่องเที่ยว สาธารณูปโภคและการขนส่งที่ช่วยให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ และสุดท้ายคือการต้อนรับอย่างมีมิตรไมตรี

Swarbrooke (2000) กล่าวถึงองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวคล้ายกันว่า แหล่งท่องเที่ยวต้องประกอบด้วยสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก การขนส่ง และการต้อนรับด้วยมิตรไมตรี

Cooper and Others (1994) กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยวเป็นสถานที่สำคัญที่จะสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ซึ่งจะประกอบด้วย 4 As คือ

1. สิ่งดึงดูดใจ (Attractions)
2. การเข้าถึง (Access)
3. สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities)
4. บริการเสริมที่คนในท้องถิ่นเป็นผู้จัดหาขึ้นมาเอง (Ancillary Service)

ชุตินันท์ ชูชาติ (2542) กล่าวถึงองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวว่า ประกอบด้วย

1. สิ่งดึงดูดใจ สิ่งดึงดูดใจเกิดจากสถานที่และเหตุการณ์
2. สิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ระบบขนส่ง ระบบการสื่อสาร ระบบสาธารณูปโภค และสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ เช่น โรงแรม ร้านอาหาร
3. การเข้าถึง ต้องมีระบบการขนส่ง ประกอบด้วย เส้นทาง พาหนะ และผู้ประกอบการ

บุญเลิศ จิตต์วัฒนา (2542) กล่าวว่า การที่จะให้มีนักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมทรัพยากรท่องเที่ยวใด ๆ ก็ตามขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ประการ คือ

1. ทรัพยากรท่องเที่ยวจะต้องมีสิ่งดึงดูดใจ เช่น ความสวยงามของธรรมชาติ ศิลปะวัฒนธรรม โบราณสถานที่ทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น
2. ทรัพยากรท่องเที่ยวจะต้องมีเส้นทางคมนาคมเข้าถึง เป็นปัจจัยสำคัญของทรัพยากรท่องเที่ยวที่ต้องมีเส้นทางหรือโครงข่ายคมนาคมที่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่นั้น ตลอดจนสามารถเชื่อมโยงกันระหว่างแหล่งท่องเที่ยวกับบริเวณใกล้เคียง
3. ทรัพยากรท่องเที่ยวต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวก เป็นองค์ประกอบเพื่อให้นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวได้ประทับใจ เช่น บริการด้านน้ำประปา ไฟฟ้า การสื่อสาร การขนส่ง ที่พัก อาหาร นันทนาการ แลกเปลี่ยนเงินตรา สินค้าที่ระลึก เป็นต้น

มัลลิกา ศิริพิศ (2542) กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยวเป็นศูนย์รวมสิ่งทีนักท่องเที่ยวต้องการและมีความจำเป็นประกอบด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกสบายของนักท่องเที่ยวทุกประเภท ซึ่งได้แก่

1. สิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว (Attraction) มี 2 ประเภท คือ สิ่งดึงดูดใจทางธรรมชาติ (Natural Attraction) และสิ่งดึงดูดใจที่มนุษย์สร้างขึ้น (Man-Made Attraction) ได้แก่ โบราณสถาน แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ

2. สิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว (Amenities) ที่เป็นปัจจัยจำเป็นซึ่งเป็นตัวชี้รูปแบบการท่องเที่ยวที่ขวนั้น ๆ ด้วย ได้แก่ ที่พัก อาหาร เครื่องดื่ม ร้านขายของที่ระลึก
3. การเดินทางไปแหล่งท่องเที่ยวและการคมนาคมขนส่ง (Access) เป็นการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวและภายในและสามารถเชื่อมต่อระหว่างแหล่งท่องเที่ยวอื่นรวมถึงการจัดบริการรับส่งในบริเวณที่พักนักท่องเที่ยว
4. บริการเกี่ยวหนุน (Ancillary Services) เป็นบริการอื่นที่เกี่ยวหนุนหรือเพิ่มความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว เช่น บริการด้านข้อมูลข่าวสาร บริการด้านรักษาความปลอดภัย
5. โครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภค (Infrastructure and Superstructure) โครงสร้างพื้นฐาน หมายถึง สิ่งที่เป็นต่าง ๆ ต่อการดำรงชีวิตมนุษย์โดยรัฐบาลเป็นผู้ลงทุนในการสร้างจัดหาและ Superstructure หมายถึง สิ่งก่อสร้างอื่น ๆ ที่นอกเหนือไปจากโครงสร้างพื้นฐาน โดยมากเป็นการลงทุนของภาคเอกชน

จากความหมายข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า แหล่งท่องเที่ยวต้องประกอบด้วย องค์ประกอบด้านสิ่งดึงดูดใจ องค์ประกอบด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และองค์ประกอบด้านเส้นทางคมนาคมเข้าถึง รวมถึงอรรถศาสตร์ต้อนรับนักท่องเที่ยวของเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว

1.4.7 แนวความคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน

นรินทร์ แก้วมีศรี (2531) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมว่า เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา จะเห็นได้ว่ากิจกรรมการพัฒนาใด ๆ ก็ตาม หากประชาชนมีความรู้สึกคนไม่ได้เป็นเจ้าของและไม่ได้ลงมือดำเนินการด้วยตนเองแล้ว กิจกรรมนั้นก็ไม่สามารถประสบความสำเร็จ แต่ถ้าหากว่าประชาชนมีความรู้ และความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในกระบวนการพัฒนา ก็จะสามารถมองเห็นผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นต่อตัวเอง ครอบครัว และชุมชนได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้การได้รับข้อมูลข่าวสารที่เพียงพอจะทำให้ประชาชนในท้องถิ่นตระหนักถึงปัญหาของตนเอง และหาทางแก้ไขเพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลง จนเกิดการตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมอย่างแท้จริง ลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนมี 2 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการทุกขั้นตอน ตั้งแต่ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหา การร่วมคิดและหาวิธีแก้ไขปัญหา ร่วมวางแผนงาน หรือโครงการ ร่วมตัดสินใจ ร่วมคิดหาวิธีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนร่วมปฏิบัติตามนโยบาย หรือแผนงานให้บรรลุตามผลที่กำหนดไว้ และร่วมควบคุม ติดตาม และประเมินผลให้เป็นไปตามขั้นตอนที่วางไว้

2. การมีส่วนร่วมไม่แท้จริง ประชาชนมีส่วนร่วมเพียงบางส่วนเท่านั้น โดยเฉพาะการเข้าร่วมเพื่อปฏิบัติตามโครงการที่ได้มีการกำหนดไว้แล้ว

นอกจากนี้ นรินทร์ แก้วมีศรี ยังได้ทำการอธิบายถึงหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนว่ามีขั้นตอนในการปฏิบัติ คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาและร่วมในการตัดสินใจจัดว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เพราะถ้าหากว่าบุคคลในชุมชนยังไม่สามารถเข้าใจปัญหาและสาเหตุของปัญหาด้วยตัวเองแล้ว การจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ต่างๆ ก็อาจไม่เอื้ออำนวยประโยชน์ต่อบุคคลในชุมชนนั้นได้ โดยสิ่งที่ผู้ให้ความรู้จะต้องยอมรับก็คือ บุคคลในชุมชนเป็นผู้อยู่กับปัญหา เพราะฉะนั้นจึงเป็นผู้ที่รู้จักปัญหาของตนเองดีที่สุด แต่อาจจะมองปัญหานั้นได้ไม่ชัดเจนหรือเข้าไม่ถึงแก่นแท้ของปัญหา ต่อเมื่อมีบุคคลมาช่วยชี้นำจึงสามารถมองเห็นสาเหตุของปัญหาได้เด่นชัดขึ้น ดังนั้นบุคคลในชุมชนจึงต้องเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อเรียนรู้ปัญหา และวิเคราะห์ปัญหาด้วยตัวเอง รวมทั้งการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรม เพื่อจะนำไปสู่การหาแนวทางแก้ไขปัญหานั้น ๆ ต่อไป

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินกิจกรรม เมื่อบุคคลในชุมชนได้เรียนรู้ปัญหาของตนเองแล้วขั้นตอนต่อไปจะต้องให้บุคคลได้เรียนรู้ในเรื่องของการวางแผนและดำเนินกิจกรรม การแสวงหาแหล่งทรัพยากร หรือการขอความช่วยเหลือเพื่อที่จะมาสนับสนุนกิจกรรมให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ นอกจากนี้ยังต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดทางเลือกในการแก้ปัญหาด้วยกัน ผู้ที่ให้ความรู้ซึ่งอยู่ในฐานะที่มีประสบการณ์มากกว่าจะต้องเป็นผู้คอยให้คำแนะนำจนกระทั่งบุคคลเหล่านั้นสามารถตัดสินใจได้ว่า จะเลือกใช้วิธีใดในการแก้ไขปัญหที่ตนเองและชุมชนกำลังเผชิญอยู่

3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน จะสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของให้เกิดขึ้นกับบุคคลและชุมชนได้เป็นอย่างดี การปฏิบัติงานด้วยตนเองจะทำให้บุคคลและชุมชนได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิด และเมื่อเห็นถึงประโยชน์ก็จะสามารถดำเนินกิจกรรมนั้นด้วยตัวเอง พร้อมทั้งร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจการนั้น ๆ ด้วย

4. การมีส่วนร่วมและการติดตามประเมินผล การประเมินผลด้วยตนเองจะทำให้บุคคลและชุมชนมีความตระหนักว่า กิจกรรมที่ตนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการทั้งหมดนั้นดีหรือไม่ดีเพียงไร และควรจะดำเนินการต่อไปอย่างไร ทำให้บุคคลในชุมชนได้เรียนรู้และทราบถึงประโยชน์ของการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน และจะส่งผลถึงการดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันในโอกาสต่อไป ให้ประสบผลสำเร็จและเป็นไปตามเป้าหมายที่ได้วางไว้มากขึ้น

สมชาย ฐานเมือง (2541) กล่าวถึง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการท่องเที่ยวไว้ว่า จากลักษณะทางสังคมกับผลกระทบที่ชุมชนได้รับจากการท่องเที่ยวนี้ ส่งผลให้มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการทางการท่องเที่ยวในบางส่วน เพื่อให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทและส่วนร่วมอย่างแท้จริง ทิศทางและแนวทางในการมีส่วนร่วมของชุมชน จะต้องเป็นการนำไปสู่การร่วมมือในการใช้ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ให้มีความสมบูรณ์ ครอบคลุมตามกรอบและลักษณะการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในทุกระดับ ได้แก่

1. ระดับนโยบาย จะต้องมีการหาทางให้สมาชิกในชุมชนทุกชุมชน ทุกคน ทุกระดับรับทราบนโยบายการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
2. ระดับแผน จะต้องหาทางให้ชุมชนเข้าใจแบบแผนการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนให้ชัดเจนทุกระดับของแผน
3. ระดับปฏิบัติ ให้สมาชิกชุมชนกลุ่มต่าง ๆ ทุกชุมชนในเขตพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวศึกษาแผนปฏิบัติ แนวทาง และวิธีการปฏิบัติให้เข้าใจ จนสามารถให้ความร่วมมือและปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง มีการแนะนำอย่างใกล้ชิดทุกขั้นตอนของการปฏิบัติ จนกว่าจะมั่นใจได้ว่าสมาชิกชุมชนทุกชุมชน ทุกคน ทุกระดับดำเนินการไปถูกต้องทิศทางแล้ว
4. มีการติดตามผลและให้การแนะนำอย่างต่อเนื่อง

อกิน รพีพัฒน์ (2527) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินกิจกรรมหนึ่ง ๆ ว่า หมายถึง การให้ประชาชนเป็นผู้คิดหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา รวมทั้งเป็นผู้กระทำหรือดำเนินการแก้ไขปัญหานั้นๆ ด้วยตนเอง ไม่ใช่เป็นการกำหนดจากภายนอกแล้วให้ประชาชนมาเข้าร่วมดำเนินการในส่วนใดส่วนหนึ่ง

ไพรัตน์ เจริญรินทร์ (2527) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง กระบวนการที่รัฐให้การส่งเสริมสนับสนุนและสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งในรูปแบบของบุคคล กลุ่มคน ชุมชน สมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัคร ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องร่วมกัน เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้ โดยสามารถดำเนินการร่วมกันในเรื่องดังต่อไปนี้

1. ร่วมกันทำการศึกษาหาปัญหา และสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ตลอดจนความต้องการของชุมชน
2. ร่วมกันคิดหาและสร้างรูปแบบของวิธีการพัฒนา เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหา และลดปัญหาของ

ชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือเพื่อสนองความต้องการของชุมชน

3. ร่วมกันวางแผนนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมต่าง ๆ ในการจัดและแก้ไขปัญหา เพื่อสนองความต้องการของชุมชน
4. ร่วมกันตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมมากที่สุด
5. ร่วมกันปรับปรุงและพัฒนากระบวนการบริหารงานให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
6. ร่วมลงทุนในกิจกรรม หรือโครงการของชุมชน ตามขีดความสามารถของตนเองและ/หรือของหน่วยงาน
7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรมให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายที่วางไว้
8. ร่วมควบคุม ติดตาม และประเมินผล รวมทั้งให้ความร่วมมือในการดูแลและบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้ เพื่อสามารถใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

Cohen & Uphoff, 1980 ได้เสนอองค์ประกอบของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า ควรประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

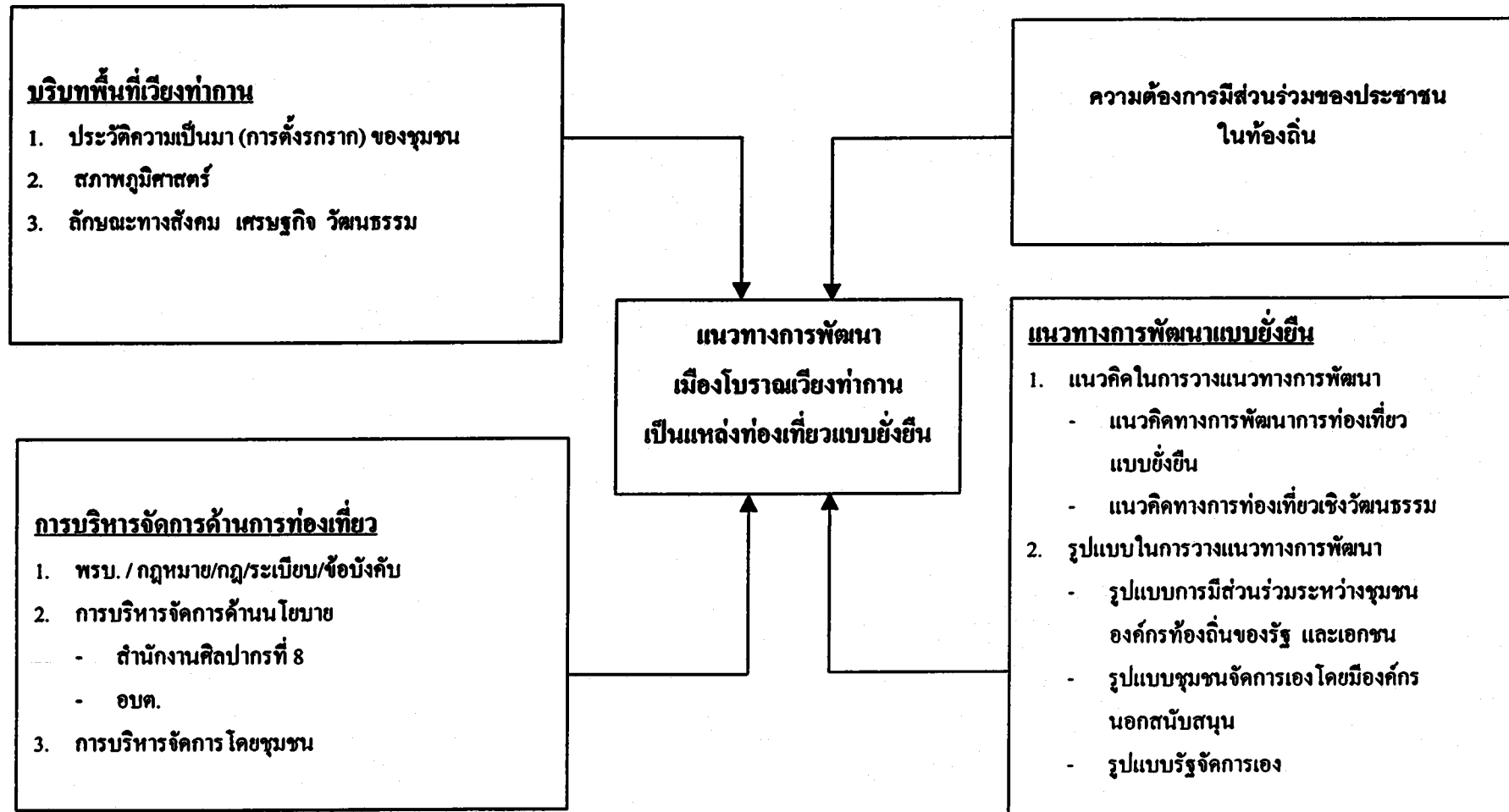
1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ การริเริ่มตัดสินใจ การดำเนินการตัดสินใจ และการตัดสินใจปฏิบัติการ
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (Implementation) อาจเป็นไปในรูปของการเข้าร่วมโดยการสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหาร และการประสานความร่วมมือ
3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ ผลประโยชน์ทางด้านจิตใจ ผลประโยชน์ทางด้านสังคม หรือผลประโยชน์ทางด้านส่วนบุคคล
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เป็นการเข้าร่วมในการควบคุมและตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมทั้งหมด

โดยสรุปแล้ว การมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น เป็นเป้าหมายสำคัญที่ได้รับการยอมรับให้มีในกระบวนการท่องเที่ยวแนวใหม่ โดยจะต้องคำนึงถึงความต้องการของชุมชนเป็นหลัก ให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจทุกขั้นตอน นับแต่การหาสาเหตุของปัญหา การวางแผน และควบคุมดูแลการใช้ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในท้องถิ่น แต่ทั้งนี้ต้องมีการประสานประโยชน์กับทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นชุมชนท้องถิ่น ภาครัฐ และภาคเอกชน โดยการมีส่วนร่วมที่ดีจะต้องให้ความสำคัญใน

รูปแบบของกลุ่มมากกว่าบุคคล ดังนั้นอาจถือได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นเป็นพื้นฐานของการนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและสถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมว่า “แนวความคิดของการมีส่วนร่วมเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นเป็นหลัก” โดยได้รวมถึงการมีส่วนร่วมกับทุกองค์กร ทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องเพื่อให้กระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีเป้าหมายและทิศทางเดียวกัน การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นประเด็นปัญหาใหญ่ ที่ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ง่ายนักในภาวะสังคมปัจจุบัน ปัจจุบันการมีส่วนร่วมยังอยู่ในวงจำกัด และขาดความสมดุล เช่น ความร่วมมือระหว่างอุทยานแห่งชาติกับองค์กรปกครองท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวในเขตอนุรักษ์การร่วมมือระหว่างชาติกับองค์กรปกครองท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวในเขตอนุรักษ์การร่วมมือระหว่างประชาชนในพื้นที่กับผู้ควบคุมดูแลทรัพยากรและการประสานงานระหว่างผู้ประกอบการกับส่วนราชการ เป็นต้น รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน ยังคงเป็นลักษณะของการมีกิจกรรมในกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยว มีเพียงองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นบางแห่งเท่านั้นที่มีโอกาสในการจัดการ ในบางพื้นที่ประชาชนได้จัดตั้งกลุ่มและดำเนินการจัดการการท่องเที่ยวเอง โดยเสนอการเชื่อมโยงในพื้นที่เกษตรกรรมของชุมชนและพื้นที่อนุรักษ์ใกล้เคียง

1.5 กรอบแนวคิดการศึกษา

1.6 ขอบเขตการศึกษา

การศึกษานี้ได้มีการกำหนดขอบเขตในด้านพื้นที่ เนื้อหา และประชากร ดังนี้

1.6.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ศึกษา คือ หมู่ที่ 5 บ้านท่ากาน ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

1.6.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. บริบทพื้นที่ศึกษา ได้จากการสำรวจพื้นที่และเอกสารที่เกี่ยวข้อง
2. บริบทการท่องเที่ยว ได้จากการสำรวจพื้นที่และเอกสารที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และจากการสังเกต
3. การบริหารจัดการด้านท่องเที่ยว ได้จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และจากการสังเกต
4. แนวทางการพัฒนาแบบยั่งยืน ได้จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ สังเกตและจากแบบสอบถาม

1.6.3 ขอบเขตด้านประชากร

ในการวิจัยครั้งนี้ใช้ประชากรที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านท่ากาน ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 434 หลังคาเรือน

1.7 นิยามศัพท์

เทคนิคและวิธีทางภูมิศาสตร์ หมายถึง การศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบของพื้นที่ ที่ตั้งสัมพันธ์ ระยะทาง ขอบเขต การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เกี่ยวกับทำเลที่ตั้ง โดยใช้การวิเคราะห์เชิงระบบ (Systematic approach) โดยพิจารณาถึงองค์ประกอบทางด้านกายภาพที่ปรากฏอยู่ ความสัมพันธ์ระหว่างกัน การกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ โดยพิจารณาไปถึงความสัมพันธ์กับพื้นที่ (Spatial context) ด้วย

เมืองโบราณเวียงท่ากาน หมายถึง สถานที่ท่องเที่ยวประเภทโบราณสถาน โบราณวัตถุ ตั้งอยู่ในเขต หมู่ที่ 5 บ้านท่ากาน ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

ประชาชน หมายถึง หัวหน้าครัวเรือน หรือตัวแทนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่ หมู่ที่ 5 บ้านท่ากาน ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งที่มีความเหมาะสมและมีศักยภาพให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่นั้น จำนวนเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจที่ตอบสนองต่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างค้ำเนื่อง

1.8 ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเรื่องการประยุกต์ใช้เทคนิคและวิธีทางภูมิศาสตร์เพื่อพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นการวิจัยเชิงปริมาณและพรรณนาที่มุ่งเน้นในการวิเคราะห์เพื่อแสดงให้เห็นถึงสภาพความพร้อมของพื้นที่ทางด้านสภาพ กายภาพ สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการจัดการท่องเที่ยวของเมืองโบราณเวียงท่ากาน และความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยมีระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

1.8.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลมีเป้าหมายที่จะสร้างความเข้าใจในเรื่องต่างๆ ที่จะทำการวิจัย ซึ่งจำแนกข้อมูลออกเป็นกลุ่มดังนี้

- ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ ประวัติความเป็นมา ทำการเก็บรวบรวมจากเอกสารที่จัดทำไว้โดยหน่วยงานราชการ และนักวิชาการต่าง ๆ รวมถึงการสอบถามและสัมภาษณ์เพิ่มเติมจากบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
- ข้อมูลด้านสภาพกายภาพ ประกอบด้วย ที่ตั้ง ขนาด อาณาเขตติดต่อ ลักษณะธรณีวิทยา ลักษณะดิน แหล่งน้ำ การคมนาคม สาธารณูปโภค เป็นการรวบรวมจากเอกสารต่างๆ จากหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จากแผนที่สภาพภูมิประเทศที่จัดทำไว้โดยกรมแผนที่ทหารและการสำรวจเพิ่มเติมในสนาม
- ข้อมูลการใช้ที่ดินแปลงจากภาพถ่ายเทียม แล้วทำการสำรวจสภาพการใช้ที่ดินปัจจุบันในสนาม
- ข้อมูลลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม การจัดการการท่องเที่ยว เป็นการรวบรวมจาก

เอกสารต่าง ๆ และจากการสัมภาษณ์บุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

- ข้อมูลความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้จากการใช้แบบสอบถาม

1.8.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยครั้งนี้ใช้ประชากรที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ หมู่ที่ 5 บ้านท่ากาน ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 434 หลังคาเรือน โดยจะทำการสุ่มตัวอย่างในขนาดที่ให้ความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ตามหลักสถิติ จากการเทียบตาราง (Darwin Hendel, 1977) ที่ระดับความเชื่อมั่นดังกล่าวได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 200 คน ซึ่งการศึกษานี้ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างง่าย (Simple random sampling)

นอกจากนี้ยังมีการสัมภาษณ์บุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้อำนวยการ สำนักงานศิลปากรที่ 8 นายกองดีการบริหารส่วนตำบลบ้านกลาง ผู้ใหญ่บ้านบ้านท่ากาน ประธานกลุ่มอาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษามรดกทางศิลปกรรม (อศ.มศ) ประธานกลุ่มประชาชนอาสาอนุรักษ์โบราณสถานเมืองประวัติศาสตร์ท่ากาน เจ้าหน้าที่ของศูนย์บริการนักท่องเที่ยวเวียงท่ากาน และเจ้าอาวาสวัดท่ากาน

1.8.3 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้คือ แบบสอบถามที่ประกอบด้วยข้อคำถามที่จัดสร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ของการศึกษาโดยเฉพาะ ซึ่งมีทั้งหมด 1 ชุดแบบสอบถาม สำหรับประชาชนในท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นแบบสอบถามปลายปิดและปลายเปิด ซึ่งแบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นเพื่อการสำรวจข้อมูลในด้านต่าง ๆ คือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของประชาชนในท้องถิ่น

ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ต่อเดือนของครัวเรือน และระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ศึกษา ลักษณะเป็นข้อคำถามปลายปิด (Close-ended Question)

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการจัดการการท่องเที่ยว ได้แก่

- ความต้องการมีส่วนร่วมในการเสนอความคิด การวางแผนและการตัดสินใจ
- ความต้องการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ
- ความต้องการมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ ที่เกิดจากการพัฒนาเวียงท่ากานเป็น

แหล่งท่องเที่ยว

- ความต้องการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ลักษณะของคำถามเป็นแบบประเมินค่า (Rating Scale) 4 ระดับคือ

- 4 หมายถึง ต้องการมีส่วนร่วมมาก
- 3 หมายถึง ต้องการมีส่วนร่วมปานกลาง
- 2 หมายถึง ต้องการมีส่วนร่วมน้อย
- 1 หมายถึง ไม่ต้องการมีส่วนร่วม

การแปลผลจากค่าคะแนน ทำการวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ในรูปแบบค่าเฉลี่ย โดยคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างแบ่งตามความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น 4 ระดับ ซึ่งมีเกณฑ์ในการพิจารณา ดังนี้

$$\frac{\text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนชั้น}} = \frac{4 - 1}{4} = 0.75$$

จากหลักเกณฑ์ดังกล่าวสามารถแปลความหมายของระดับคะแนนได้ดังนี้คือ

- 3.26 - 4.00 หมายถึง ต้องการมีส่วนร่วมมาก
- 2.51 - 3.25 หมายถึง ต้องการมีส่วนร่วมปานกลาง
- 1.76 - 2.50 หมายถึง ต้องการมีส่วนร่วมน้อย
- 1.00 - 1.75 หมายถึง ไม่ต้องการมีส่วนร่วม

จากนั้นทำการคำนวณโดยนำค่าความถี่ในแต่ละระดับคูณค่าประจำระดับ ผลรวมที่ได้หารความถี่จะได้ระดับคะแนน จำแนกตามเกณฑ์ข้างต้น

ส่วนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางที่ประชาชนจะเข้าร่วม ในการพัฒนาเวียงท่ากานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นคำถามปลายเปิด โดยการเรียงลำดับความสำคัญจากมากที่สุดไปน้อยที่สุดคือ จาก 1 ไป 4 กำหนดค่าเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 4 ระดับ

การแปลผลจากค่าคะแนน ทำการวิเคราะห์โดยใช้สถิติ ในรูปแบบการแจกแจงความถี่ ร้อยละ และค่าเฉลี่ย โดยให้คะแนนลำดับความสำคัญดังต่อไปนี้ คือ

- 4 หมายถึง มีระดับความสำคัญเป็นอันดับ 1
- 3 หมายถึง มีระดับความสำคัญเป็นอันดับ 2
- 2 หมายถึง มีระดับความสำคัญเป็นอันดับ 3
- 1 หมายถึง มีระดับความสำคัญเป็นอันดับ 4

จากนั้นนำค่าความถี่ที่ได้คูณระดับคะแนน ผลรวมที่ได้แสดงถึงระดับความสำคัญก่อนหลัง
คะแนนรวมมากที่สุดหมายถึงมีระดับความสำคัญเป็นอันดับแรก

ส่วนคำถามปลายเปิดเพื่อเป็นการให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

1.8.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ครั้งนี้ ได้อาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลด้วย
โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป SPSS for Windows แยกวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์โดยวิธีการทางสถิติ
ดังนี้

1. ข้อมูลพื้นฐานประชากร ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา รายได้ และระยะเวลาที่อาศัย
ในพื้นที่ศึกษา ใช้การวิเคราะห์โดยการกระจายความถี่ และการกระจายร้อยละ และใช้สถิติเชิงพรรณนาใน
การอธิบาย
2. ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็น และความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นต่อการ
พัฒนาเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยว ในรูปแบบการแจกแจงความถี่ ร้อยละ และค่าเฉลี่ยของคะแนน
และใช้สถิติเชิงพรรณนาในการอธิบาย รวมทั้งทำการวิเคราะห์ความแตกต่างของปัจจัยบุคคล ปัจจัยด้าน
เศรษฐกิจ และระยะเวลาที่ประชากรกลุ่มตัวอย่างอาศัยอยู่ในพื้นที่ศึกษา กับความต้องการมีส่วนร่วมในการ
พัฒนาเวียงท่ากานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-
way ANOVA)
3. ข้อมูลเกี่ยวกับข้อเสนอแนะของประชาชน จะทำการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์โดยจัดกลุ่ม
ข้อมูลตามความถี่จากมากไปน้อย ตามลำดับคะแนน ในรูปแบบการแจกแจงความถี่ ร้อยละ แล้วอธิบาย
ข้อมูลในเชิงพรรณนา

1.8.5 การนำเสนอข้อมูล

หลังจากการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะทำการนำเสนอโดยการอธิบายประกอบการแสดงข้อมูล
ด้วยรูปภาพ และตัวเลขทางสถิติ ในรูปแบบกราฟ ตาราง แผนภูมิ แผนที่ พร้อมทั้งสรุปผลการศึกษา
ปัญหาและอุปสรรคในการศึกษา รวมทั้งข้อเสนอแนะ

1.9 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.9.1 เพื่อเป็นประโยชน์ในการปรับปรุงรูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวของพื้นที่อย่างเหมาะสม
เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในอนาคต

บทที่ 2

ประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม และการจัดการท่องเที่ยวของเมืองโบราณเวียงท่ากาน

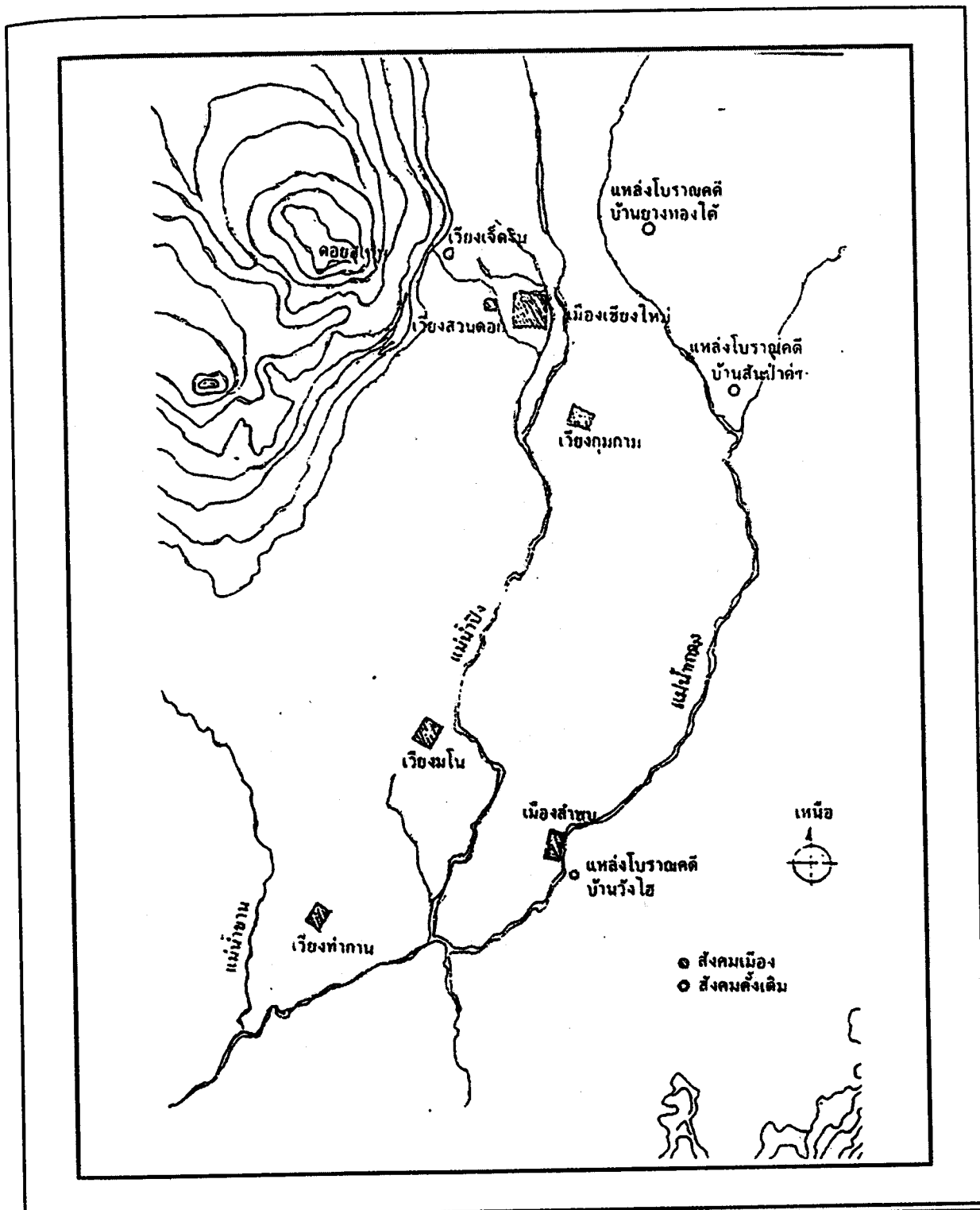
2.1 ประวัติความเป็นมา โบราณสถาน และโบราณวัตถุ

2.1.1 ประวัติศาสตร์เมืองโบราณเวียงท่ากาน

เมืองโบราณเวียงท่ากานเป็นเมืองหนึ่งในแคว้นหริภุญไชย ซึ่งเป็นกลุ่มเมืองที่กระจายในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบน ในเขตจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน และบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำวังในเขตอำเภอเมือง และอำเภอเกาะกา จังหวัดลำปาง อันเป็นที่ตั้งอาณาจักรล้านนาของราชวงศ์มังราย โดยมีเมืองลำพูนหรือหริภุญไชยเป็นศูนย์กลาง สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 6 เชียงใหม่ (2541) ได้ตั้งข้อสังเกตถึงการตั้งเมืองในสมัยหริภุญไชยไว้กล่าวคือ ตัวเมืองมักจะตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ ตัวเมืองตั้งอยู่บนเนินดินสูงระหว่าง 290-300 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง ส่วนมากจะอยู่ใกล้กับลำน้ำปิง ซึ่งสามารถเดินทางไปยังเมืองลำพูนได้สะดวก ตัวเมืองมักจะมีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยม สร้างกำแพงเมือง 2 ชั้น และคูเมือง 1 ชั้น อยู่ตรงกลางระหว่างกำแพงเมือง เมืองโบราณสมัยหริภุญไชยในบริเวณรอบๆ ลำพูนมี 4 เมืองคือ เมืองลำพูนหรือเมืองหริภุญไชย จังหวัดลำพูน เวียงมโน อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ เวียงท่ากาน อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ และเวียงเดาะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ (รูป 2.1) เมืองเหล่านี้ตั้งอยู่ห่างกันประมาณ 7-8 กิโลเมตร แต่ละเมืองพบหลักฐานทางโบราณคดีคล้ายกัน เมืองเหล่านี้ปัจจุบันถูกทำลายลงไปมาก ฐานคันดินแทบจะไม่มีเหลือสภาพเดิมให้ศึกษาได้ แต่ที่เวียงท่ากานยังคงพอเหลือหลักฐานให้ศึกษาศิลปะหริภุญไชยได้เป็นอย่างดี

จากหลักฐานทางด้านเอกสาร ด้านาน พงสาวดารหลายฉบับระบุว่า เวียงท่ากานคงจะเริ่มสร้างขึ้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 17 โดยกำหนดอายุจากเจดีย์แปดเหลี่ยมที่อยู่กลางเมือง (สรสวัสดิ์ อ่องสกุล, 2539) แต่มีนักวิชาการหลายท่านเชื่อว่าเวียงท่ากานเป็นเมืองที่มีประวัติเกี่ยวกับนิยายทางพุทธศาสนาว่า พระพุทธเจ้าเคยเสด็จมาที่เมืองหริภุญไชย และเมืองตระการ (เวียงท่ากาน) และเชื่อว่า เวียงท่ากานน่าจะเริ่มสร้างในสมัยพระเจ้าอาทิตย์ราช กษัตริย์แห่งแคว้นหริภุญไชยในราวพุทธศตวรรษที่ 13 โดยได้รับสั่งให้สร้างปราสาทบรรจุพระบรมสารีริกธาตุในบริเวณพระบรมธาตุหริภุญไชย ได้มีกาเผือกตัวหนึ่งบินโฉบพระเศียร จึงรับสั่งให้ไล่จับกามาจนถึงเวียงตระการ ชาวบ้านกล่าวว่าถ้าบินลงแล้วจะเกิดความเดือดร้อนในหมู่บ้าน จึงพากันไล่อีกาหรือ “ตะก่า” ไม่ให้มาลง ก็เลยเรียกกันต่อมาว่าบ้าน ตะก่า คงเป็นชุมชนที่ขึ้นตรงต่อหริภุญไชย

เวียงท่ากานมีความเจริญ และความเสื่อมควบคู่กับหริภุญไชยในฐานะเมืองหน้าด่าน เมื่อพญามังรายตีเมืองหริภุญไชยได้ เวียงท่ากานก็ตกเป็นเมืองขึ้นของล้านนาคับเช่นกัน ช่วงก่อนตั้งเมืองเชียงใหม่ได้ปรากฏชื่อในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ว่า “เวียงพันนาทะการ” คงจะเป็นเมืองที่มีความสำคัญเมืองหนึ่ง

รูป 2.1 แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งแหล่งโบราณคดีสังคมเมืองและสังคมดั้งเดิมบริเวณที่ราบริมแม่น้ำปิงและแม่น้ำทวาย

เพราะใน พ.ศ. 1833 พญามังรายโปรดให้นำดินโพธิ์ที่นำมาจากลังกาทวีปคันหนึ่งในจำนวน 4 คัน มาปลูกที่เวียงพันนาทะเลการ ดังปรากฏในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ความว่า

“เจ้าพญามังรายก็เอาคำปูน 500 ผ่ากมหาเถรเจ้าไปบูชามหาโพธิ์เจ้าในเมืองลังกาหั้นแล มหาเถรเจ้าทั้งสี่ก็รับคำทั้ง 500 กลับคืนเมืองลังกา แล้วบูชามหาโพธิ์ในลังกา มหาเถรทั้งสี่ตนอธิษฐานว่า ผู้ข้าทั้งหลายจักเอาศาสนาพุทธเข้าเมื่อคลินล้านนา ศิวจักก้านกึ่งรุ่งเรืองแท้ ขอให้อุกมมหาโพธิ์ตกลงเหนือจิวรแห่งดูข้า แคว้อันอุกมมหาโพธิ์ตกลงมาเหนือผ้าจิวรแห่งข้าเจ้าตนและลูก มหาเถรทั้งสี่ก็เอามหาโพธิ์ใส่ในบาตรแห่งตน ลูกมหาโพธิ์ก็งอกออกทั้งสี่ต้น เอาไปปลูกยังพันนาทะเลการคันหนึ่ง พญามังรายก็หื้อ ราชมารดาแห่งตนชื่อว่าเทพคำชายและกับนางปายโคเอาไปปลูกแทนที่ไม้เคือเกลี้ยง วดกานโถมคันหนึ่งแล”

เวียงท่ากานเป็นเมืองที่มีเจ้าเมืองปกครองในสถานภาพภายใต้การปกครองของเมืองเชียงใหม่ มีลักษณะเป็นเมืองหน้าด่าน เป็นแหล่งสะสมเสบียงอาหารเพราะเป็นถิ่นอุดมสมบูรณ์ ชื่อของเวียงท่ากานปรากฏในเอกสารโบราณเกี่ยวกับเมืองเชียงใหม่สมัยพระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. 1984-2030) กล่าวว่าพระองค์ได้ยกทัพไปตีเมืองเจ็วและได้นำเชลยชาวเจ็วไปอยู่ที่เวียงพันนาทะเลการ คงจะหมายความว่า ในช่วงนี้เวียงพันนาทะเลการมีฐานะเป็นเมืองขึ้นเมืองหนึ่งของเชียงใหม่ เพราะคำว่า “พันนา” ภาษาไทยเหนือหมายถึงตำบล ดังปรากฏในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ความว่า “พระเป็นเจ้าไปเมืองเจ็วบางนั้นได้เจ็ว 11 เมือง เมืองสุ่หนึ่ง เมืองลาข่าหนึ่ง เมืองจิดหนึ่ง เมืองจางหนึ่ง เมืองกิงหนึ่ง เมืองลอกจอกหนึ่ง เมืองจาค่าหนึ่ง เมืองของห้วยหนึ่ง เมืองหนองบอนหนึ่ง เมืองสี่ปอหนึ่ง เข้ากันเป็น 11 เมือง และเจ้าพระยาติโลกราชได้เจ็วมาเป็นข้อปางนั้นทั้งหญิงทั้งชายโพน 12,328 คน เจ้าพระยาติโลกราชหื้อเอาเจ็วทั้งฝูงได้มาเป็นข้อแจกไว้ยังป็นนาโก้น (พันนาทะเลการ) พ่องอยู่เก้าช่อง พ่องอยู่เมืองพร้าว พ่องหื้อเป็นค่าง สิบต่อมาต่อเท่าบัดนี้แลฯ”

สมัยพระเมืองแก้ว (พ.ศ. 2038-2068) ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ได้กล่าวถึงพระเมืองแก้วโปรดให้นำโพธิ์ที่เจ้าเมืองนายนามาดวายไปอยู่ที่พันนาทะเลการ ความว่า “ปีราวไซ้ ศักราช 878 (พ.ศ. 2059) ชาวเชียงใหม่ ชาวต่างเมือง บันดินจักก่อเมกเวียงเชียงใหม่ในปีเมิงเป่า ศักราช 879 ตัว พระยาแก้วหื้อหมื่นปิงขีร์ก้อเวียงเชียงใหม่ปีเดียนั้น เดือน 11 ออก 7 คำ เมิงวัน 6 เจ้าเมืองเชียงทอง พระยาภายกับเจ้าเมืองนายเอาไพร่ไทย ช่างม้าออกเป็นข้าพระเป็นเจ้าพระยาแก้ว ทั้งหญิงชายใหญ่น้อยที่ 23,220 คน เจ้าพระยาแก้วหื้อหมื่นปิงขีร์หนึ่ง หมื่นค่างเต้าค่างหนึ่งไปรับเอาคนครัวเมืองนายมา ได้ช่างมาโพน 38 ตัว ได้ม้า 250 ตัว พระเป็นเจ้าหื้อเจ้าเมืองเชียงทองกินเมืองฝางชื่อว่าแสนฝาง พระยาภายเจ็วอยู่กับแสนฝาง จัดทั้งหญิงทั้งชายโพน 1,200 คน ลำนันแจกหื้ออยู่ พันนาทะเลการ เก้าช่องเมืองพร้าวหั้นแลฯ ส่วนเจ้าเมืองนายพระเป็นเจ้าเลี้ยงหื้อกินเมืองคลอง เลียงหื้อเป็นร้อยค่างวันนั้นแลฯ

แสดงให้เห็นว่าในสมัยอาณาจักรล้านนา เวียงท่ากานเป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่ง โดยสังเกตจากกษัตริย์ที่ปกครองเมืองเชียงใหม่หลายพระองค์ ได้เคยนำเชลยศึกและไพร่ราษฎรไปไว้ที่เวียงท่ากาน ใน

สมัยนี้ เวียงท่ากานเป็นแหล่งสะสมกำลังพลและเสบียงอาหาร เมื่อเกิดศึกสงครามคราวใดจำเป็นอย่างยั้งที จะได้รับผลกระทบโดยตรงโดยตรงต้องถูกเกณฑ์กำลังพลเข้ากองทัพที่เชียงใหม่ หากเมืองเชียงใหม่ซึ่งปกครอง เวียงท่ากานโดยตรง แพ้สงครามคราวใด เวียงท่ากานก็คงถูกกวาดค้อนราษฎรไปเป็นเชลยศึก ดังเช่นคราว ที่พระเจ้าบุเรงนองแห่งเมืองหงสาวดียึดครองเมืองเชียงใหม่ได้ในปี พ.ศ. 2101 ในสมัยนี้เวียงท่ากานอาจ ร้างผู้คนอยู่อาศัยไปช่วงหนึ่ง

ในช่วงปี พ.ศ. 2271 เจ้าองค์นก เจ้าสาขากษัตริย์ล้านช้างแข็งข้อต่อพม่า มีการสู้รบกับบรรดาหัว เมืองต่าง ๆ กลายเป็นเมืองร้างไปชั่วระยะเวลาหนึ่ง รวมทั้งเมืองเชียงใหม่ก็ร้างด้วยเช่นกัน พม่าครอบ ครองแผ่นดินล้านนา ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 21-24 เมืองฝ่ายเหนือตกอยู่ในความวุ่นวายและถูกทิ้งร้างเพราะ การกวาดค้อนผู้คนไปเป็นไพร่พลเมืองของแต่ละฝ่าย "เวียงท่ากาน" คงถูกทิ้งร้าง จนมาถึงสมัยต้นกรุง รัตนโกสินทร์ พระยาภาวילהได้กอบกู้นครเชียงใหม่จากพม่าเมื่อ พ.ศ. 2339 และได้ยกทัพไปตีเมืองต่าง ๆ ทางตอนบน เช่น เมืองยอง เมืองเชียงตุง และเมืองอื่น ๆ อีกหลายเมือง แล้วกวาดค้อนผู้คนจากเมืองเหล่านั้นมาอยู่ในเวียงป่าซาง ก่อนจะไปสร้างเมืองเชียงใหม่และลำพูนซึ่งเรียกว่ายุคเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง เวียงท่ากานจึงมีคนเข้ามาอยู่อีกครั้ง

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่าสาเหตุสำคัญที่ทำให้เวียงท่ากานร้างมาจากภัยสงคราม ในสมัยที่อาณาจักร ล้านนาเป็นเมืองขึ้นของพม่า จนกระทั่งพระยาภาวילהสามารถขับไล่พม่าออกไปได้และกวาดค้อนพวกของ มาอยู่ แต่เวียงท่ากานก็ไม่สามารถพัฒนาให้เป็นเมืองสำคัญดังเช่นสมัยล้านนาได้อีกต่อไป และโบราณสถานส่วนใหญ่ถูกทิ้งร้างไม่ได้รับการดูแลรักษาจนถึงปัจจุบัน

2.1.2 การศึกษาค้นคว้าที่เวียงท่ากาน

เวียงท่ากานค้นพบครั้งแรกโดยขุมขุดศึกษาวัฒนธรรมโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากรเมื่อ พ.ศ. 2508 โดยได้จัดทำรายงานเผยแพร่ว่าได้พบเมืองร้างเมืองหนึ่ง เป็นเมืองรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด 490 x 740 เมตร มีคูเมืองชั้นในกว้าง 8.00 เมตร อยู่ห่างฝั่งตะวันตกแม่น้ำปิง ห่างขึ้นไปประมาณ 3.00 กิโลเมตร และไม่ไกลจากลำน้ำขาน มีลำเหมืองชักน้ำจากแม่ขานเข้ามาหล่อเลี้ยงในเมืองและพบซากโบราณวัตถุ สถานเป็นจำนวนมากพอเป็นหลักฐานศึกษาทางโบราณคดี ซึ่ง นันทนา ปกป้อง และคณะจากกรมศิลปากร ได้ร่วมกันศึกษาโบราณวัตถุประเภทรูปปั้นดินเผา (เก็บไว้ที่โรงเรียนวัดท่ากาน) และเจดีย์สถาน 3 องค์ โดย ที่ 2 องค์อยู่ข้างโรงเรียนวัดท่ากาน และเจดีย์วัดดินกอกอีก 1 องค์ ทำให้คาดประมาณว่าเป็นสิ่งก่อสร้างสกุล ช่างหรืออุยไชยในราวพุทธศตวรรษที่ 17 จากนั้นมาได้มีนักวิชาการและผู้สนใจได้สำรวจศึกษาพื้นที่ โบราณสถาน โบราณวัตถุของเมืองโบราณแห่งนี้เรื่อยมา โดยที่ห้างหุ้นส่วนจำกัด ช. ประชุมพันธ์การช่าง พ.ศ. 2544 ได้สรุปถึงการศึกษาค้นคว้าที่เวียงท่ากานไว้ดังนี้

เมื่อประมาณกลางปี 2527 คณะอาจารย์ภาคประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่ ได้ร่วมมือกับหน่วยศิลปากรที่ 4 กองโบราณคดี ขุดหลุมทดสอบทางโบราณคดี โดยมีเป้าหมาย เพื่อการศึกษา รูปแบบของภาชนะดินเผาในเมืองโบราณเวียงท่ากาน ในหลุมทดสอบหลุมหนึ่งด้านทิศ ตะวันตกของวัดท่ากาน ได้พบโครงกระดูกมนุษย์จำนวน 2 โครง ที่ความลึกประมาณ 2 เมตร แต่เป็นที่น่า เสียดายหลุมทดสอบมีขนาดเล็กเกินไป และในการขุดค้นไม่พบหลักฐานใด ๆ ร่วมกับโครงกระดูกที่จะ ยืนยันได้ว่า โครงกระดูกนั้นเป็นของมนุษย์สมัยใด

ในปีถัดมาคือ ประมาณกลางปี พ.ศ. 2528 หน่วยศิลปากรที่ 4 กองโบราณคดี ได้ขุดค้นทางโบราณ คดีบริเวณแหล่งที่พบโครงกระดูกดังกล่าว และศึกษาชั้นดินทางโบราณคดีตัวเมือง จากการศึกษาเบื้องต้นพอจะอธิบายผลการศึกษาได้ว่า โครงกระดูกที่พบนั้นคงจะมีอายุไม่เก่าแก่มากนัก ควรจะอยู่ในสมัย ล้านนา เพราะในช่วงระยะเวลาดังกล่าวอาจจะมีคนกลุ่มหนึ่งที่ยังคงมีประเพณีการฝังศพเช่นนี้เหลืออยู่ และ ต่อมาได้มีการขุดพบโครงกระดูกที่บริเวณเขตบ้านสันกอกี้เขตบริเวณไม่ห่างจากเวียงท่ากานมากนัก พบ หลักฐานเป็นเครื่องถ้วยสมัยล้านนา ถูกฝังในหลุมเดียวกัน จึงเป็นหลักฐานยืนยันข้อสันนิษฐานดังกล่าว

ต่อมาในปีงบประมาณ 2531 หน่วยศิลปากรที่ 4 เชียงใหม่ จึงทำการขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานเจดีย์กลางเมือง 2 องค์ คือ เจดีย์แปดเหลี่ยมแบบหริภุญไชย 1 องค์ และเจดีย์ทรงกลมแบบองค์เรือน ราชคู่อีก 1 องค์ ได้พบหลักฐานประเภทโบราณวัตถุจำนวนมากทั้งเศษภาชนะดินเผาแบบหริภุญไชย และ พระพุทธรูปสำริด เป็นต้น

หลักฐานทั้งทางด้านโบราณวัตถุและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเจดีย์ ซึ่งมีการบูรณะซ่อมแซม มาแล้วหลายครั้ง สามารถกำหนดอายุโบราณสถานดังกล่าวได้ว่า น่าจะมีอายุตั้งแต่สมัยหริภุญไชยตอน ปลายลงมาถึงสมัยล้านนาตอนต้น ประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 ถึงพุทธศตวรรษที่ 21-22

ในปีงบประมาณ 2541 สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 6 เชียงใหม่ มีการ ขุดค้นศึกษาแหล่งโบราณคดีเวียงท่ากาน บริเวณหลังวัดท่ากาน ในที่ดิน ของนายจันทร์ดีป สมบุญ หลุม ขุดค้นขนาด 3 x 3 เมตร พบโครงกระดูกมนุษย์จำนวน 8 โครง ชิ้นส่วนกระดูกสัตว์ กระดูกม้า จำนวน หลายชิ้น กลุ่มเศษภาชนะดินเผา 1 กลุ่ม และภาชนะดินเผาจำนวนหนึ่ง ต่อมาได้ขยายหลุมขุดค้นไปทาง ทิศตะวันออกอีก 1 เมตร พบโครงกระดูกมนุษย์เพิ่มอีก 1 โครง

การวิเคราะห์โครงกระดูกมนุษย์ของ อาจารย์สุภาพร นาคบัลลังก์ ทราบได้ว่ากระดูกมนุษย์ที่พบ ทั้งหมด เป็นโครงผู้ใหญ่วัยเจริญพันธุ์ ทราบเพศว่าเป็นชาย 3 โครง หญิง 1 โครง สภาพทั่วไปของโครง กระดูก เป็นการฝังในท่างอตัวทั้งสิ้น บางโครงขุดพบแต่ท่อนบน โครงทั้งหมดส่วนใหญ่หันศีรษะไปทาง ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ อันเป็นทิศที่ตั้งของโบราณสถานกลางเวียง ซึ่งมีความสำคัญที่สุดของเวียงท่ากาน หลังจากขุดค้นพบทราบว่า แหล่งโบราณคดีแห่งนี้ เป็นแหล่งฝังศพของคนในสมัยล้านนา ซึ่งเป็นศพที่มี การตายผิดปกติ หากมีการตายเป็นปกติ เช่น เจ็บตาย แก่ตาย จะทำพิธีในการเผา แล้วเก็บกระดูกไปฝังไว้

ตามที่ต่าง ๆ ซึ่งเป็นความเชื่อของผู้นับถือศาสนาพุทธโดยทั่วไป ที่เชื่อว่าไฟเป็นสื่อกลางระหว่างโลกมนุษย์กับสวรรค์ สามารถนำวิญญาณผู้ตายไปสู่สวรรค์ได้

จากผลการวิเคราะห์โบราณวัตถุที่ฝังร่วมชั้นดินเดียวกับโครงกระดูก ส่วนใหญ่เป็นเศษภาชนะดินเผาและภาชนะดินเผาประเภทแจกัน พบว่าส่วนใหญ่เป็นของที่ผลิตจากเตาในล้านนา ได้แก่ จากแหล่งเตาสันกำแพง และเตาเวียงกาหลง ส่วนเศษภาชนะดินเผาจากต่างประเทศที่พบคือ เครื่องถ้วยจีน สมัยราชวงศ์หมิง (พ.ศ. 1911-2187)

การกำหนดอายุสมัยโครงกระดูก ใช้วิธีการศึกษาเปรียบเทียบกับโบราณวัตถุที่พบ สามารถกำหนดอายุโครงกระดูกอยู่ในสมัยล้านนาตอนต้น ร่วมสมัยกับโบราณสถานเวียงท่ากาน ประมาณพุทธศตวรรษที่ 19-22

เวียงท่ากานเป็นเมืองโบราณเก่าแก่เมืองหนึ่งมีความสำคัญและมีการอยู่อาศัยต่อเนื่องกันมาตั้งแต่สมัยทริภุชเวศมาถึงสมัยล้านนา เป็นพื้นที่ที่มีโบราณสถานกระจายอยู่ทั้งภายในและรอบ ๆ ชุมชนจำนวนมาก โบราณสถานเหล่านี้มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 17-22 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ทริภุชเวศและล้านนาเจริญรุ่งเรืองก่อนที่จะตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า โบราณวัตถุสถานที่เวียงท่ากานนี้ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงศิลปกรรมแบบทริภุชเวศและล้านนา แม้ว่าปัจจุบันส่วนหนึ่งของโบราณสถานได้ถูกขุดทำลายลงไปเป็นอันมาก แต่ในบริเวณตัวเมืองและชานเมืองโบราณสถานที่ว่างเปล่ายังไม่ถูกรบกวนมากนัก คาดว่าจะเป็นแหล่งการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดีที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของภาคเหนือ โดยเฉพาะหลักฐานเกี่ยวกับสมัยทริภุชเวศ ห้างหุ้นส่วนจำกัดปุระรักษ์ พ.ศ. 2543 ได้ตั้งข้อสังเกตว่าในหมู่บ้านรอบ ๆ เวียงท่ากาน เช่น บ้านใหม่ บ้านม่วง บ้านต้นกอก บ้านต้นกอกเกิด และบ้านต้นกาวาน พบซากโบราณวัตถุ โบราณสถานทั้งแบบทริภุชเวศและล้านนา ลักษณะการกระจายของศิลปวัฒนธรรมจากเวียงท่ากานไปยังหมู่บ้านเหล่านี้ น่าจะอยู่ในรูปของชุมชนขนาดเล็กที่ขึ้นตรงต่อเวียงท่ากาน และเวียงท่ากานก็ขึ้นตรงต่อลำพูน แต่ละหมู่บ้านตั้งอยู่บนที่ราบหรือตั้งอยู่บนเนินเตี้ย ๆ ล้อมรอบด้วยที่ราบลุ่มเหมาะแก่การทำนาเพื่อที่จะส่งไปยังเวียงท่ากานหรือลำพูน

ศรัทธา อ่องสกุล พ.ศ. 2543 กล่าวถึงลักษณะกายภาพของเวียงท่ากานว่าตั้งอยู่ในบริเวณที่มีน้ำอุดมสมบูรณ์ด้านตะวันตกมีแม่น้ำชาน ด้านตะวันออกมีแม่น้ำปิง และมีฝายและลำเหมืองส่งน้ำสู่ที่ราบอย่างทั่วถึง ซึ่งน่าจะเป็นแหล่งเพาะปลูกข้าวที่สำคัญมาแต่โบราณ ร่องรอยจากโบราณสถานที่เหลืออยู่แสดงถึงความเป็นเมืองใหญ่ในสมัยทริภุชเวศ โดยเป็นเมืองบริวารของทริภุชเวศ สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นหลังจากเมืองทริภุชเวศมีความมั่นคงแล้ว ก็อาจจะสร้างในช่วงยุครุ่งเรืองของทริภุชเวศ

ผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด 500 x 700 เมตร ตัวเมืองวางในแนวทแยงจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือสู่ทิศตะวันตกเฉียงใต้ เพื่อตั้งรับกับเส้นทางน้ำที่ไหลในแนวทิศตะวันตกเฉียงเหนือสู่ทิศตะวันออกเฉียงใต้ เมืองนี้อาศัยแหล่งน้ำแม่ชานซึ่งเป็นน้ำสาขาของแม่น้ำปิง กล่าวคือ ด้านตะวันตกมีน้ำแม่ชาน

ด้านตะวันออกมีน้ำแม่ปิง โดยน้ำแม่ขานไหลลงสู่แม่น้ำปิง ห่างเวียงท่ากานลงไปทางใต้ราว 6 กิโลเมตร ซึ่งตรงนั้นเป็นที่ตั้งเวียงเกาะ จากการสำรวจพบร่องรอยการชักน้ำแม่ขานเข้าสู่เมือง โดยทำฝายปวง สกนุกันน้ำแม่ขานให้ยกระดับสูงแล้วขุดเหมืองต่อน้ำเข้าเวียงท่ากาน มีเหมืองสองเส้นคือเหมืองหินส่งน้ำเข้าด้านเหนือ เหมืองคือส่งน้ำเข้าสู่เมืองด้านใต้ วิธีการชักน้ำสู่เมืองสะท้อนภูมิปัญญาที่รู้จักจัดการกับการใช้น้ำได้ดี ลักษณะนี้นำมาใช้ในการทำเกษตรกรรมในภาคเหนือมาช้านานแล้ว และลำเหมืองที่กล่าวมายังใช้จนถึงปัจจุบัน

กำแพงเมืองมี 2 ชั้น เป็นคันดิน ระหว่างคันดินมีคูน้ำกว้างประมาณ 7-8 เมตร คันกลาง ในเวียงท่ากานยังมีร่องรอยคันดินคูน้ำชัดเจน 3 ด้านคือ ด้านเหนือ ด้านตะวันตก และด้านตะวันออก ส่วนด้านใต้ถูกทำลายไปหมดแล้ว เนื่องจากด้านใต้เป็นพื้นที่ลุ่มมีการบุกเบิกพื้นที่เพื่อการเพาะปลูกมาก ภายในเวียงท่ากานมีวัดท่ากานเพียงวัดเดียวที่ไม่ใช่วัดร้าง นอกจากนั้น มีกลุ่มโบราณสถานร้างกระจายตัวทั่วไป ได้แก่ วัดอุโบสถ วัดหัวข่วง วัดหนองหล่ม วัดพระเจ้าก่า วัดคันโพธิ์ วัดสันคือ และวัดหลวงกลางเวียง ซึ่งตั้งอยู่กลางเวียงท่ากาน ในลักษณะเดียวกับเวียงหริภุญไชย และเวียงเกาะที่มีวัดเป็นศูนย์กลางเมือง วัดหลวงกลางเวียงท่ากานมีขนาดใหญ่อยู่ติดกับตำแหน่งที่แกนหลักและแกนรองตัดกัน แนวถนนหรือถนนนั้นยังมีอยู่ชัดเจน ซึ่งเป็นผังเมืองมาแต่โบราณ ใกล้กับวัดหลวงกลางเวียงมีวัดหัวข่วง แสดงถึงการใช้พื้นที่ภายในเวียงที่กำหนดให้มีข่วงหรือสนามหลวงอยู่ด้วย วัดกลางเวียงมีเจดีย์สององค์ คือเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยม เป็นหลักฐานเก่าแก่ที่อยู่ร่วมสมัยกับหริภุญไชยและเจดีย์ทรงระฆังศิลปะล้านนา (รูป 2.2 และ 2.3)

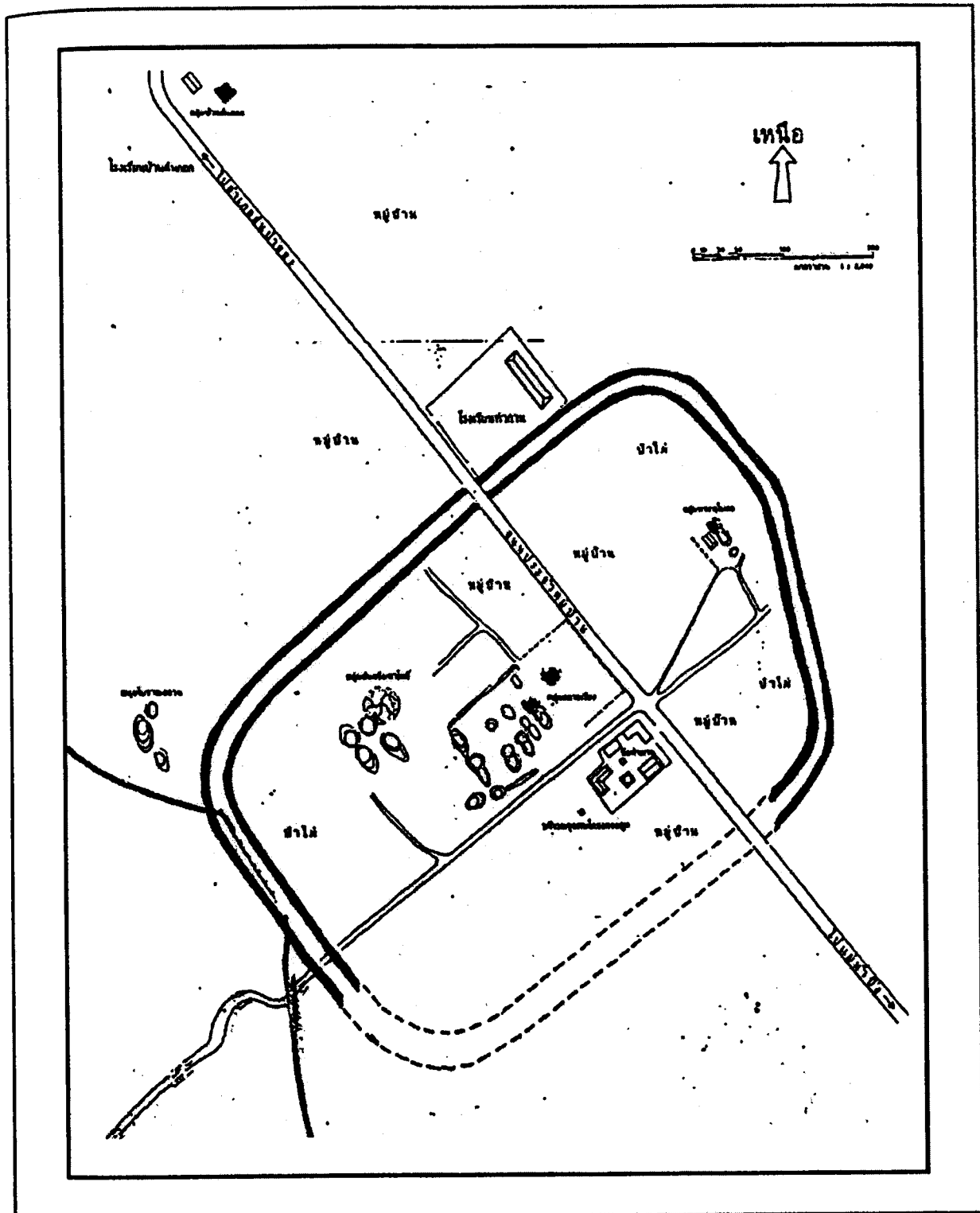
2.1.3 โบราณสถานและโบราณวัตถุในพื้นที่เมืองโบราณเวียงท่ากาน

2.1.3.1 โบราณสถาน

ในบริเวณเวียงท่ากานในพื้นที่ศึกษาพบโบราณสถาน จำนวน 17 แห่ง โดยที่ห่างหุ้นส่วนจำกัด ช. ประชุมพันธุ์การช่าง แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ โบราณสถานที่บูรณะแล้วมีจำนวน 11 แห่ง และโบราณสถานที่ยังไม่ได้บูรณะมีจำนวน 6 แห่ง โดยมีรายละเอียดดังนี้ (รูป 2.4)

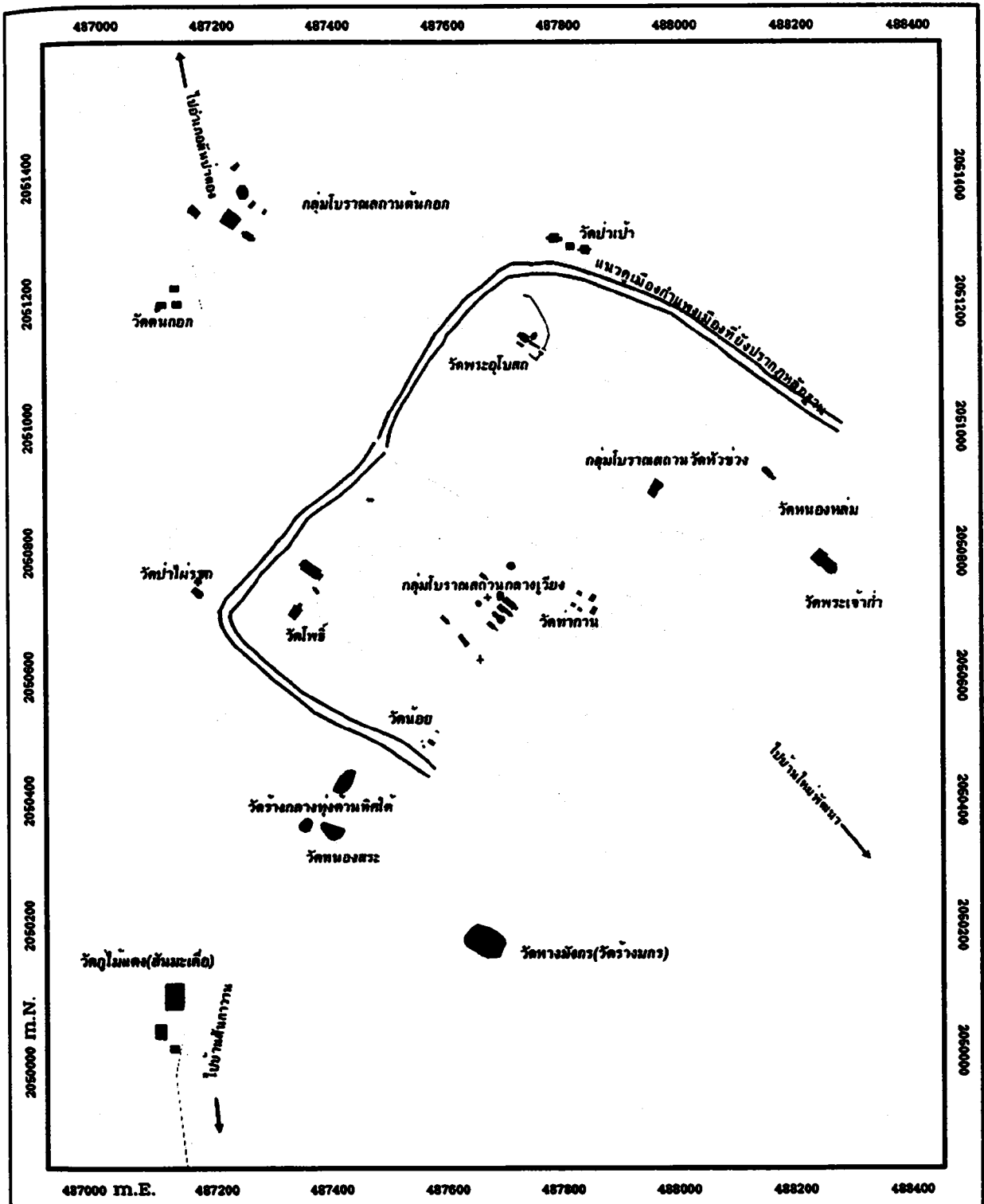
โบราณสถานที่บูรณะแล้ว

1. กลุ่ม “โบราณสถานกลางเมือง”
2. กลุ่ม “วัดพระอุโบสถ”
3. กลุ่ม “วัดคันโพธิ์”
4. กลุ่ม “วัดหัวข่วง”
5. กลุ่ม “วัดพระเจ้าก่า”
6. กลุ่ม “วัดคันกอก”
7. โบราณสถานวัดหนองหล่ม

รูป 2.3 แผนที่แสดงบริเวณเวียงท่ากาน

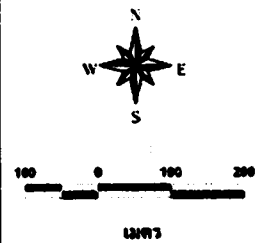

รูป 2.4 แผนที่แสดงที่ตั้งโบราณสถาน

สัญลักษณ์

ถนน

โบราณสถาน

8. โบราณสถานวัดน้อย
9. โบราณสถานวัดป่าเป้า
10. โบราณสถานวัดป่าไผ่รวก
11. โบราณสถานวัดกุไม้แดง (สันมะเคื่อ)

โบราณสถานที่ยังไม่ได้บูรณะ

12. คูเมือง-กำแพงเมืองเวียงท่ากาน
13. วัดท่ากาน (มีพระสงฆ์จำพรรษา)
14. วัดคันกอก
15. วัดหนองสระ
16. วัดร้างมกร
17. วัดร้างกลางทุ่งด้านทิศใต้เวียงท่ากาน

โบราณสถานที่บูรณะแล้ว

1. กลุ่ม “โบราณสถานกลางเมือง”

กลุ่มโบราณสถานแห่งนี้ตั้งอยู่ที่ใจกลางเมือง ชาวบ้านเรียกว่า วัดร้างหลวง อยู่ในพื้นที่หมู่ 5 บ้านท่ากาน ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง เดิมเคยเป็นที่ตั้งของโรงเรียนวัดท่ากาน ต่อมาในปี พ.ศ. 2516 โรงเรียนวัดท่ากานย้ายออกไป และในปี พ.ศ. 2528 ชาวบ้านท่ากาน “กลุ่มประชาอาสาอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานเมืองประวัติศาสตร์ท่ากาน” ได้ร่วมมือกับหน่วยศิลปากรได้พัฒนาถางกลุ่มโบราณสถานและดำเนินการล้อมรั้ว กลุ่มโบราณสถานกลางเมืองเป็นกลุ่มโบราณสถานที่มีขนาดใหญ่ที่สุด มีเนื้อที่ประมาณ 14 ไร่ ในกลุ่มนี้ประกอบด้วยโบราณสถานที่สำคัญที่ยังหลงเหลืออยู่คือ เจดีย์แปดเหลี่ยม (คู่พระคง) แบบทวารวดีและเจดีย์ทรงกลม (คู่พระแกง) สมัยล้านนา นอกจากนี้ยังปรากฏร่องรอยเจดีย์ วิหาร อุโบสถ ชุมประตู่ใจและแนวกำแพง ภายในกลุ่มโบราณสถานแห่งนี้ได้เคยมีผู้ขุดพบพระพุทธรูปทองคำ เงิน สำริด พระพิมพ์ดินเผา ที่สำคัญคือ โหลยครามสมัยราชวงศ์หยวน ปัจจุบันเจดีย์ทั้งสององค์นี้ได้ทำการขุดแต่งและบูรณะเมื่อประมาณต้นปี พ.ศ. 2531 โดยหน่วยศิลปากรที่ 4 ได้พบโบราณวัตถุที่สามารถกำหนดอายุของเจดีย์ทั้ง 2 องค์ ได้ว่ามีอายุช่วงทวารวดีลงมาถึงล้านนา

โบราณสถานกลางเมืองนี้แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม

วัดกลางเมือง กลุ่มที่ 1 ตั้งอยู่ทางทิศเหนือสุดของกลุ่ม ใกล้ถนนประจำหมู่บ้าน ประปาหมู่บ้าน และตลาด ประกอบไปด้วย เจดีย์ วิหาร ภายในเขตกำแพงเดียวกัน และชุมประตู่ใจ วิหารตั้งอยู่หน้าเจดีย์

เป็นลักษณะของวิหารหลวง ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของวัดแต่ละแห่ง โดยวิหารใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ส่วนเจดีย์เปรียบเสมือนปูชนียวัตถุสำหรับเคารพบูชา

องค์เจดีย์ (กู่พระคง) มีฐานบัวและองค์เรือนธาตุ 8 เหลี่ยม มีลักษณะที่ผสมกลมกลืนระหว่างสถาปัตยกรรมแบบพุกุญไชยและแบบล้านนา มีช่วงอายุตั้งแต่สมัยพุกุญไชยตอนปลายจนถึงสมัยล้านนาตอนต้น ประมาณพุทธศตวรรษที่ 18-22 (พัฒนารัตน์ จันทรกาญจน์, 2531) สำหรับวิหารและซุ้มประตูโงงอยู่ในสภาพชำรุดมากจึงอาศัยชั้นดินและโบราณวัตถุสำหรับกำหนดอายุซึ่งอยู่ในช่วงสมัยพุกุญไชยตอนปลายถึงสมัยล้านนา สำหรับโบราณวัตถุที่พบนั้นกำหนดอายุได้ระหว่างช่วงพุทธศตวรรษที่ 17-24 โดยสรุปแล้ว โบราณสถานวัดกลางเมืองกลุ่มที่ 1 มีการก่อสร้างและบูรณะต่อเนื่องตั้งแต่สมัยพุกุญไชยจนถึงสมัยล้านนา ตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 17-18 จนถึงประมาณพุทธศตวรรษที่ 22-24 (รูป 1 ในภาคผนวก ข)

วัดกลางเมืองกลุ่มที่ 2 ตั้งอยู่ช่วงกลางระหว่างกลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 3 ประกอบไปด้วย เจดีย์ทรงกลม (กู่พระแกง) แบบล้านนาสมัยพุกุญไชยตอนปลาย อายุราวพุทธศตวรรษที่ 19-22 วิหารซึ่งเป็นวิหารหลวงมีขนาดใหญ่ตั้งอยู่ด้านหน้าเจดีย์ เป็นแบบล้านนาซึ่งมักนิยมสร้างวิหารและเจดีย์เชื่อมต่อกัน นอกจากนี้ยังมีกลุ่มอาคารด้านทิศตะวันตก (หลังเจดีย์) ประกอบด้วยศาลา อาคาร และบ่อน้ำ ซึ่งไม่ใช่อาคารที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา แต่เป็นส่วนที่ใช้เก็บของหรือเป็นเขตของสงฆ์ วิหารและกลุ่มอาคาร มีอายุตั้งแต่สมัยพุกุญไชย จนถึงสมัยล้านนาราวพุทธศตวรรษที่ 17-23 (รูป 2 ในภาคผนวก ข)

วัดกลางเมืองกลุ่มที่ 3 ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของกลุ่ม มีขนาดใหญ่ที่สุดประกอบด้วยซากเนินโบราณสถานเป็นจำนวนมากทั้ง เจดีย์ วิหาร อุโบสถ อาคาร และเจดีย์บรรจุกระดูก มีแนวกำแพงล้อมรอบทุกด้าน ซึ่งโบราณสถานกลุ่มนี้มีอายุตั้งแต่สมัยพุกุญไชยจนถึงสมัยล้านนาราวพุทธศตวรรษที่ 17-23 (รูป 3 ในภาคผนวก ข)

กลุ่ม “โบราณสถานกลางเมืองนี้ กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนและกำหนดขอบเขตโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 96 ตอนที่ 160 ลงวันที่ 18 กันยายน 2522

กลุ่มที่ 2 “วัดพระอุโบสถ” ตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของเมือง ในพื้นที่หมู่ 5 บ้านท่ากาน ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง เรียกชื่อตามที่ปรากฏอุโบสถเก่าซึ่งสร้างอยู่ ต่อมาชาวบ้านได้รื้อแล้วสร้างขึ้นใหม่ที่ฐานเดิม โบราณสถานประกอบด้วย เจดีย์ทรงระฆังบนฐานสี่เหลี่ยมแบบล้านนา อยู่หลังวิหาร ซึ่งหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ฐานอาคารล้อมรอบด้วยกำแพง มีซุ้มประตูโงงด้านทิศตะวันออกกำหนดอายุอยู่

ในสมัยล้านนา ราวพุทธศตวรรษที่ 21-22 (รูป 4 และ 5 ในภาคผนวก ข) กรมศิลปากรดำเนินการขุดแต่งบูรณะในปี พ.ศ. 2531

กลุ่มที่ 3 “วัดคันโพธิ์” ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเมือง ในพื้นที่หมู่ 5 บ้านท่ากาน ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง เชื่อกันว่าพญามังรายโปรดให้นำคันโพธิ์จากลังกามาปลูกที่วัดนี้ ปรากฏโบราณสถาน 4 แห่งประกอบด้วย เจดีย์ประธานตั้งอยู่หลังวิหารซึ่งหันหน้าไปทางทิศตะวันออก อุโบสถและอาคารสี่เหลี่ยม มีซุ้มประตูโขงและแนวกำแพงล้อมรอบ กำหนดอายุอยู่ในสมัยล้านนา ราวพุทธศตวรรษที่ 19-22 (รูป 6 และ 7 ในภาคผนวก ข) กรมศิลปากรดำเนินการขุดแต่งบูรณะในปี พ.ศ. 2531

กลุ่มที่ 4 “วัดหัวข่วง” ตั้งอยู่กลางเมืองก่อนไปทางทิศตะวันออก ในพื้นที่หมู่ 5 บ้านท่ากาน ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง ประกอบด้วยเจดีย์หลังวิหาร หันหน้าไปทางทิศใต้ มีกำแพงล้อมรอบ กำหนดอายุอยู่ในสมัยล้านนา ราวพุทธศตวรรษที่ 21-22 (รูป 8 ในภาคผนวก ข) กรมศิลปากรดำเนินการขุดแต่งบูรณะในปี พ.ศ. 2531

กลุ่มที่ 5 “วัดพระเจ้าก่า” ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออก ในพื้นที่หมู่ 5 บ้านท่ากาน ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง เรียกชื่อตามที่ชาวบ้านได้พบพระพุทธรูปสำริดถูกไฟเผาจนเป็นสีดำ ประกอบด้วยฐานวิหารและเจดีย์ประธาน ตั้งอยู่บนฐานเดียวกัน (ฐานโพธิ์) หันหน้าไปทางทิศตะวันออก กำหนดอายุอยู่ในสมัยล้านนา ราวพุทธศตวรรษที่ 19-22 (รูป 9 ในภาคผนวก ข) กรมศิลปากรดำเนินการขุดแต่งบูรณะในปี พ.ศ. 2531

กลุ่มที่ 6 “วัดคันกอก” ตั้งอยู่นอกเวียงท่ากานทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ในพื้นที่หมู่ 5 บ้านท่ากาน ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง ประกอบด้วยเจดีย์ทรงระฆัง เจดีย์วัดคันกอกถูกสร้างครอบทับหลายครั้ง ช่วงฐานขยายออกเพื่อสร้างเจดีย์แบบพม่าสวมครอบทับสร้างไว้ในช่วงที่พม่าเข้ามาครองเมืองเชียงใหม่ ในสมัยพระเจ้าบุเรงนอง แต่ยังไม่เสร็จ อยู่หลังวิหาร หันหน้าไปทางทิศตะวันออก เจดีย์องค์นี้เป็นแบบล้านนาที่มีอิทธิพลของสุโขทัย ที่เข้ามาในสมัยพระเจ้าติโลกราช ข้างในเจดีย์องค์นี้มีเจดีย์อยู่ข้างในอีกองค์หนึ่ง ซึ่งอาจเป็นเจดีย์แบบหริภุญไชยก็ได้ อันแสดงให้เห็นว่ามีการบูรณะพุทธสถานต่อมาเรื่อย ๆ ตามความนิยมสมัยนั้น ๆ ด้านทิศเหนือเจดีย์ปรากฏเนินวิหารและอาคารกำหนดอายุอยู่ในสมัยล้านนา ราวพุทธศตวรรษที่ 19-22 (รูป 10 ในภาคผนวก ข.) กรมศิลปากรดำเนินการขุดแต่งบูรณะในปี พ.ศ. 2531

7. โบราณสถานวัดหนองหล่ม ตั้งอยู่ติดกับคูเมือง-กำแพงเมืองเวียงท่ากานด้านทิศเหนือ ในพื้นที่หมู่ 5 บ้านท่ากาน ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงใหม่ทำการขุดแต่ง ศึกษาในปี พ.ศ. 2543 ประกอบด้วยวิหารตั้งอยู่ด้านหน้าเจดีย์หันหน้าไปทางทิศ ตะวันออก วางตัวในแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก วิหารมีสภาพพังทลายเหลือแนวฐานวิหารบางส่วน มี บันไดทางขึ้นด้านหน้า 1 แห่ง ฐานซุกชีประดิษฐานพระพุทธรูปปางทลายหมคสภาพ ส่วนเจดีย์ตั้งอยู่ด้าน ทิศตะวันตกท้ายวิหาร เป็นเจดีย์แบบล้านนาทั่วไป ขนาดเล็กตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยม (ฐานเขียง) ซ้อนกัน ด้านทิศตะวันตกของเจดีย์มีแนวอิฐเรียงค่อจากฐานเจดีย์ออกไป สันนิษฐานว่าเป็นลานท้ายเจดีย์ โบราณ สถานวัดหนองหล่มมีการถูกใช้งานต่อเนื่องกันมาตั้งแต่สมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 17) จนถึงปลาย สมัยล้านนา (รูป 11 ในภาคผนวก ข)

8. โบราณสถานวัดน้อย อยู่ติดกับคูเมือง-กำแพงเมืองเวียงท่ากานทางทิศใต้ ในพื้นที่หมู่ 5 บ้านท่ากาน ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่ ทำการขุดแต่ง ศึกษาในปี พ.ศ. 2543 ปรากฏซากเนินโบราณสถาน 2 เนิน เนินหนึ่งอยู่ทางด้านทิศใต้ ประกอบด้วยวิหารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าหันไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีการก่อสร้างซ้อนทับกัน 3 สมัย วิหารตั้งอยู่ด้านหน้าเจดีย์ซึ่งมีผังรูปสี่เหลี่ยมจตุรัส ปัจจุบันเหลือเพียงฐานเขียงชั้นที่ 1 ด้านทิศตะวันตกและ ด้านทิศใต้พบแนวอิฐติดกับฐานเจดีย์ สันนิษฐานว่าเป็นแท่นบูชาที่สร้างขึ้นภายหลังและยังพบร่องรอยแนว กำแพงแก้วด้านทิศเหนือ ซากเนินโบราณสถานอีกเนินหนึ่งตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือ มีขนาดเล็ก ลักษณะ เป็นวิหารหันหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีการก่อสร้างซ้อนทับกัน 2 สมัย สันนิษฐานว่าบริเวณ โบราณสถานวัดน้อยมีการอยู่อาศัยตั้งแต่สมัยทวารวดีต่อเนื่องมาถึงสมัยล้านนาตอนปลายและน่าจะ สร้างในช่วงสมัยล้านนาตอนต้น และบูรณะซ่อมแซมเรื่อยมาถึงสมัยล้านนาตอนปลาย (รูป 12 ในภาค ผนวก ข)

9. โบราณสถานวัดป่าเป้า ตั้งอยู่ในที่ดินของวัดร้างอยู่นอกคูเมือง-กำแพงเมืองเวียงท่ากานด้าน ทิศเหนือตรงข้ามกับวัดอุโบสถ ในพื้นที่หมู่ 5 บ้านท่ากาน ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง สำนักงาน โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่ทำการขุดแต่ง ศึกษาในปี พ.ศ. 2543 พบโบราณสถาน 2 กลุ่ม วางตัวตามแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก โดยหันหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มโบราณ สถานที่ตั้งด้านทิศตะวันออกประกอบด้วยวิหาร และเจดีย์อยู่บนฐานเดียวกัน (ฐานโพธิ์) หันหน้าไปทาง ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ มีร่องรอยการก่อสร้างสองสมัย ส่วนกลุ่มโบราณสถานที่ตั้งด้านทิศตะวันตก ประกอบด้วยวิหารและเจดีย์ ตั้งอยู่บนฐานเดียวกัน ผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าหันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีทางเดินเชื่อมกับโบราณสถานกลุ่มทิศตะวันออก สันนิษฐานว่าโบราณสถานที่ตั้งด้านทิศตะวันออก

เริ่มสร้างราวปลายพุทธศตวรรษที่ 19-20 และโบราณสถานกลุ่มทิศตะวันตกเริ่มสร้างราวพุทธศตวรรษที่ 21-22 (รูป 13 ในภาคผนวก ข)

10. โบราณสถานวัดป่าไผ่รวก อยู่ติดกับคูเมือง-กำแพงเมือง ด้านนอกทิศตะวันตกเฉียงใต้ ตรงข้ามกับโบราณสถานวัดกุ้งคันโพธิ์ ภายในที่คินวัดร้าง ในพื้นที่หมู่ 4 บ้านต้นกอก ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง ชาวบ้านเรียกซากโบราณสถานร้างแห่งนี้ เนื่องจากมีไผ่รวกขึ้นทั่วบริเวณเนินโบราณสถาน สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่ ทำการขุดแต่งศึกษาในปี พ.ศ. 2543 ประกอบด้วยโบราณสถาน 10 แห่ง อยู่ภายในกำแพงแก้วที่ล้อมรอบโบราณสถานทั้ง 4 ด้าน มีทางเข้าด้านทิศตะวันออก มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 19-22 (รูป 14, 15, 16 ในภาคผนวก ข)

11. โบราณสถานวัดกุ้งแม่แดง (สันมะเต๋อ) ตั้งอยู่นอกเวียงท่ากาน ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ประมาณ 300 เมตร ในพื้นที่หมู่ 4 บ้านต้นกอก ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่ ทำการขุดแต่งศึกษาในปี พ.ศ. 2543 โบราณสถานวัดกุ้งแม่แดง แบ่งออกเป็น 2 แห่ง คือ โบราณสถานหมายเลข 1 อยู่ด้านทิศเหนือ ประกอบด้วยวิหาร เจดีย์ และกำแพงแก้ว โบราณสถานหมายเลข 2 อยู่ด้านทิศใต้ เป็นอาคารประเภทที่อาศัย หรืออาคารประกอบพิธีกรรม โบราณสถานทั้งสองแห่งวางตัวในแนวทิศตะวันออกตะวันตก หันหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ มีอายุสมัยราวพุทธศตวรรษที่ 19-22 (รูป 17 ในภาคผนวก ข)

โบราณสถานที่ยังไม่ได้บูรณะ

12. คูเมือง-กำแพงเมืองเวียงท่ากาน ตั้งอยู่ที่หมู่ 5 บ้านท่ากาน ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ มีลักษณะเป็นคูเมือง-กำแพงเมือง ขนาดรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยาวประมาณ 700 เมตร กว้างประมาณ 500 เมตร ปรากฏแนวคูเมือง 1 ชั้น กว้าง 7-8 เมตร และมีกำแพงดินล้อมรอบ 2 ชั้น ปัจจุบันเหลือสภาพแนวคูเมือง-กำแพงเมือง 3 ด้าน ยกเว้นด้านทิศใต้ เมืองนี้สร้างตั้งแต่สมัยสุโขทัย และก่อสร้างเพิ่มเติมในสมัยล้านนา สำหรับประตูกูเมืองเวียงท่ากานมีทั้งหมด 5 ประตู คือ

- 1) ประตูยางกวาง ตั้งอยู่กลางกำแพงเมืองด้านทิศเหนือ
- 2) ประตูปู่ห้อย ตั้งอยู่กลางกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตก
- 3) ประตูหัวเวียง ตั้งอยู่กลางกำแพงเมืองด้านทิศตะวันออก
- 4) ประตูพญาเงี้ยว ตั้งอยู่มุมกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ
- 5) ประตูทิศตะวันออก ตั้งอยู่บริเวณวัดพระเจ้าก่า

(รูป 18, 19, 20, 21 ในภาคผนวก ข)

13. วัดท่ากาน (มีพระสงฆ์จำพรรษา) (รูป 22, 23 ในภาคผนวก ข)
14. วัดคันกอก
15. วัดหนองสระ
16. วัดร้างมกร
17. วัดร้างกลางทุ่งด้านทิศใต้เวียงท่ากาน

2.1.3.2 โบราณวัตถุ

ห้างหุ้นส่วนจำกัดบูรณรักษ์ พ.ศ. 2547 ได้กล่าวถึงโบราณวัตถุที่พบที่เวียงท่ากาน แบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม คือ

1. โบราณวัตถุที่เป็นส่วนประกอบสถาปัตยกรรม ที่พบประกอบไปด้วย อิฐ (อิฐธรรมดา อิฐตาก) กระเบื้องมุงหลังคา ตะปูจีน เหล็กเส้น ชิ้นส่วนสำริด แผ่นอิฐสลักลาย ชิ้นส่วนประติมากรรมแบบปูนปั้น แผ่นทองจังโก เส้นตะกั่ว

2. โบราณวัตถุประเภทพระพุทธรูปและพระพิมพ์ดินเผา ที่เป็นเอกลักษณ์ของทริภุชไชย คือ พระพิมพ์ดินเผาแบบที่เรียกว่าพระสาม พระสิบสอง และพระแปด (พระห้าร้อย) กติการสร้างพระพิมพ์ดินเผาสืบต่อมาจากทวารวดี ที่นิยมสร้างขึ้นเป็นพุทธรูป มีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 17-18 ที่เวียงท่ากานได้ขุดพบพระพิมพ์แบบนี้เป็นจำนวนมาก และยังพบพระปางประทานอภัยสวมมงกุฏทรงเทริดทำด้วยสำริด ลักษณะของพระแบบนี้เป็นคติมหายานที่นิยมในสมัยราชวงศ์ปาละของอินเดีย ประมาณพุทธศตวรรษที่ 14-17 ซึ่งได้แพร่หลายเข้ามายังพม่า ไทย ในประเทศไทยเคยพบพระพุทธรูปแบบนี้ที่ลพบุรี และเวียงมโน ที่เวียงท่ากานเคยพบจำนวน 4 องค์ ปัจจุบันหายไปแล้ว พระพุทธรูปแบบนี้กำหนดอายุไว้ประมาณพุทธศตวรรษที่ 17-18

3. โบราณวัตถุประเภทภาชนะดินเผา

เอกลักษณ์ของทริภุชไชยอีกอย่างหนึ่งก็คือ ภาชนะดินเผาตกแต่งลายขูดขีดแล้วเขียนสีแดงทับ ภาชนะแบบนี้ใช้บรรจุกระดูกที่เผาไฟแล้วมักพบฝังอยู่ตามฐานเจดีย์พบมากที่เวียงมโน ในการขุดแต่งโบราณสถานกลุ่มกลางเมือง พบเศษภาชนะดินเผาแบบนี้เป็นจำนวนมากแต่ไม่พบที่เต็มใบ ส่วนมากจะเป็นภาชนะขนาดเล็กที่ผลิตจากแหล่งเตาล้านนาฝั่งตามฐานเจดีย์หรือบรรจุไว้ในเจดีย์สำหรับบรรจุกระดูก

ภาชนะดินเผาที่พบที่เวียงท่ากาน สามารถจำแนกออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ ตามแหล่งผลิตดังนี้

- ภาชนะดินเผาที่ผลิตจากแหล่งเตาในประเทศ
- ภาชนะดินเผาที่ผลิตจากแหล่งเตาต่างประเทศ

ภาชนะดินเผาที่ผลิตจากแหล่งเตาในประเทศ

1. ภาชนะดินเผานิกไม่เคลือบ

- เนื้อดินธรรมดา (Earthen Ware) เป็นภาชนะดินเผาประเภท ครก ถ้วยชก กระจุก ไห คนที กนโท อ่าง เป็นต้น เผาด้วยอุณหภูมิค่าประมาณ 850-1,200 องศาเซลเซียส ส่วนใหญ่ผลิตจากเตาพื้นเมือง ภาชนะดินเผาลำพูน (อายุราวพุทธศตวรรษที่ 17-19)

- เนื้อแกร่ง (Stone Ware) เป็นภาชนะดินเผาประเภท แจกัน หรือน้ำดื่ม ครก หม้อไห เผาด้วยอุณหภูมิสูงประมาณ 1,200-1,300 องศาเซลเซียส ผลิตจากแหล่งเตาสันกำแพง (อายุราวพุทธศตวรรษที่ 19-20) แหล่งเตาเวียงกาหลง (อายุราวพุทธศตวรรษที่ 19-22) แหล่งเตาเมืองลำปาง (อายุราวพุทธศตวรรษที่ 20-22) เตาพื้นเมืองและจากแหล่งเตาบ้านบางปูน จังหวัดสุพรรณบุรี

2. ภาชนะดินเผานิกเคลือบ พบภาชนะจากแหล่งผลิตหลายแห่ง ดังนี้

แหล่งเตาสันกำแพง	(พุทธศตวรรษที่ 19-20)
แหล่งเตาเวียงกาหลง	(พุทธศตวรรษที่ 19-22)
แหล่งเตापาน	(พุทธศตวรรษที่ 21-22)
แหล่งเตาวังเหนือ	(พุทธศตวรรษที่ 21-22)
แหล่งเตาเมืองลำปาง	(พุทธศตวรรษที่ 20-22)
แหล่งเตาสันทราย	(พุทธศตวรรษที่ 21-22)
แหล่งเตาศรีรัตนาลัย	(พุทธศตวรรษที่ 21-22)

จากการขุดแต่งพบภาชนะรูปทรงต่าง ๆ มีทั้ง งาน ขาม กระจุก ไห อ่าง คนที เริงเทียน เป็นต้น ลักษณะการเคลือบ มีเคลือบน้ำตาล เคลือบเขียวเขลาตอน เคลือบใส เขินสีดำได้เคลือบ

ภาชนะดินเผาที่ผลิตจากแหล่งเตาต่างประเทศ มีดังนี้

1. เครื่องถ้วยจีน

สมัยราชวงศ์ซ่งภาคใต้	(พ.ศ. 1670-1822)
สมัยราชวงศ์หยวน	(พ.ศ. 1823-1911)
สมัยราชวงศ์หมิง	(พ.ศ. 1911-2187)
สมัยราชวงศ์ชิง	(พ.ศ. 2187-2454)

พบภาชนะประเภทถ้วย จาน ชาม หม้อน้ำและเศษภาชนะส่วนหนึ่ง ที่สำคัญ ได้แก่ หม้อน้ำสมัย ราชวงศ์ห้วน และกลุ่มชามลายคราม 11 ใบ และชามเขียนหลายสี 1 ใบผลิตในสมัยราชวงศ์หมิง

2. เครื่องถ้วยเวียดนาม พบเศษภาชนะประเภทจาน ชาม มีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ 21 หรือ ร่วมสมัยกับราชวงศ์หมิง

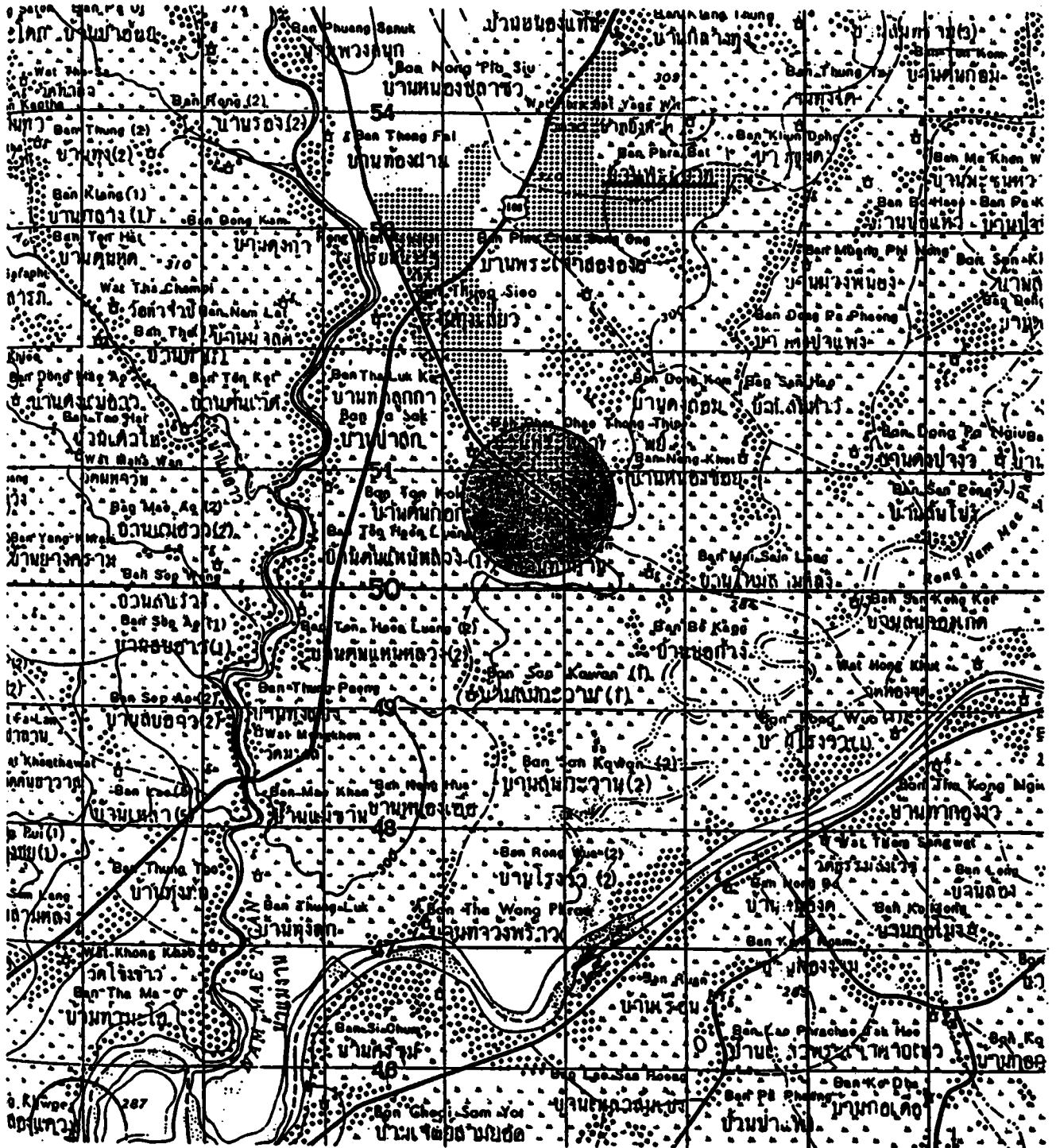
โบราณสถานกลุ่มที่ใหญ่ที่สุดคือ กลุ่มวัดกลางเวียง พบหลักฐานศิลปะหริภุญไชยมากที่สุด และเป็นวัดที่สำคัญที่สุดด้วย ส่วนวัดอื่น ๆ เช่น วัดอุโบสถ วัดพระเจ้าก่า วัดหัวข่วง วัดคันโพธิ์ และวัดคันกอก มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมแบบล้านนา และถึงแม้ว่าหลักฐานทางด้านโบราณวัตถุที่พบจะมีของสมัย หริภุญไชยด้วย แต่ก็พบปริมาณน้อย อาจเป็นไปได้ว่าโบราณสถานเหล่านั้นสร้างมาตั้งแต่สมัยหริภุญไชย แล้ว แต่ได้พังทลายไปจนไม่เหลือหลักฐานทางด้านสถาปัตยกรรมอยู่เลย และได้ซ่อมแซมใช้เป็นพุทธสถานในช่วงสมัยล้านนา เพราะฉะนั้นเวียงท่ากานน่าจะมีระยะเวลาการอยู่อาศัยมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 17-24 หรือประมาณ 700 ปี

4. โบราณวัตถุอื่นๆ ที่พบประกอบไปด้วย ตะกรุดดินเผา เจึงเทียนดินเผา เบ็ญดินเผา ตะคันดินเผา สากดินเผา แท่งดินเผา เนื้อดินเผา กล้องยาสูบดินเผา ชิ้นส่วนเปลือกหอย ชิ้นส่วนกระดูก และ ฟันสัตว์ หินบดยา คันฉ่องสำริด

2.2 สถาปัตยกรรมของเมืองโบราณเวียงท่ากาน

2.2.1 ที่ตั้ง ขนาด และอาณาเขต

เมืองโบราณเวียงท่ากานตั้งอยู่ในแอ่งที่ราบเชิงใหม่-ลำพูน กึ่งกลางระหว่างแม่น้ำปิง และแม่น้ำชาน ในเขตบ้านท่ากาน หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ห่างจากเมืองเชียงใหม่ ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ประมาณ 34 กิโลเมตร เวียงท่ากานมีผังเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาด 400 x 700 เมตร มีคูเมืองชั้นในกว้าง 8 เมตร คูเมืองวางในแนวทแยงจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือสู่ทิศตะวันตกเฉียงใต้ เพื่อตั้งรับกับเส้นทางน้ำขานที่ไหลมาจากทิศตะวันตกเฉียงเหนือ มีพื้นที่ 0.28 ตารางกิโลเมตร หรือ 175 ไร่ มีตำแหน่งที่ตั้งตามพิกัดภูมิศาสตร์ที่ละติจูดที่ 18 องศา 32 ลิปดา 30 ฟลิปดาเหนือ และลองจิจูดที่ 98 องศา 53 ลิปดา 07 ฟลิปดาตะวันออก พิกัดกริดที่ QMA 879080 จากแผนที่ภูมิประเทศของกรมแผนที่ทหาร ราว 4746 II (รูป 2.5) เวียงท่ากานอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 310 เมตร เป็นที่ดอน มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

รูป 2.5 ตำแหน่งที่ตั้งของเมืองโบราณเวียงท่ากาน
 ที่มา: กรมแผนที่ทหาร, 2538

๗๒๖
 ๙๑๕,๙๓๖๒
 ๗๑๗๒๓ ๔.๔

เลขหมู่.....
 สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	บ้านพระเจ้าทองทิพย์
ทิศใต้	ติดต่อกับ	บ้านสันกะวาน (สันกาวาน)
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	บ้านใหม่สามหลัง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	บ้านคันกอก

(รูป 2.6, รูป 2.7 และรูป 2.8)

2.2.2 ลักษณะภูมิอากาศ

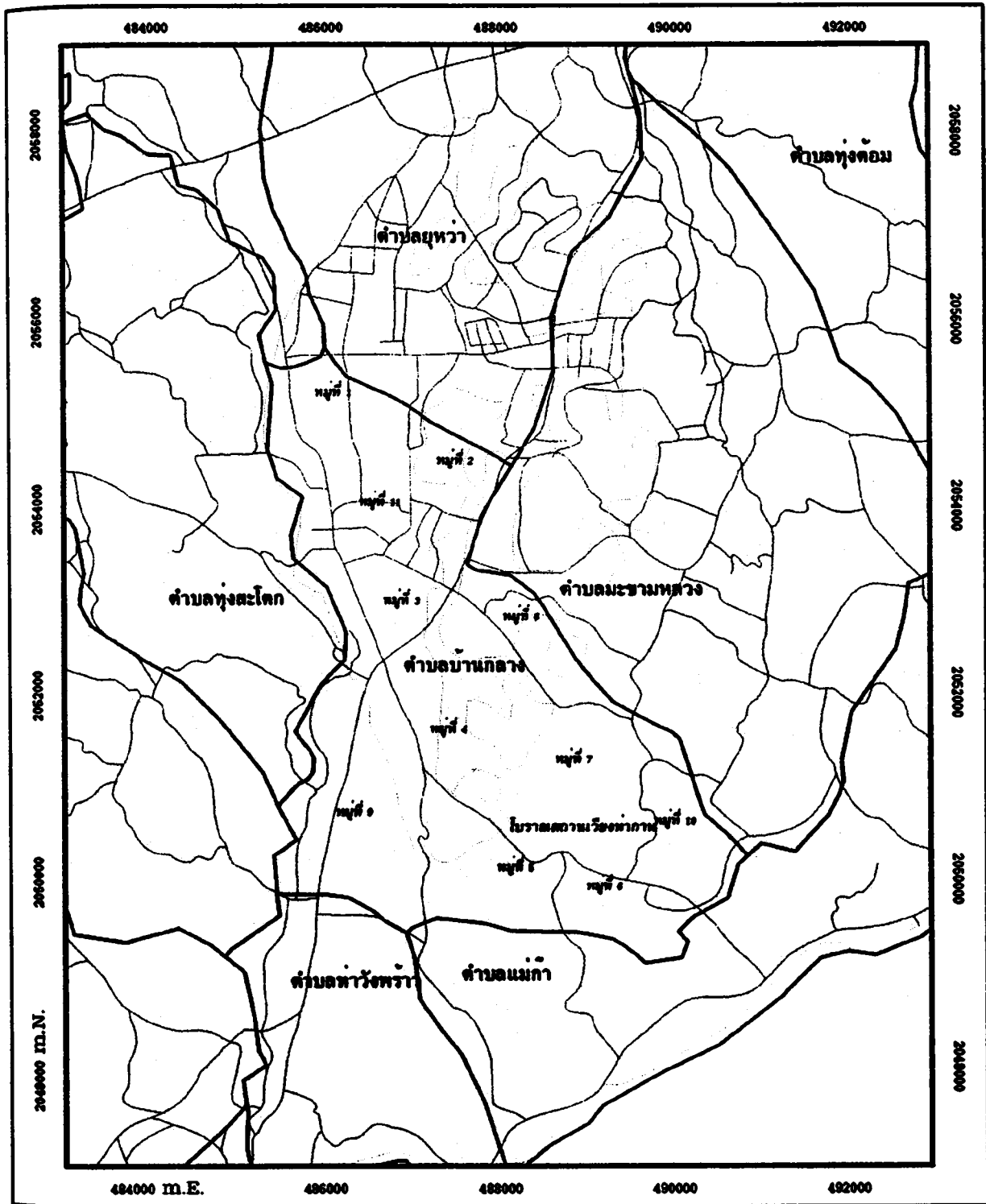
สภาพอากาศเป็นแบบมรสุมเขตร้อน ซึ่งได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ซึ่งทำให้เกิดความชุ่มชื้นและมีฝนตกชุกช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม และยังรับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือในช่วงเดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนกุมภาพันธ์ ทำให้มีอากาศหนาวเย็นและแห้งแล้ง อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปี 25.6 องศาเซลเซียส ในพื้นที่ศึกษามีสภาพภูมิอากาศแตกต่างกันอย่างชัดเจน 3 ฤดู คือ

- 1) ฤดูร้อน เริ่มขึ้นในช่วงระยะเวลาตั้งแต่เดือนมีนาคม ถึงพฤษภาคม มีอากาศค่อนข้างร้อน มีอุณหภูมิเฉลี่ยระหว่าง 26.7 – 28.8 องศาเซลเซียส โดยจะมีอากาศร้อนจัดในช่วงเดือน เมษายน
- 2) ฤดูฝน เริ่มขึ้นในช่วงระยะเวลาตั้งแต่เดือนมิถุนายนถึงเดือนกันยายน มีปริมาณฝนเฉลี่ยระหว่าง 116.6-224.4 มิลลิเมตร ต่อเดือน มีจำนวนวันที่มีฝนตกเฉลี่ยระหว่าง 11.5-21 วันต่อเดือน โดยจะมีฝนตกชุกในเดือนกันยายน มีอุณหภูมิเฉลี่ยระหว่าง 25.9-28.1 องศาเซลเซียส
- 3) ฤดูหนาว เริ่มขึ้นในช่วงระยะเวลาตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ ซึ่งจะมีอากาศหนาวเย็นมาก ในช่วงเวลากลางวันมีอุณหภูมิเฉลี่ยระหว่าง 20.9-25.6 องศาเซลเซียส แต่ในช่วงเวลากลางคืนจะมีอุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 4-5 องศาเซลเซียส

2.2.3 ลักษณะธรณีวิทยา

ลักษณะธรณีวิทยาที่พบในบริเวณเมืองโบราณเวียงท่ากานจะประกอบไปด้วยหินและตะกอนในมหาสมุทรไซบีเรีย โดยมีรายละเอียดดังนี้ (รูป 2.9)

- 1) ยุคเทอร์เชียรี (Tertiary Period) มีช่วงอายุตั้งแต่ 65 ถึง 1.8 ล้านปีที่ผ่านมา ประกอบไปด้วย หินกรวดมน หินทราย หินดินดาน ก้อนกรวด ทราย ที่สะสมตัวกันบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ พบบริเวณด้านตะวันตกของพื้นที่
- 2) ยุคควอเทอร์นารี (Quaternary Period) มีช่วงอายุประมาณ 1.8 ล้านปีมาแล้ว ประกอบไปด้วยตะกอนที่ยังไม่แข็งตัว กรวด ทราย หักถมกันตามที่ราบลุ่มแม่น้ำ ท้องแม่น้ำ พบบริเวณด้านตะวันออกของพื้นที่

รูป 2.9 แผนที่แสดงลักษณะธรณีวิทยา

สัญลักษณ์

- หมู่บ้าน
- ถนน
- ขอบเขตตำบล

- ก้อนกรวด หินกรวดมน หวาย หินทราย หินดินดาน
- ก้อนกรวด หวาย

ลักษณะโครงสร้างทางธรณีวิทยาที่พบบริเวณนี้ คือ พบรอยเลื่อน รอยเหลี่ยม (Fault) 2 แนว แนวหนึ่งอยู่ตามแนวดอนที่ผ่านกลางหมู่บ้านท่ากาน และอีกแนวพบบริเวณกำแพงเมืองด้านเหนือ (รูป 2.10)

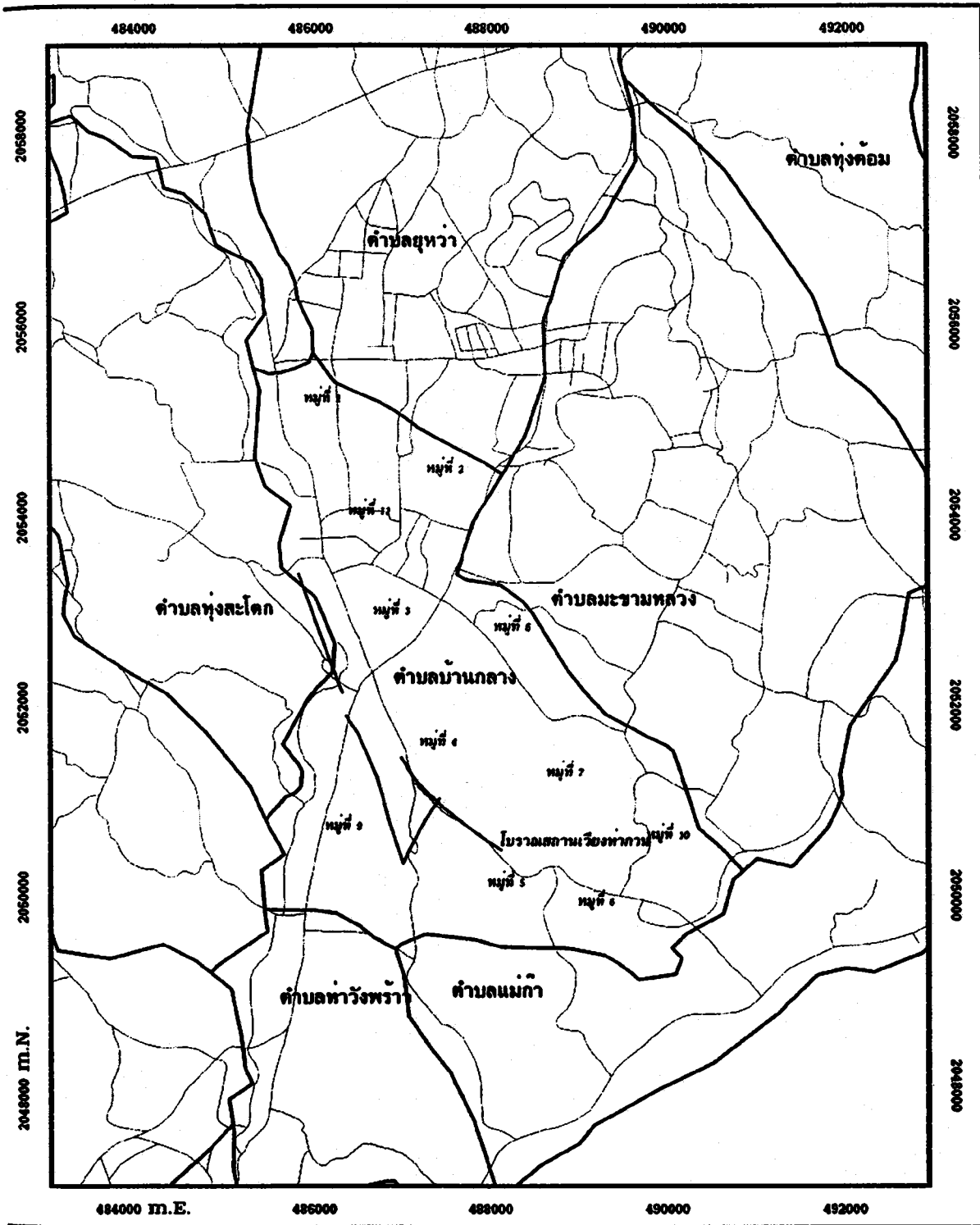
2.2.4 ลักษณะดิน

ลักษณะดินที่พบบริเวณเมืองโบราณเวียงท่ากาน ประกอบไปด้วยดิน 3 ชุด โดยมีรายละเอียดสรุปได้ดังนี้ (รูป 2.11)

1. ดินชุดห้วงฉัตรประเภทลอนตาด (Hang Chat, undulating phase) พบบริเวณตอนบนของพื้นที่ เกิดตามภูมิประเทศที่เป็นลานตะพักลำน้ำหรือตามเนินตะกอนรูปพัดเก่า จัดอยู่ในกลุ่มดิน Red Yellow Podzolic Soils วัตถุต้นกำเนิดดินเป็นพวกตะกอนลำน้ำเก่า เป็นดินลึก ลักษณะเนื้อดินบนเป็นดินร่วนปนทราย หรือดินทรายปนดินร่วน น้ำตาลปนเทาเข้มมาก หรือน้ำตาลเข้ม มีค่าความเป็นกรดเป็นด่าง อยู่ระหว่าง 5.5-6.5 ดินล่างเป็นดินร่วนเหนียวปนทรายจนถึงดินเหนียวปนทรายหรือดินเหนียวสีแดงปนเหลืองจนถึงสีแดง ปฏิกริยาของดินเป็นกรดจัดถึงเป็นกรดแก่ มีค่าความเป็นกรดด่าง 4.5-5.5 โดยปกติจะมีคราบดินเหนียวซึ่งเคลื่อนมาจากดินชั้นบนมาอยู่ตามเม็ดดินบาง ๆ การระบายน้ำดี ความสามารถให้น้ำซึมผ่านได้ปานกลาง และมีความสามารถในการอุ้มน้ำปานกลาง มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ใช้ประโยชน์ในการปลูกพืชไร่ ไม้ผล ไม้ยืนต้น

2. ดินชุดหางดง (Hang Dong Series) พบบริเวณด้านตะวันตกและตอนกลางของพื้นที่ จัดอยู่ในกลุ่มดิน Low Humic Grey Soils พบทั่วไปตามบริเวณที่เป็นลานตะพักลำน้ำค่อนข้างใหม่ วัตถุกำเนิดดินเป็นพวกตะกอนค่อนข้างใหม่ที่ลำน้ำพัดพามาทับถมไว้เป็นดินลึก ดินบนเป็นดินร่วนเหนียวปนทรายแป้ง หรือดินร่วนปนดินเหนียว สีเทาหรือสีเทาเข้ม มีจุดประสีน้ำตาลปนเหลืองเข้ม ปฏิกริยาของดินเป็นกรดปานกลางถึงเป็นกรดเล็กน้อย มีค่าความเป็นกรดเป็นด่าง 5.5-6.5 ดินล่างเป็นดินเหนียว สีเทา หรือสีเทาอ่อน มีจุดประสีน้ำตาลหรือสีน้ำตาลปนเหลือง มีคราบดินเหนียวมาอยู่ตามผิวเม็ดดิน ปฏิกริยาของดินเป็นกรดเล็กน้อยถึงเป็นด่างอย่างอ่อนมีค่าความเป็นกรดเป็นด่าง 6.8-8.0 มีการระบายน้ำเร็ว ความสามารถให้น้ำซึมผ่านได้ช้า มีความสามารถในการอุ้มน้ำสูง มีความอุดมสมบูรณ์อยู่ในเกณฑ์ปานกลาง เหมาะมากที่ใช้ประโยชน์ในการทำนา

3. หน่วยผสมของดินตะกอนระบายน้ำเลว (Alluvial Soils, poorly drained) พบบริเวณด้านตะวันออกและตอนกลางของพื้นที่ จัดอยู่ในกลุ่มดิน Hydromorphic Alluvial Soils พบบริเวณริมลำน้ำลำห้วย ความบริเวณหุบเขาแคบ ๆ และตามพื้นที่ราบหรือค่อนข้างราบเกิดจากตะกอนที่ถูกพัดพามากับน้ำ

รูป 2.10 แผนที่แสดงธรณีสำนฐาน

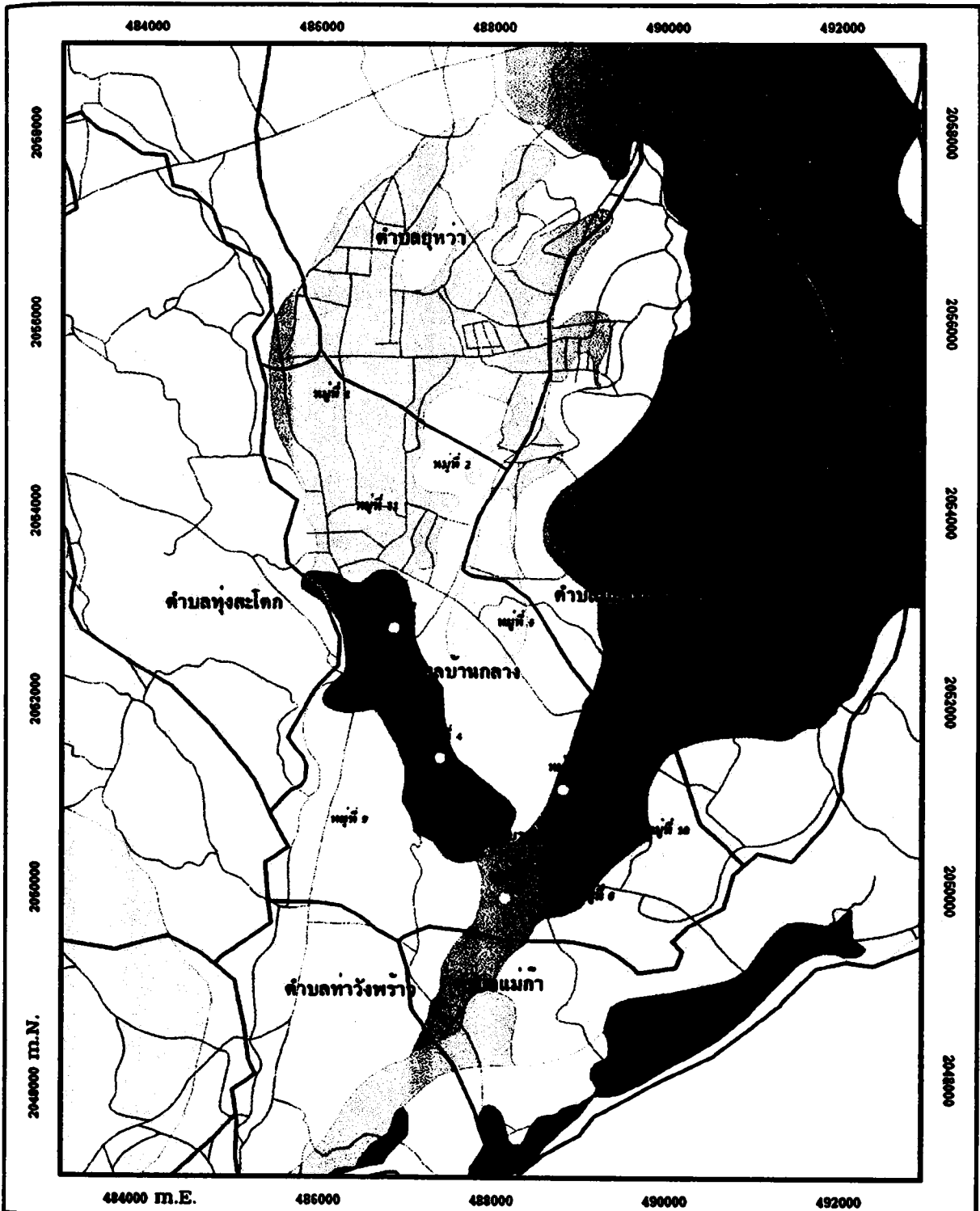
สัญลักษณ์

- หมู่บ้าน
- ถนน
- ขอบเขตตำบล
- รอยเลื่อน

500 0 500 1000

เมตร

รูป 2.11 แผนที่แสดงชุดดิน

สัญลักษณ์		ดินชุดที่ยี่หวาง	
	หมู่บ้าน		ดินชุดยี่หวาง
	ถนน		ดินชุดท่าม่วง
	ขอบเขตตำบล		หน่วยสัมพัทธ์ของดินชุดกราว/ดินชุดตะกอก
	ดินชุดทางหลวง		ดินชุดทางน้ำประเภทตอนกลาง
	ดินชุดกราว		ดินชุดทางหลวงประเภทที่มีตะกอนทับถมบนผิวดิน
	ดินชุดราชบุรี		หน่วยผสมของดินตะกอนหลายชนิด
			หน่วยผสมของดินตะกอนระบายน้ำดี
			ดินชุดนิคม

500 0 500 1000
เมตร

เป็นดินลึก ดินชั้นบนเป็นดินร่วน ดินร่วนปนดินเหนียว หรือดินร่วนเหนียวปนทรายแป้ง สีเทาหรือสีน้ำตาลปนเทา ดินชั้นล่างเป็นดินร่วนปนดินเหนียว ดินเหนียว หรือมีทรายปน สีเทา ปฏิภานของดินมีช่วงกว้างตั้งแต่เป็นกรวดปานกลางจนถึงเป็นกลาง มีค่าความเป็นกรดเป็นด่างอยู่ระหว่าง 5.5-7.0 การระบายน้ำเร็ว ความสามารถให้น้ำซึมผ่านได้ช้า ใช้ประโยชน์ในการทำนา

2.2.5 แหล่งน้ำ

แหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญของบ้านทำกานคือ น้ำแม่ขาน โดยมีการกั้นเป็นฝายเรียกว่า ฝายปวงสนุก ซึ่งชักน้ำเข้ามาในพื้นที่ด้านเหนือและด้านใต้ทำให้เวียงทำกานมีน้ำใช้ตลอดปี และมีประปาหมู่บ้าน โดยสูบน้ำใต้ดินมาใช้เป็นแหล่งน้ำดิบผลิตประปา

2.2.6 การใช้ประโยชน์ที่ดิน

การใช้ประโยชน์ที่ดินในเมืองโบราณเวียงทำกานส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัย รองลงมาคือ พื้นที่เกษตรกรรมที่เป็นสวนลำไย เขตโบราณสถาน พานิชยกรรม และสถาบันราชการ ตามลำดับ (รูป 2.12)

2.2.7 เส้นทางคมนาคมและการเข้าถึง

เส้นทางคมนาคมในการเข้าถึงยังเวียงทำกานในปัจจุบัน สามารถเดินทางจากตัวเมืองเชียงใหม่ โดยใช้ทางหลวงแผ่นดิน เส้นทางสาย 108 เชียงใหม่-ฮอด ระยะทางประมาณ 34 กิโลเมตร ซึ่งเป็นถนน 2 ช่องจราจร สามารถเดินทางได้อย่างสะดวกจนถึงหลักกิโลเมตรที่ 30 จากนั้นจึงเลี้ยวซ้ายเข้าบ้านทำกานตรงทางแยกบ้านทุ่งเสี้ยว เป็นระยะทางอีกประมาณ 2 กิโลเมตร ผ่านบ้านต้นกอก จากนั้นก็จะถึงบ้านทำกาน โดยลักษณะเส้นทางจนถึงบ้านทำกาน เป็นถนนลาดยาง รถจักรยานได้สะดวกทั้งรถยนต์และรถจักรยานยนต์ แต่จากบริเวณหมู่บ้านทำกาน เข้าไปยังเวียงทำกานที่เป็นเมืองเก่าและโบราณสถาน เส้นทางเป็นถนนดิน เข้าออกได้เฉพาะรถจักรยานยนต์เท่านั้น รถยนต์ไม่สามารถนำเข้าไปได้ในบางบริเวณ

2.2.8 สาธารณูปโภค

บ้านทำกานในปัจจุบันมีสาธารณูปโภคพื้นฐานในขั้นสมบูรณ์ดังนี้ คือ

- เริ่มมีไฟฟ้าใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2514 โดยต่อมาจากจังหวัดลำพูน
- น้ำใช้ บ้านทำกานมีประปาหมู่บ้านโดยชาวบ้านร่วมกันจัดทำขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517
- มีถนนผ่านกลางหมู่บ้าน สามารถที่จะเดินทางไปยังอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ หรืออำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูนได้โดยสะดวก ซึ่งถนนเป็นเส้นดังกล่าวมีใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2487
- บ้านทำกานมีวัด 1 แห่ง คือ วัดทำกาน ตั้งอยู่ติดถนนทางด้านทิศตะวันออกของโบราณ

สถานกลางเมือง ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ที่ได้มีการสร้างวิหารหลังใหม่แทนวิหารหลังเดิม วัดท่ากานมีพระจำพรรษา 2 รูป เณร 3 รูป

- โรงเรียนระดับประถมศึกษา 1 แห่ง คือ โรงเรียนบ้านท่ากาน ซึ่งแต่เดิมตั้งอยู่ในบริเวณโบราณสถานกลางเวียง ต่อมาเมื่อมีการขุดค้นและบูรณะโบราณสถานจึงได้ย้ายโรงเรียนดังกล่าวมาอยู่ทางด้านตะวันตกนอกคูเมือง ซึ่งโรงเรียนบ้านท่ากานนี้เปิดสอนนักเรียนในระดับชั้นอนุบาลจนถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6

- ขยะ จัดการ โดยการเผา มีสถานที่เผาขยะบริเวณโบราณสถานกลางเมือง 1 แห่ง (รูป 24 ในภาคผนวก ข)

2.3 ลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม

2.3.1 ประวัติความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐาน

จากข้อมูลของตำบลบ้านกลางสามารถสรุปได้ว่า โบราณสถานเวียงท่ากานหรือเวียงกาน หรือเวียงพันทะนากาน เป็นเมือง (เวียง) โบราณเก่าแก่ตั้งอยู่ที่บ้านท่ากาน ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ มีอายุตั้งแต่สมัยทวารวดีหรือยุคก่อนปลายลงมาถึงสมัยล้านนาตอนต้น ประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 ถึงพุทธศตวรรษที่ 21-22 เป็นเมืองที่มีเจ้าเมืองปกครองในสถานภาพภายใต้การปกครองของเมืองเชียงใหม่ เป็นแหล่งสะสมเสบียงอาหารเพราะเป็นถิ่นที่อุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านท่ากานประกอบด้วยคนหลายชาติพันธุ์ทั้งไทยของ ไทยลื้อ ไทยจีน ไทยขวน แต่เชื้อชาติส่วนใหญ่เป็นพวกไทยของที่อพยพเข้ามาอยู่ตั้งแต่สมัยพระเจ้ากาวิละปกครองเมืองเชียงใหม่ ดังนั้นชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นชาวของและใช้ภาษาของในการสื่อสารประจำวัน ส่วนคำว่า “บ้านกลาง” สันนิษฐานว่าเป็นชื่อเรียกชุมชนที่ตั้งอยู่ตรงกลางระหว่างแม่น้ำ 2 สาย คือ แม่น้ำขานและแม่น้ำปิง ซึ่งเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่ใช้ในการเกษตรตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน

หมู่บ้านท่ากาน เป็นชุมชนที่มีขนาดใหญ่ มีการตั้งถิ่นฐานแบบถาวร ไม่เคลื่อนย้ายถิ่นเป็นกลุ่มเรียงรายตามแนวถนนหลักและชอยภายในหมู่บ้าน ชุมชนนับถือศาสนาพุทธ แต่ก็มีการนับถือผี เหมือนกับชุมชนอื่น ๆ ในภาคเหนือ ความเชื่อเกี่ยวกับพระและผีไม่ได้สร้างความขัดแย้งให้กับชุมชน แต่ช่วยประสานความเชื่อของคนรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ให้ดำรงอยู่ร่วมกันได้ พิธีการเกี่ยวกับความเชื่อจะได้รับความร่วมมือ ช่วยเหลือจากคนในชุมชนอยู่เสมอ นอกจากนี้ยังความเชื่อทางศาสนา และความเชื่อเรื่องผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ก็มีอำนาจในการควบคุมสังคมของชาวบ้าน เพราะส่งผลให้ชาวบ้านมีความเสียสละ เอื้อเฟื้อ

ไม่เบียดเบียนกัน ปัญหาการทะเลาะกันที่รุนแรง การลักเล็กขโมยน้อย หรือขุดค้นวัตถุโบราณในหมู่บ้าน จึงไม่ค่อยมี

สำหรับความสัมพันธ์ในครอบครัว เนื่องจากในหมู่บ้านทำงานมีลักษณะเป็นครัวชาย ลูกจะอยู่กับพ่อแม่ หรือตั้งบ้านเรือนใกล้กับบ้านพ่อแม่ที่น้อง ในหมู่บ้านเองก็มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ รู้จักกันหมด การย้ายออกจากหมู่บ้านก็มีค่อนข้างน้อย จึงเกิดความสนิทสนมช่วยเหลือเกื้อกูลกันอยู่เสมอ ส่วนการย้ายเข้ามาในหมู่บ้าน จะมี 2 ลักษณะ คือ เป็นคนต่างถิ่นเข้ามาซื้อที่เพื่ออยู่อาศัย และการย้ายเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านเพราะการแต่งงาน ผู้ใหญ่บ้านทำงานกล่าวว่าในหมู่บ้านมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ความคุ้มครอง ทำอะไรก็ประสบความสำเร็จ คนภายนอกที่ย้ายเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ชีวิตครอบครัว จึงไม่ออกไปไหน รวมทั้งตัวผู้ใหญ่บ้านเองที่เป็นคนภายนอก แต่แต่งงานเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านทำงาน ก็ประสบความสำเร็จในชีวิตเช่นเดียวกัน (ฉัฐ ลิมทอง, 2546)

2.3.2 การปกครองและจำนวนประชากร

โบราณสถานเวียงท่ากาน ตั้งอยู่ที่บ้านท่ากาน หมู่ที่ 5 ในเขตปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกลาง ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศใต้ของ อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ บ้านท่ากานมีการดำเนินงานปกครองตามระเบียบของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย มีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ดูแลลูกบ้าน มีคณะกรรมการหมู่บ้านช่วยดำเนินการของหมู่บ้าน นอกจากนี้ภายในหมู่บ้านยังแบ่งแยกย่อยเป็น 13 หมวกบ้าน ได้แก่ บ้านเหนือ 3 หมวกบ้าน บ้านใต้ 4 หมวกบ้าน บ้านตะวันออก 3 หมวกบ้าน และบ้านตะวันตก 3 หมวกบ้าน ข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกลาง พ.ศ. 2547 ระบุว่า บ้านท่ากานมีครัวเรือนทั้งสิ้น 434 ครัวเรือน ประชากรจำนวน 1,394 คน แยกเป็นประชากรเพศชาย 701 คน และประชากรเพศหญิง 693 คน ความหนาแน่นของประชากร 420 คน ต่อตารางกิโลเมตร

2.3.3 สภาพเศรษฐกิจ

อาชีพส่วนใหญ่ของประชากรคือ เกษตรกรรมเพาะปลูกพืช เช่น ข้าว ลำไย ถั่วเหลือง หอมหัวใหญ่ กระเทียม และเลียงปลา ทั้งนี้เนื่องจากลักษณะดินมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสมกับการปลูกพืช อีกทั้งอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำโดยเฉพาะน้ำแม่จ่าน แต่เดิมประชากรมีการทำนาปลูกข้าวกันมาก แต่ในช่วงระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมาได้เปลี่ยนมาปลูกลำไย เนื่องจากได้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่ดีกว่า อาชีพรองลงมาคือ อาชีพรับจ้าง ซึ่งมีทั้งที่รับจ้างทั่วไป และรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม รองลงมาคือ ค้าขายโดยเฉพาะการค้าเคียบเสื้อผ้าและจำหน่ายเสื้อผ้าสำเร็จรูป รายได้ของประชาชนเฉลี่ยต่อหัวต่อปี 18,000 บาท (ข้อมูลจากอำเภอสันป่าตอง พ.ศ. 2546)

บริเวณกลางหมู่บ้านทำกานใกล้กับวัดทำกาน มีตลาดขายของในตอนเย็น (ภาคแลง) 1 แห่ง และมีตลาดนัดทุกวันอาทิตย์ สินค้าจะเป็นผลผลิตที่ผลิตได้ในชุมชน เช่น ข้าวสาร เนื้อสัตว์ ผัก ผลไม้ อาหารปรุงสำเร็จ เครื่องใช้ ภายในตลาดมีร้านค้าของกลุ่มแม่บ้านทำกาน

2.3.4 สังคม

จากการสัมภาษณ์ คุณอินตา ดาวร ผู้ใหญ่บ้านบ้านทำกาน เมื่อ 11 ธันวาคม 2547 ถึงลักษณะ สังคมและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน พบว่า ประชาชนชาวบ้านทำกาน มีการรวมกลุ่มในสังคม ระดับหมู่บ้าน เป็นวิธีหนึ่งที่ทำให้เกิดการพบปะสังสรรค์ ร่วมมือ ช่วยเหลือกันและกัน เพื่อตอบสนอง ความต้องการและแก้ไขปัญหาก็ที่ประสบอยู่ โดยมีเป้าหมายให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข มีความมั่นคง ปลอดภัย พร้อมทั้งจะดำรงอยู่อย่างยั่งยืน สังคมในบ้านทำกานมีการรวมกลุ่มต่าง ๆ ที่สำคัญ เช่น

กลุ่มผู้สูงอายุ การจัดตั้งกลุ่มผู้สูงอายุ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้สมาชิกมีการพบปะพูดคุยทำกิจกรรม ร่วมกันและเพื่อให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพกาย สุขภาพจิตที่ดี ที่ผ่านมาจากกลุ่มได้ดำเนินกิจกรรม การเลี้ยงไก่ และจักสาน เพื่อให้ได้ผลผลิตนำไปจำหน่ายแต่ก็ไม่มียาขายได้มากนัก ต่อมาได้มีการนำดอกไม้เงินไป จำหน่ายแต่ก็ไม่สามารถจำหน่ายได้ ปัจจุบันทางกลุ่มได้ดำเนินกิจกรรมปั้นฝ้ายซึ่งมีตลาดรองรับพอสมควร นอกจากการหารายได้ด้วยตนเองแล้ว ทางกลุ่มยังได้รับการสนับสนุนด้วยงบประมาณจากองค์การบริหาร ส่วนตำบลบ้านกลาง และมูลนิธิพัฒนางานผู้สูงอายุ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยมี กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน คือ การเข้าร่วมพัฒนาสภาพแวดล้อม รางวัชพืช การทำความสะอาด ปล่อยปลาในคูเมืองตามที่กลุ่มอาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษามรดกทางศิลปกรรม (อสมศ.) ได้แจ้ง ขอความร่วมมือ จากการสอบถาม กลุ่มผู้สูงอายุส่วนใหญ่ต้องการให้มีการพัฒนาการท่องเที่ยวในเวียง ทำกาน เช่น มีจักรยานให้ปั่นเที่ยว และวัดอุโบสถที่ค้นพบก็นำมาจัดแสดงให้นักท่องเที่ยวได้ชม แต่ ไม่สามารถจะทำได้เนื่องจากกลัวว่าวัดอุโบสถเหล่านั้นจะสูญหาย ดังเช่น เคียรพระเพชรซึ่งเคยสูญหายมา ก่อนหน้านี้

กลุ่มแม่บ้าน การรวมกลุ่มมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้สมาชิกมีกิจกรรมร่วมกัน และช่วยเหลือกิจกรรม งานประเพณีของท้องถิ่น กิจกรรมในหมู่บ้าน เช่น งานที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ประเพณี งานบุญ งานศพ ต่าง ๆ ส่วนกิจกรรมโบราณสถาน ทางกลุ่มแม่บ้าน ไม่ค่อยมีบทบาทเท่าใดนัก จะเข้าร่วมเมื่อมีการร้อง ขอจากอาสาสมัครดูแลโบราณสถานเท่านั้น

กลุ่มเยาวชน การจัดตั้งกลุ่มเยาวชนเป็นไปตามความต้องการของภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการ พัฒนาชุมชน เพื่อให้ประชาชนได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ที่ผ่านมายาวชนบ้านทำกานได้ดำเนิน กิจกรรมทางด้านกีฬาและดนตรีจนมีชื่อเสียง และจากการริเริ่มทำค่ายมวยของผู้ใหญ่บ้าน ทำให้มีเยาวชน

ประสบความสำเร็จ มีการตั้งกลุ่มวงดนตรีพื้นเมือง ชื่อ ลูกเวียงท่ากาน ซึ่งชนะการประกวดดนตรีในภาคเหนือหลายรายการ จนกระทั่งบริษัททิพเนตร เชิญชวนไปบันทึกเสียงเพื่อวางจำหน่าย นอกจากการแสดงดนตรีพื้นบ้าน ปัจจุบันได้เริ่มรูปแบบการแสดงการฟ้อนและการแสดงพื้นบ้านภาคเหนือขึ้นอีกหลายรายการ

สำหรับความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเวียงท่ากาน ผู้ใหญ่บ้านกล่าวว่า ชาวบ้านทั้งหมดมีความรักและความหวงแหนในแหล่งโบราณคดีเวียงท่ากานนี้มาก เนื่องจากเชื่อว่าเป็นการแสดงถึงความมีตัวตนของชาติพันธุ์ของตน บรรพบุรุษก็ยังคงอยู่ในเวียงท่ากาน คอยปกป้องคุ้มครองให้ลูกหลานชาวท่ากานมีความสุขปราศจากโรคภัยและภัยพิบัติต่าง ๆ ประชาชนจึงมีความเกรงกลัวต่อการกระทำผิด แม้แต่การขุดดินเพื่อหาอาหาร เช่น พริกแมลงต่าง ๆ หากอยู่ในพื้นที่ของเมืองเก่าแล้ว จะไม่มีผู้ใดกล้าขุด และความเชื่อดังกล่าวก็ได้ถ่ายทอดสู่ลูกหลานหลายชั่วอายุคน ทำให้เวียงท่ากานยังคงหลงเหลือซากอารยธรรมอยู่ค่อนข้างสมบูรณ์ แม้จะผ่านระยะเวลามานานและไม่ได้รับการซ่อมแซมหรือพัฒนาเท่าที่ควรจะเป็นก็ตาม

2.3.5 วัฒนธรรม ประเพณี

งานประเพณีที่สำคัญของบ้านท่ากานส่วนใหญ่เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับศาสนาซึ่งแสดงถึงความเชื่อในเรื่องบาป บุญ กรรม เป็นสิ่งที่เชื่อมความสัมพันธ์ของชุมชนให้เกิดความร่วมมือ รักใคร่ และภาคภูมิใจในท้องถิ่น ซึ่งงานประเพณีที่สำคัญ ได้แก่

1) การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ชุมชนยังคงมีการสืบทอดประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำบุญขึ้นบ้านใหม่ การให้ความช่วยเหลือแรงงาน การให้ความร่วมมือที่แสดงถึงพลังความสามัคคีของชุมชน เครือญาติและเพื่อนฝูง เป็นทุนทางเครือญาติ และเครือข่ายของคนในชุมชน ในการประกอบพิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ เจ้าของบ้านมีการบอกกล่าวให้ญาติมิตรทั้งภายในและนอกชุมชน การเตรียมงาน การช่วยเหลือรับร่วมทำบุญกับเจ้าภาพในเรื่องของเครื่องค้ำ อาหาร และการแสดงมหรสพ เช่น ดนตรี ซอพื้นเมือง การทำบุญเลี้ยงฉลองขึ้นบ้านใหม่ นอกจากการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่สืบทอดกันมานานแล้ว ยังเป็นการประสานความสัมพันธ์ของญาติพี่น้องที่อยู่ห่างไกลกันให้ได้มีโอกาสมาพบกันเกิดความแน่นแฟ้น ความผูกพันกัน

2) การทำบุญงานศพ ชาวชุมชนมีความห่วงใย ความเอื้ออาทร นับเป็นทุนทางสังคมของชุมชนที่มีต่อกันภายในชุมชน หากมีคนในชุมชนเกิดการเจ็บป่วย ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านที่ทราบเรื่องตามมาเยี่ยมเยียนถามไถ่ถึงอาการและคอยให้ความช่วยเหลือในส่วนที่ตนเองพอช่วยได้ เช่น พาไปพบแพทย์ หาสมุนไพรรักษา ถามร่างทรงเพื่อหาทางรักษา จัดพิธีกรรมต่ออายุ เหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ได้รับรู้ผ่านการบอกเล่าต่อ ๆ กันจึงเป็นที่ทราบกันทั่วชุมชน

ในกรณีที่ผู้ป่วยมีอาการหนักการเขียนเขียนของญาติพี่น้องก็มีบ่อยขึ้น เพื่อเป็นกำลังใจให้กับผู้ป่วย และครอบครัว จนกระทั่งเสียชีวิตว่าการจัดพิธีศพแพร่ไปอย่างรวดเร็ว เข้าภาพมักไปแจ้งผู้นำชุมชนให้ ประกาศเสียงตามสายทำให้การช่วยเหลือในเรื่องการจัดงานศพเป็นไปอย่างรวดเร็ว ช่วยกันตั้งแต่การ เตรียมสถานที่ ยืมอุปกรณ์ การทำอาหาร การเลี้ยงอาหาร การตกแต่งโลงศพ การส่งข่าวถึงญาติมิตรที่อยู่ ห่างไกล นอกจากนี้ภายในชุมชนยังคงมีการรวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือครอบครัวผู้เสียชีวิต โดยจัดตั้งกลุ่ม ฅาปนกิจสงเคราะห์ขึ้นภายในชุมชน

นอกจากมีการช่วยเหลือกันที่เป็นวัตถุแล้ว ความห่วงใยเอื้ออาทร ความมีน้ำใจ ช่วยเหลือกันในด้านจิตใจให้กับครอบครัวผู้ตาย เช่น การมานอนเป็นเพื่อนของญาติพี่น้องที่ผลัดเปลี่ยนกันจนหายเศร้าโศก ยังคงเป็นกิจกรรมที่ชาวชุมชนยังถือปฏิบัติกันอยู่ เป็นสิ่งที่สร้างความผูกพันกันอย่างแน่นอนเพิ่มขึ้น

3) เทศกาลสงกรานต์หรือปีใหม่เมือง ชุมชนยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของท้องถิ่น มีความเชื่อมั่นและศรัทธาในพระพุทธศาสนา ชอบทำบุญ ดังนั้นในเทศกาลสงกรานต์จึงมีพิธีทำบุญ สรงน้ำพระ มีการจัดขบวนแห่ไม้ค้ำโพธิ์เข้าวัด มีพิธีรดน้ำคำหัวผู้สูงอายุของหมู่บ้านที่อาคารชมรมผู้สูงอายุ ซึ่งแสดงถึงความกตัญญูรู้คุณต่อบุพการีและญาติผู้ใหญ่ รวมถึงเป็นการพบปะสังสรรค์ในหมู่เครือญาติซึ่งสร้างความสัมพันธ์อันดีแก่คนในชุมชน

4) งานปอยหลวง เป็นงานทำบุญของหมู่บ้านช่วงเดือนกุมภาพันธ์-พฤษภาคม แต่ไม่ได้ทำเป็นประจำทุกปีเพื่อฉลองถาวรวัตถุของวัด หรือฉลองสิ่งก่อสร้างที่ชาวบ้านช่วยกันทำขึ้นเพื่อเป็นสาธารณประโยชน์ และเพื่ออุทิศสิ่งก่อสร้างให้เป็นของสงฆ์และอุทิศบุญกุศลเหล่านั้นให้แก่ทั้งตนเองและบรรพชน ถือว่าได้บุญกุศลแรงมาก นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องแสดงถึงความสามัคคีกลมเกลียวของคณะสงฆ์และชาวบ้าน

5) งานสรงน้ำพระ เป็นงานที่จัดขึ้นเดือนในช่วงเดือน 9 หรือประมาณเดือนมิถุนายนของปี โดยชาวบ้านจะนำพระ นำโบราณวัตถุที่ขุดพบในหมู่บ้านมาสรงน้ำขมิ้นส้มป่อย และนำน้ำไปสรงโบราณสถานต่าง ๆ เช่น เจดีย์ ที่อยู่ในและรอบหมู่บ้านด้วย

6) เทศกาลเข้าพรรษา ช่วงเวลาระหว่างแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ถึงขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งสำหรับชาวบ้านทั่วไปช่วงเวลาดังกล่าวจะเป็นช่วงเวลาของการลด ละ เลิก อบายมุขต่าง ๆ เช่น การดื่มสุรา สิ่งเสพติด และการเที่ยวเตร่ เป็นเทศกาลของการทำบุญถือศีลปฏิบัติธรรม ทำจิตใจให้ผ่องใส โดยชาวบ้านนำเทียนแท่งเทียนไปวัด ผลจากประเพณีนี้คือความสุขทางใจ ความสามัคคี และการสืบทอดประเพณีอันดีงามให้คงอยู่สืบไป

7) วันเฉลิมพระชนมพรรษา 12 สิงหาคม และ 5 ธันวาคม ของทุกปี ชาวบ้านจะทำการลากฉางหญ้าในเขตโบราณสถาน ปลูกต้นไม้ ขุดลอกคูเมือง และปล่อยปลาลงในคูเมือง

8) วันอนุรักษ์มรดกไทย 2 เมษายน มีการจัดงานบริเวณโบราณสถานกลางเวียง โดยจัดงานเป็นประจำตั้งแต่ปี 2546 เป็นต้นมา

9) งานประเพณียี่เป็ง หรือประเพณีลอยกระทงประจำปี เป็นประเพณีที่ชุมชน ได้แสดงออกถึงความสัมพันธ์ที่ดีของผู้คนในชุมชน เป็นประเพณีที่มีชื่อเสียงของบ้านท่ากานตั้งแต่ยุคที่ยังไม่มีไฟฟ้าใช้ เนื่องจากจะมีการประดับตกแต่งด้วยประทีป เทียน ที่ตัวโบราณสถาน ทำให้เกิดความสวยงามและประทับใจแก่ผู้พบเห็น นอกจากนี้ในหมู่บ้านซึ่งแบ่งเป็น 13 หมวด ยังมีการแข่งขันจัดขบวนประติมากรรมที่แสดงออกถึงความสวยงามและเอกลักษณ์ของชุมชน ซึ่งบรรยากาศเป็นกันเอง สนุกสนาน ซึ่งมีผลให้ชุมชนมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (รูป 25, 26 ในภาคผนวก ข)

10) ประเพณีตานก๋วยสลาก เป็นการถวายทานโดยไม่เจาะจงผู้รับ ทำกันตั้งแต่วันเพ็ญเดือน 12 เหนือ (ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ได้) จนถึงเที่ยงคืน (แรม 15 ค่ำ เดือน 11 ได้) เป็นการแสดงความกตัญญูต่อญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นการบริจาคทานที่ถือว่ามียานิสงส์มาก และเป็นการสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน

2.4 การจัดการการท่องเที่ยว

เมืองโบราณเวียงท่ากานได้จัดงานเปิดเวียงท่ากานไปเมื่อวันที่ 2 เมษายน 2547 โดยที่วันที่ 2 เมษายน เป็นวันอนุรักษ์มรดกไทย และได้มีการจัดงานอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยบริเวณโบราณสถานกลางเมืองตั้งแต่ 2 เมษายน 2546 เป็นต้นมา และจะจัดเป็นประจำทุกปี

ปัจจุบันนี้ การเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเมืองโบราณเวียงท่ากานของนักท่องเที่ยวทั้งชาวต่างประเทศยังมีน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ นักท่องเที่ยวส่วนมากเป็นชาวไทยและเป็นกลุ่มนักเรียนนักศึกษาที่เข้ามาเพื่อศึกษาทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวด้วยตนเองไม่ได้ให้ความสนใจที่จะแวะเมืองโบราณเวียงท่ากานเพราะสภาพของพื้นที่ในช่วงเวลาที่ไม่มียุทธศาสตร์งานประเพณีจะสงบเงียบ ชาวบ้านดำเนินชีวิตเช่นเดียวกับชาวชนบททั่วไป ช่วงเวลาที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามามากที่สุดน่าจะเป็นช่วงเทศกาลลอยกระทง โดยที่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวชมกลุ่มโบราณสถานต่างๆ ในเวียงท่ากานต้องนำยานพาหนะมาเอง เนื่องจากภายในบ้านท่ากานไม่มีบริการสาธารณะหรือจักรยานให้เช่า นอกจากนี้ถนนสายรองในบ้านท่ากานเป็นถนนสายแคบๆ เป็นลูกรัง มีสภาพขรุขระทำให้สัญจรลำบาก โดยเฉพาะในหน้าฝน (รูป 27 ในภาคผนวก ข) ป้ายที่ชี้ทางไปเมืองโบราณเวียงท่ากานบริเวณทุ่งเสี้ยวใกล้ป้อมยามตำรวจมีขนาดเล็กและเก่ามองเห็นไม่ชัดเจน ทำให้นักท่องเที่ยวจับเลยทางแยกไป นอกจากนี้ป้ายบอกทางและป้ายแสดงชื่อโบราณสถานมีสภาพเก่าและมีขนาดเล็ก อยู่ในสภาพชำรุด (รูป 28, 29, 30, 31 ในภาคผนวก ข) ไม่ได้รับการดูแล โดยเฉพาะอย่างยิ่งป้ายแสดงชื่อ-ประวัติ

โบราณสถานต่าง ๆ บางแห่งหลุดลอกและขาดหายไปหรือมีวัชพืชขึ้นปกคลุมจนไม่สามารถอ่านได้อย่างชัดเจน

โบราณวัตถุที่ขุดพบในบริเวณเมืองโบราณเวียงท่ากานบางส่วนได้ถูกนำมาจัดแสดงไว้ที่ศูนย์บริการข้อมูลที่ตั้งอยู่ในบริเวณ โบราณสถานกลางเวียง และยังมีโบราณวัตถุบางส่วนถูกเก็บรักษาไว้ที่วัดท่ากาน ซึ่งผู้ที่ขอเข้าชมต้องแจ้งล่วงหน้าให้ผู้นำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน และเจ้าอาวาสวัดท่ากาน เมื่อได้รับอนุญาตจึงจะได้เข้าชมได้ ถึงแม้ว่าการดำเนินการอย่างรัดกุมเช่นนี้เป็นการป้องกันการสูญหายของโบราณวัตถุ แต่ก็ทำให้มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากไม่สามารถเข้าชมโบราณวัตถุที่เก็บไว้ที่วัดท่ากานได้

แม้ว่าในบริเวณเมืองโบราณเวียงท่ากาน บริเวณกลุ่มโบราณสถานกลางเวียงจะมีศูนย์บริการข้อมูล (รูป 32, 33, 34, 35, 36 ในภาคผนวก ข) ตั้งอยู่ เพื่ออำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยวและผู้สนใจได้สอบถามข้อมูลและชมโบราณวัตถุบางส่วนที่ได้ทำการขุดค้นพบและเก็บรักษาไว้ โดยมีเจ้าหน้าที่ซึ่งสังกัด สำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ และเป็นชาวบ้านในบ้านท่ากาน คือ คุณวุฒิกุล มณีดวงฤทธิ์ คอยให้บริการนักท่องเที่ยวเรื่องความรู้ แนะนำข้อมูล รวมทั้งตอบข้อซักถามของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ทั้งในส่วนของโบราณสถาน และความเป็นมาของชุมชน ศูนย์บริการข้อมูลนี้เปิดให้บริการเฉพาะวัน-เวลาราชการ และปิดเสาร์-อาทิตย์ และวันหยุดราชการ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่นักท่องเที่ยวชาวไทยไปเมืองโบราณเวียงท่ากาน ทำให้นักท่องเที่ยวขาดความรู้และข้อมูล ทำให้เกิดความรู้สึกที่ว่าเวียงท่ากานไม่มีอะไรและไม่น่าสนใจ

ภายในเมืองโบราณเวียงท่ากานมีห้องน้ำซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถใช้บริการได้โดยตั้งอยู่บริเวณหลังตลาดและวัดท่ากาน ใกล้กับโบราณสถานกลางเวียง (จำนวน 10 ห้อง รวมห้องอาบน้ำด้วย) และภายในศูนย์บริการข้อมูลอีก 2 ห้อง

ในส่วนของ การประชาสัมพันธ์นั้น เนื่องด้วยเวียงท่ากานในปัจจุบันยังไม่ได้มีการพัฒนาอย่างเต็มรูปแบบ เป็นเพียงโครงการที่คาดว่าจะในอนาคตจะมีการผลักดันให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ ทำให้ยังไม่ได้มีการประชาสัมพันธ์อย่างกว้างขวางแต่อย่างใด ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ค่อยทราบว่าจังหวัดเชียงใหม่มีแหล่งโบราณคดีที่สำคัญอีกหลายแห่งนอกเหนือจากเวียงกุมกาม อย่างไรก็ตามแล้วแต่เรื่องราวและประวัติความเป็นมาของเวียงท่ากาน ก็สามารถที่จะศึกษาและค้นคว้าได้จากตำราทางวิชาการที่มีนักวิชาการได้ศึกษาค้นคว้ามาก่อน และจากอินเทอร์เน็ตซึ่งมีเว็บไซต์ที่ได้มีการแนะนำสถานที่และประวัติความเป็นมาของเวียงท่ากานแต่พอสังเขป เช่น เว็บไซต์ของจังหวัดเชียงใหม่ และเว็บไซต์การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เป็นต้น อย่างไรก็ตามมีการจัดทำเอกสารเผยแพร่ความรู้ด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี และนำชมโบราณสถานในชุมชนโบราณล้านนา เพื่อร่วมสมโภชเชียงใหม่ 700 ปี (เอกสารหมายเลข 1/2538) ซึ่งจัดทำโดย สำนักงานศิลปากรที่ 8 จังหวัดเชียงใหม่ ได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มอาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม (อศ.มศ.) เวียงท่ากาน และองค์การบริหารส่วน

ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งแจกจ่ายแก่ผู้ที่เข้าไปเที่ยวชมภายในแหล่งโบราณสถาน นอกจากนี้ แหล่งโบราณสถานเวียงท่ากาน เคยได้รับการประชาสัมพันธ์จากสถานีโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง 7 โดยการเข้ามาทำสารคดีและเผยแพร่ให้คนภายนอกได้ทราบ

นอกจากนี้ ชาวบ้านท่ากานได้จัดกิจกรรมตลาดบริเวณคูเมืองขึ้นเพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาพื้นที่เพิ่มขึ้น โดยเงินรายได้นำมาใช้เพื่อกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน โดยชาวบ้านท่ากานได้รับการสนับสนุนพันธุ์ปลาจากสำนักงานเกษตรอำเภอสันป่าตอง ซึ่งจะนำพันธุ์ปลาไปปล่อยในคูเมืองช่วงวันสำคัญต่าง ๆ

2.5 กฎหมาย กฎ และระเบียบที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากาน

กฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ เกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากาน มีดังนี้

1) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540

ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในมาตราต่าง ๆ เช่น

มาตรา 46 บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 56 สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมด้วยรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพและในการคุ้มครอง ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีวิตได้อย่างปกติ และต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของคนย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 79 รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวนบำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริมบำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อม ตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตลอดจนควบคุมและกำจัดภาวะมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพและคุณภาพชีวิตของประชาชน

จากข้อบัญญัติดังกล่าว สิทธิของบุคคลและชุมชนได้รับการยอมรับให้มีบทบาท ในการมีส่วนร่วม กับรัฐในการจัดการสิ่งแวดล้อม แต่การที่ไม่มีมีแนวทางที่ชัดเจนและขาดการส่งเสริมสิทธิและความรู้ของชุมชน ทำให้ในการปฏิบัติรัฐจึงสามารถมีบทบาทมากกว่าชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม

2) พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มี

มาตรา 43 กำหนดไว้ว่า ในกรณีที่ปรากฏว่าพื้นที่ใดที่มีคุณค่าทางศิลปกรรมอันควรแก่การอนุรักษ์ และพื้นที่นั้นยังมิได้ถูกประกาศกำหนดให้เป็นเขตอนุรักษ์ ให้รัฐมนตรีโดยคำแนะนำของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติมีอำนาจออกกฎกระทรวงกำหนดให้พื้นที่นั้นเป็นเขตคุ้มครองสิ่งแวดล้อม

มาตรา 44 ให้กำหนดมาตรการคุ้มครองอย่างหนึ่งอย่างใดหรือหลายอย่างดังต่อไปนี้ไว้ในกฎกระทรวงด้วย

1. กำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อมิให้กระทบกระเทือนต่อคุณค่าของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม
2. ห้ามกระทำการหรือกิจกรรมใด ๆ ที่อาจเป็นอันตรายหรือก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งที่มีคุณค่าของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม
3. กำหนดประเภทและขนาดของโครงการหรือกิจการของส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจหรือเอกชนที่จะทำการก่อสร้างหรือดำเนินการในพื้นที่นั้น ให้มีหน้าที่ต้องเสนอรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม
4. กำหนดวิธีการจัดการ โดยเฉพาะสำหรับพื้นที่นั้น รวมทั้งการกำหนดขอบเขตหน้าที่และความรับผิดชอบของส่วนราชการที่เกี่ยวข้องเพื่อประโยชน์ในการร่วมมือและประสานงานให้เกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานเพื่อรักษาคุณค่าของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในพื้นที่นั้น

3) พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ซึ่งเป็นกฎหมายที่ใช้บังคับเพื่อให้เกิดประโยชน์ในการดูแลและควบคุมโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ รวมถึง แหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์และอุทยานประวัติศาสตร์โดยใน

มาตรา 7 ให้อธิบดีมีอำนาจประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานและกำหนดเขตที่ดินให้เป็นเขตโบราณสถาน และมีอำนาจอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้มีการปลูกสร้างอาคารอื่นใดในเขตโบราณสถาน มีอำนาจสั่งระงับและรื้อถอนสิ่งปลูกสร้างในกรณีที่มีการปลูกสร้างอาคารในเขตโบราณสถานโดยไม่ได้รับอนุญาต

มาตรา 9 ให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนไว้แล้วมีหน้าที่ดูแล เมื่อเกิดชำรุดหักพังเสียหาย และยังมีเนื้อหากล่าวถึงข้อบัญญัติห้าม เช่น มาตรา 10 ห้ามมิให้ผู้ใดซ่อมแซม แก้ไขเปลี่ยนแปลง รื้อถอน ต่อเติม ทำลายเคลื่อนย้ายโบราณสถานหรือส่วนต่าง ๆ ของโบราณสถาน หรือจุดค้นสิ่งใด ๆ หรือปลูกสร้างอาคารภายในบริเวณโบราณสถานวันแต่จะกระทำตามคำสั่งของอธิบดี หรือได้รับ

อนุญาตให้เป็นหนังสือจากอธิบดีและผู้อำนวยการนั้นกำหนดเงื่อนไขไว้ประการใดก็ต้องปฏิบัติตามนั้นด้วย นอกจากนี้ยังมีบทกำหนดโทษหากมีการละเมิด เช่น

มาตรา 32 ผู้ใดบุกรุกโบราณสถานหรือทำให้เสียหาย ทำลาย หรือทำให้เสื่อมค่า หรือทำให้ไร้ประโยชน์ซึ่งโบราณสถานต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินเจ็ดปี หรือปรับไม่เกินเจ็ดแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ถ้าการกระทำความผิดตามวรรคหนึ่ง เป็นการกระทำต่อโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนแล้ว ผู้กระทำต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสิบปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งล้านบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

4) ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535 โดยมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ในเรื่องของ ทรัพย์สินที่เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินนั้น ต้องเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน และทรัพย์สินใดจะเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน อยู่ที่การใช้เพื่อสาธารณประโยชน์หรือสงวนไว้เพื่อประโยชน์ร่วมกันและไม่จำเป็นจะต้องได้ใช้เพื่อสาธารณประโยชน์หรือประโยชน์ร่วมกันจริง ๆ ในขณะนั้น และไม่ใช่ว่าราษฎรทุกคนจะมีสิทธิใช้โดยครั้งที่เดียว อาจมีทรัพย์สินบางประเภทที่มอบให้บุคคลใดเป็นผู้ใช้เท่านั้น ก็ถือว่าเป็นการใช้เพื่อสาธารณประโยชน์เช่นกัน โดยการใช้สาธารณสมบัติของแผ่นดิน อาจแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

- 4.1 เป็นทรัพย์สินซึ่งยังไม่ได้นำไปใช้ประโยชน์ เช่น ที่ดินรกร้างว่างเปล่า
- 4.2 เป็นทรัพย์สินที่พลเมืองทุกคนมีสิทธิใช้
- 4.3 เป็นทรัพย์สินที่รัฐใช้เฉพาะกิจการที่ทำให้มีเพียงกลุ่มบุคคลที่ใช้แทนพลเมืองทั่วประเทศ เช่น ค่ายทหาร สถานที่ราชการ

ใน มาตรา 1304 ได้บัญญัติโดยยกตัวอย่างทรัพย์สินที่เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินไว้ ซึ่งอาจมีทรัพย์สินที่เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินอย่างอื่น ๆ เหนือจากนี้ก็ได้อีก เช่น โบราณสถาน วัดต่าง ๆ โบราณวัตถุ เป็นทรัพย์สินที่พึงสงวนไว้เพื่อประโยชน์ร่วมกัน ได้แก่ สงวนเพื่อประโยชน์ในการศึกษา ศิลปะ ประวัติศาสตร์และโบราณคดี ดังนั้น โบราณสถานและโบราณวัตถุ จึงเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินหรือเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน และในมาตรา 1335 มีเนื้อหาว่า แคนแห่งกรรมสิทธิ์ที่ดินนั้นกินทั้งเหนือแผ่นดินและใต้พื้นดินด้วย ซึ่งจากบทบัญญัติในมาตรานี้ โบราณสถานและโบราณวัตถุที่ตั้งอยู่เหนือพื้นดินและใต้พื้นดินย่อมเป็นของผู้มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินนั้นด้วย

5) ประมวลกฎหมายอาญา ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับศิลปกรรม ได้แก่ “มาตรา 355 ทวิ ผู้ใดลักทรัพย์ที่เป็นพระพุทธรูป หรือวัตถุในทางศาสนา ถ้าทรัพย์นั้นเป็นที่สักการบูชาของประชาชน หรือเก็บรักษาไว้เป็นสมบัติของชาติ หรือส่วนใดส่วนหนึ่งของพระพุทธรูปหรือวัตถุดังกล่าว ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงสิบปี และปรับตั้งแต่สองพันบาทถึงสองหมื่นบาท ถ้าความผิดตามวรรคหนึ่งได้กระทำในวัด สำนักสงฆ์ สถานอันเป็นที่เคารพในทางศาสนา โบราณสถาน สถานอันเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน สถานที่ราชการหรือพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สามปีถึงห้าปี และปรับตั้งแต่หกพันบาทถึงสามหมื่นบาท ความผิดดังกล่าว เป็นความผิดฐานลักทรัพย์โดยมีเหตุฉกรรจ์ ทำให้มีการระวางโทษสูงกว่าการลักทรัพย์ปกติ เนื่องจากวัตถุที่มุ่งหมายกระทำต่อเป็นทรัพย์ ได้แก่ พระพุทธรูปหรือวัตถุในทางศาสนา ซึ่งไม่ได้จำกัดว่าจะเป็นศาสนาใด

นอกจากนี้ ใน มาตรา 360 ยังกล่าวว่า ผู้ใดทำให้เสียหาย ทำลาย ทำให้เสื่อมค่าหรือทำให้ไร้ประโยชน์ซึ่งทรัพย์สินที่ใช้หรือมีไว้เพื่อสาธารณประโยชน์ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปีหรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ และหากผู้ใดกระทำให้เสียหาย ทำลาย ทำให้เสื่อมค่า ในสถานที่ เช่น วัด สำนักสงฆ์ สถานที่อันเป็นที่เคารพทางศาสนา พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ โบราณสถาน สถานที่ราชการ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสิบปีหรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

6) พระราชบัญญัติที่ราชพัสดุ พ.ศ. 2518 กำหนดให้กระทรวงการคลังเป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ที่ราชพัสดุ และให้มีคณะกรรมการ ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ของรัฐในกระทรวงต่าง ๆ ทำหน้าที่กำหนดนโยบาย หลักเกณฑ์และวิธีการปกครองดูแล บำรุงรักษา ใช้และจัดหาประโยชน์เกี่ยวกับที่ราชพัสดุ ในกรณีที่กระทรวง ทบวง กรม หรือองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งได้รับอนุญาตให้ใช้หรือครอบครองที่ราชพัสดุประสงค์จะรื้อถอนอาคาร หรือสิ่งปลูกสร้างซึ่งเป็นที่ราชพัสดุ ให้ขออนุญาตต่อกรมธนารักษ์ก่อน เว้นแต่การรื้อถอนอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างดังต่อไปนี้ เมื่อได้รื้อถอนแล้วให้แจ้งกรมธนารักษ์ทราบ คือ อาคารหรือสิ่งปลูกสร้างที่ก่อสร้างมาแล้วไม่น้อยกว่า 25 ปี อาคารหรือสิ่งปลูกสร้างที่ราชการเงินใช้การไม่ได้ อาคารหรือสิ่งปลูกสร้างที่เกี่ยวข้องกับราชการลับทางทหาร อาคารหรือสิ่งปลูกสร้างเดิมเพื่อปลูกสร้างอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างใหม่แทนตามที่ได้รับงบประมาณ

การโอนกรรมสิทธิ์ที่ราชพัสดุที่มีใช้ที่ดินที่เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินที่ใช้เพื่อประโยชน์ของแผ่นดินโดยเฉพาะ จะกระทำได้แต่โดยการขาย แลกเปลี่ยน หรือการให้ และจะต้องได้รับอนุญาตจากคณะรัฐมนตรีก่อน ส่วนการให้ที่ราชพัสดุจะกระทำได้เฉพาะเพื่อการศาสนา การสาธารณกุศล หรือการสาธารณประโยชน์อย่างอื่น หรือการโอนคืนให้แก่ผู้ยกให้

7) ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. 2497 มีส่วนที่เกี่ยวข้องคือ ในมาตรา 8 บรรดาที่ดินทั้งหลาย อันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน หรือเป็นทรัพย์สินของแผ่นดินนั้น ถ้าไม่มีกฎหมายกำหนดไว้เป็นอย่างอื่น ให้อธิบดีมีอำนาจหน้าที่ดูแลรักษาและดำเนินการคุ้มครองป้องกันได้ตามควรแก่กรณี อำนาจหน้าที่ดังกล่าวนี้ รัฐมนตรีจะมอบหมายให้ทบวงการเมืองอื่นเป็นผู้ใช้ก็ได้ และได้มีการกำหนดสิทธิในที่ดินเพื่อการศึกษา ไว้ในมาตราที่ 84 ว่า การได้มาซึ่งที่ดินของวัดวาอาราม วัดบาคหลวงโรมันคาทอลิก มูลนิธิเกี่ยวกับคริสตจักรหรือมัสยิดอิสลาม ต้องได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรี และให้ได้มาไม่เกิน 50 ไร่

8) พระราชบัญญัติเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ. 2530 มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ ศิลปกรรมในมาตรา 5 อสังหาริมทรัพย์ ซึ่งรัฐต้องการเพื่อกิจการใดๆ อันจำเป็นเพื่อการอันเป็นสาธารณูปโภค หรือ การอันจำเป็นในการป้องกันประเทศโดยตรง หรือ การได้มาซึ่งทรัพยากรธรรมชาติหรือประโยชน์ของรัฐอย่างอื่นนั้น เมื่อมิได้ตกลงในเรื่องการโอนไว้เป็นอย่างอื่น ให้เวนคืนตามบทแห่งพระราชบัญญัตินี้ ซึ่งจากพระราชบัญญัติมาตรา 5 นี้ หากที่ดินของประชาชนซึ่งกรมศิลปากรเห็นว่ามีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีแล้วได้ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ก็อาจถูกเวนคืนได้ เพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์ และเมื่อเวนคืนอสังหาริมทรัพย์แล้วจะเป็นที่ราชพัสดุ อยู่ในความรับผิดชอบของกรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง ส่วนโบราณสถานนั้น อยู่ในความดูแลของกรมศิลปากร

9) พระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518 มีส่วนเกี่ยวข้องกับศิลปกรรม เช่น ใน มาตรา 28 ผังเมืองประกอบด้วย แผนผังหรือแผนผังบริเวณ ซึ่งทำขึ้นเป็นฉบับเดียวหรือหลายฉบับ โดยมีสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้ (ฉ) แผนผังแสดงบริเวณที่ตั้งของสถานที่ หรือวัตถุที่มีประโยชน์หรือคุณค่าในทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี ที่ส่งเสริมบำรุงรักษาหรือบูรณะ

มาตรา 42 ระหว่างที่ไว้บังคับพระราชบัญญัติไว้บังคับผังเมืองเฉพาะในท้องที่ใด ถ้าเจ้าพนักงานท้องถิ่น หรือสำนักผังเมืองเห็นว่าสภาพการณ์และสิ่งแวดล้อมในเขตของผังเมืองเฉพาะได้เปลี่ยนแปลงไปสมควร การแก้ไขปรับปรุงข้อกำหนด หรือรายละเอียดของผังเมืองเฉพาะที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติไว้บังคับผังเมืองเฉพาะเสียใหม่ให้เหมาะสม ให้เจ้าพนักงานท้องถิ่นหรือสำนักผังเมืองเสนอข้อแก้ไข ปรับปรุง ผังเมืองเฉพาะต่อคณะกรรมการผังเมือง ถ้าคณะกรรมการผังเมืองเห็นชอบด้วยกับการแก้ไขปรับปรุง และการแก้ไขปรับปรุงนั้นไม่เปลี่ยนแปลงข้อกำหนด และรายละเอียดของผังเมืองเฉพาะ ในส่วนที่เกี่ยวกับการเวนคืนที่ดิน หรืออสังหาริมทรัพย์อย่างอื่นขึ้นอีก หรือการที่จะตั้งหรือย้ายอาคารใหม่ ให้คณะกรรมการผังเมืองรายงานรัฐมนตรีเพื่อออกกฎกระทรวงแก้ไข ปรับปรุงผังเมืองเฉพาะ

การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติกลาง ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมการศาสนาเพื่อการนี้ให้ถือว่ากรมการศาสนาเป็นเจ้าของศาสนสมบัตินั้นด้วย ส่วนการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด ให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

นอกจากนี้ในกฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2511) ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง คือ

- 10..2.1 การได้ทรัพย์สินมาเป็นศาสนสมบัติของวัด ให้ลงทะเบียนทรัพย์สินของวัดให้เป็นหลักฐาน และเมื่อต้องจำหน่ายทรัพย์สินนั้นไม่ว่าด้วยเหตุใด ให้จำหน่ายออกจากทะเบียนนั้น โดยระบุเหตุแห่งการจำหน่ายไว้ด้วย
- 10.2.2 การกันที่ดินซึ่งเป็นที่วัดให้เป็นที่ดินประ โยชน์ จะกระทำได้อัตโนมัติเมื่อกรมการศาสนาเห็นชอบ และได้รับอนุมัติจากมหาเถรสมาคม

11) พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับด้านศิลปกรรม ได้แก่ ใน มาตรา 7 ให้รัฐมนตรีมีอำนาจออกกฎกระทรวงยกเว้น ผ่อนผัน หรือกำหนดเงื่อนไขในการปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ ไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วนเกี่ยวกับอาคาร ดังต่อไปนี้

- 11.1 โบราณสถาน วัดวาอาราม หรืออาคารต่าง ๆ ที่ใช้เพื่อการศาสนาซึ่งมีกฎหมายควบคุมการก่อสร้างไว้แล้วโดยเฉพาะ

ใน มาตรา 13 ในกรณีที่สมควรห้ามก่อสร้าง คัดแปลง รื้อถอน เคลื่อนย้าย และใช้หรือเปลี่ยนการใช้อาคารชนิดใดหรือประเภทใดในบริเวณหนึ่งบริเวณใด แต่ยังไม่มีกฎกระทรวงหรือข้อบังคับท้องถิ่นกำหนดให้รัฐมนตรีโดยคำแนะนำของอธิบดีกรมโยธาธิการหรือเจ้าพนักงานท้องถิ่นแล้วแต่กรณี มีอำนาจประกาศในราชกิจจานุเบกษา ห้ามการก่อสร้าง คัดแปลง รื้อถอน หรือเคลื่อนย้ายและใช้หรือเปลี่ยนการใช้อาคารในบริเวณนั้น เป็นการชั่วคราวได้ และให้ดำเนินการออกกฎกระทรวงหรือข้อบัญญัติท้องถิ่นภายในหนึ่งปี นับแต่วันที่ประกาศนั้นมีผลใช้บังคับ

ในเรื่อง การก่อสร้าง คัดแปลง รื้อถอน เคลื่อนย้าย และใช้หรือเปลี่ยนการใช้อาคาร กำหนดไว้ใน หมวด 3 มาตรา 22 ห้ามผู้ใดคัดแปลงอาคาร เว้นแต่เจ้าของอาคารจะได้รับใบอนุญาตจากเจ้าพนักงานท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมี กฎกระทรวง ฉบับที่ 28 (พ.ศ. 2534) กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้างอาคารสูง อันได้แก่ บริเวณพื้นที่ริมแม่น้ำปิง ในเขตเทศบาล และกันพื้นที่ออกไปนอกเขตเทศบาลเล็กน้อย ห้ามมิให้มีการก่อสร้างอาคารสูงเกิน 12 เมตร และพื้นที่ในบริเวณที่อยู่ระยะ 100 เมตร รอบนอกเขตวัด เขตที่ดินของคริสตจักร มัสยิดหรือสุเหร่า ห้ามมิให้ก่อสร้างอาคารสูงเกิน 16 เมตร กฎกระทรวงนี้มีให้ใช้บังคับ

อาคารที่ได้รับอนุญาตให้ก่อสร้าง คัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนแปลงการใช้ก่อนวันที่ประกาศใช้กฎกระทรวง แต่จะขอเปลี่ยนแปลงการอนุญาตให้เป็นการขัดต่อกฎกระทรวงนี้ไม่ได้

12) ประกาศของคณะปฏิบัติ ฉบับที่ 295 เรื่องทางหลวง (พ.ศ. 2515) มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมโดยอ้อมคือ ในส่วนที่ 2 การควบคุม การรักษา การขยายและสงวนเขตทางหลวง หมวด 1 การควบคุมทางหลวง ข้อ 44 เมื่อมีความจำเป็นต้องควบคุมทางเข้าออกทางหลวง เพื่อให้การจราจรบนทางหลวงเป็นไป โดยความรวดเร็วและสะดวก หรือเพื่อความปลอดภัยในการจราจรบนทางหลวง ห้ามมิให้ผู้ใดดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง ในที่ดินริมเขตทางหลวงทั้งสายหรือบางส่วน ดังต่อไปนี้

12.1 สร้างหรือคัดแปลงต่อเติมอาคารตามประเภท ชนิด หรือลักษณะที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง หรือสถานีบริการน้ำมัน หรือติดตั้งป้ายโฆษณาภายในระยะไม่เกิน 15 เมตร จากเขตทางหลวง

12.2 สร้างศูนย์การค้า สนามกีฬา สนามแข่งขัน โรงมหรสพ สถานพยาบาล สถานศึกษาหรือ จัดให้มีตลาด ตลาดนัด งานออกร้าน หรือกิจการอื่นที่ทำให้ประชาชนชุมนุมกันเป็นจำนวนมาก ภายในระยะไม่เกิน 50 เมตร จากเขตทางหลวง

ทั้งนี้เว้นแต่ได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากผู้อำนวยการทางหลวง หรือผู้ซึ่งได้รับมอบหมายจากผู้อำนวยการทางหลวงในการอนุญาตผู้อำนวยการทางหลวงหรือผู้ซึ่งได้รับมอบหมายจากผู้อำนวยการทางหลวงจะกำหนดเงื่อนไขอย่างใดก็ได้

● ประกาศคณะสงฆ์ เรื่องระเบียบการควบคุมโบราณวัตถุและศิลปวัตถุภายในวัด พ.ศ. 2503 คณะสงฆ์หากพิจารณาเห็นว่าเจ้าอาวาสต่าง ๆ บางวัดได้ทำการรื้อของเก่าในวัดนั้น ๆ และในวัดนี้มีได้ขึ้นบัญชีเป็นโบราณสถานแห่งชาติ ทำให้โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุของชาติเสียหายเพื่อเป็นการรักษาของเก่าอันมีค่าของชาติมิให้ถูกทำลาย จึงวางระเบียบไว้ดังต่อไปนี้

1. ถ้าวัดใดจะเจาะ ขุด รื้อ ปูชนียวัตถุ เช่น เจดีย์ ปรามังค์ ปฎิมา หรือภาพฝาผนัง อุโบสถ วิหาร จึงขอซ่อมแซมเปลี่ยนแปลงโบราณวัตถุและศิลปวัตถุของเก่าอื่น ๆ ให้รายงานขออนุญาตต่อคณะกรรมการสงฆ์ อำเภอและจังหวัด โดยลำดับ

2. ให้ส่งรูปถ่ายของเก่าที่จะเจาะ ขุด รื้อ หรือเปลี่ยนแปลงสภาพนั้น พร้อมด้วยประวัติของโบราณวัตถุเหล่านั้นมาพร้อมกับให้มีแผนผัง แบบแปลน ที่จะก่อสร้างเปลี่ยนแปลงใหม่แบบมาด้วย

3. จะเจาะ ขุด รื้อ หรือซ่อมแซม เปลี่ยนแปลงโบราณวัตถุและศิลปวัตถุ นั้น ได้ต่อเมื่อ ได้รับอนุญาตแล้ว

4. ให้คณะกรรมการสงฆ์จังหวัด กับผู้ว่าราชการจังหวัดร่วมกันพิจารณาแล้วแจ้งกรมศาสนา
พิจารณา
5. ให้กรมศาสนากับกรมศิลปากร ร่วมกันพิจารณาแล้วนำเสนอองค์การสาธารณูปการเพื่อ
พิจารณาสร้าง
6. ผู้ใดฝ่าฝืนล่งละเมิดประกาศนี้ ให้เจ้าคณะผู้บังคับบัญชาส่งลงโทษตามสมควรแก่กรณี
7. ประกาศฉบับนี้ให้ใช้เฉพาะวัดอุทิศที่ได้ขึ้นบัญชีโบราณสถานแห่งชาติ

• ระเบียบกรมศิลปากร ว่าด้วย การจัดผลประโยชน์และความคุ้มครองสิ่งก่อสร้างในเขตโบราณ
สถานของกรมศิลปากร พ.ศ. 2535

มีสาระสำคัญ ดังนี้

ข้อ 3 เขตที่ดินโบราณสถานของชาติที่จะนำมาจัดหาผลประโยชน์ตามระเบียบนี้ ได้แก่
บริเวณที่ดินซึ่งมีระยะห่างจากตัวหรือซากโบราณสถาน หรือบริเวณโบราณสถานซึ่งได้กำหนดไว้ใน
ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน เป็นระยะไม่น้อยกว่า 20 เมตร

เมื่อได้ทำการก่อสร้าง สิ่งปลูกสร้าง หรือเข้าใช้ประโยชน์ในเขตที่ดินโบราณสถานแล้ว อาคาร
สิ่งปลูกสร้างที่ก่อสร้างหรือบริเวณที่ได้เข้าใช้ประโยชน์ไม่ทำให้เสียความงามหรือทำลายคุณค่าของโบราณ
สถาน และต้องอยู่ในบริเวณที่ต้องห้ามทำการก่อสร้างตามกฎหมาย

ข้อ 4 ผู้ประสงค์จะเช่าที่ดิน อาคาร สิ่งปลูกสร้าง หรือเข้าใช้ประโยชน์ในเขตที่ดินโบราณ
สถานต้องแสดงความจำนงเป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อขอเช่าหรือเข้าใช้ประโยชน์ต่ออธิบดีกรมศิลปากรหรือ
ผู้ทำการแทน

ผู้ประสงค์จะก่อสร้างหรือต่อเติมอาคารสิ่งปลูกสร้างลงบนเขตที่ดินโบราณสถาน ต้องแสดง
ความจำนงต่ออธิบดีกรมศิลปากรหรือผู้ทำการแทนเป็นลายลักษณ์อักษร พร้อมกับส่งแบบแปลนของ
อาคาร สิ่งปลูกสร้างที่จะทำการก่อสร้างหรือต่อเติม เพื่อประกอบการพิจารณา

ให้ผู้ได้รับอนุมัติจากอธิบดีกรมศิลปากร หรือผู้ทำการแทน ให้ทำการเช่า ก่อสร้างอาคารสิ่ง
ปลูกสร้างหรือเข้าใช้ประโยชน์ในเขตที่ดินโบราณสถาน ทำสัญญากับกรมศิลปากรตามแบบและเงื่อนไขที่
กรมศิลปากรเป็นผู้กำหนด ภายใน 30 วัน นับแต่วันที่ได้รับอนุมัติ

ข้อ 5 การก่อให้เกิดการโอน เปลี่ยนแปลง หรือระงับซึ่งสิทธิในตัวหรือทรัพย์สินที่เช่าหรือ
ที่ดินโบราณสถานที่ใช้ประโยชน์ของผู้เป็นคู่สัญญากับกรมศิลปากร ภายหลังที่ได้ทำสัญญาแล้ว ต้อง
แจ้งต่ออธิบดีกรมศิลปากร หรือทำการแทนเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อขออนุญาตก่อนทำการนั้น

บทลงโทษ

มาตรา 33 ผู้ใดทำเสียหาย ทำลาย ทำให้เสื่อมค่าหรือทำให้สูญหายหรือไร้ประโยชน์ ซึ่งโบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้ว ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ 6 เดือน ถึง 6 ปี และปรับไม่เกิน 20,000 บาท

• ระเบียบกรมศิลปากร ว่าด้วยการโบราณสถาน พ.ศ. 2528

เนื่องด้วยกรมศิลปากรเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ควบคุมดูแลรักษาโบราณสถานอันเป็นสมบัติและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชาติ ดังนั้นเพื่อให้การอนุรักษ์โบราณสถานเป็นไปด้วยความถูกต้องทั้งทางด้านศิลป ประวัติศาสตร์ และ โบราณคดี รวมทั้งให้มีความสัมพันธ์กับสภาพเศรษฐกิจ สังคม ประเพณี และวัฒนธรรม

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 10 และมาตรา 11 แห่งพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 จึงออกระเบียบไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ 1. ระเบียบนี้เรียกว่า “ระเบียบกรมศิลปากร” ว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. 2528

ข้อ 2. ระเบียบนี้ให้ใช้บังคับ

ข้อ 3. ในระเบียบนี้

(1) “การอนุรักษ์” หมายความว่า การดูแล รักษาเพื่อให้คงคุณค่าไว้ และให้หมายรวมถึง การป้องกัน การรักษา การปฏิสังขรณ์และการบูรณะด้วย

(ก) การสงวนรักษา หมายความว่า การดูแล รักษาไว้ตามสภาพของเดิมเท่าที่เป็นอยู่และป้องกันมิให้เสียหายต่อไป

(ข) การปฏิสังขรณ์ หมายความว่า การซ่อมแซมและปรับปรุงให้มีรูปทรงลักษณะกลมกลืนเหมือนเดิมมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ แต่ต้องแสดงความแตกต่างของสิ่งที่มีอยู่เดิม และสิ่งที่ทำขึ้นใหม่

(2) “โบราณสถาน” หมายความว่า อสังหาริมทรัพย์ ซึ่งโดยอายุหรือ โดยลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือ โดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของอสังหาริมทรัพย์นั้น เป็นประโยชน์ในทางศิลปประวัติศาสตร์ และ โบราณคดี และให้หมายรวมถึง ศิลปวัตถุ ที่ติดตั้งประจำที่บอสังหาริมทรัพย์นั้นด้วย

(3) “คณะกรรมการ” หมายความว่า คณะบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งให้ทำหน้าที่พิจารณาควบคุมดูแลการอนุรักษ์โบราณสถาน

ข้อ 4. ก่อนที่จะดำเนินการอนุรักษ์โบราณสถานใด ๆ ต้องปฏิบัติดังนี้

(4.1) ทำการสำรวจศึกษาสภาพเดิม และสภาพปัจจุบันของโบราณสถาน ทั้งด้านประวัติศาสตร์ การก่อสร้างและการอนุรักษ์ ซึ่งรวมถึงรูปทรงสถาปัตยกรรม การใช้วัสดุและสภาพความเสียหายที่ปรากฏอยู่ โดยการทำเป็นเอกสารบันทึกภาพ และทำแผนผัง เขียนรูปแบบไว้โดยละเอียด เพื่อให้เป็นข้อมูลสำหรับนำมาประกอบการพิจารณาทำโครงการอนุรักษ์ และเป็นเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ต่อไป

(4.2) ทำโครงการอนุรักษ์โบราณสถาน โดยพิจารณาว่าโบราณสถานนั้นมีคุณค่า และลักษณะความเด่นในด้านใดบ้าง อาทิเช่น ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี จิตรกรรม ประติมากรรมหรือสถาปัตยกรรม ฯลฯ เป็นต้น แล้ววางแผนรักษาคุณค่าและความสำคัญที่เด่นที่สุดเป็นหลักไว้ แต่ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงคุณค่าและความสำคัญในด้านที่รองลงมาด้วย

(4.3) พิจารณาก่อนว่าโบราณสถานนั้นๆ ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมมาแล้วหรือไม่เพียงใด หากได้ถูกแก้ไขและส่วนแก้ไขเพิ่มเติมมาแล้วหรือไม่เพียงใด หากได้ถูกแก้ไขและส่วนแก้ไขเพิ่มเติมขึ้นใหม่นั้นทำให้คุณค่าของเดิมเสียไป ควรพิจารณาเรื่องสิ่งที่แก้ไขเพิ่มเติมออก และบูรณะให้เหมือนเดิม

ข้อ 5. การอนุรักษ์โบราณสถานใด ๆ ก็ตาม จะต้องคำนึงถึงภูมิทัศน์ และสิ่งแวดล้อมโดยรอบโบราณสถานนั้นด้วย สิ่งใดที่จะทำลายคุณค่าของโบราณสถานนั้น ๆ ให้ดำเนินการปรับปรุงให้เหมาะสมด้วย

ข้อ 6. โบราณสถานที่มีการอนุรักษ์โดยมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขมาก่อน จะต้องพิจารณาศึกษาให้ละเอียดว่าได้บูรณะแก้ไขมาแล้วกี่ครั้ง ระยะเวลาานเท่าใด ผิดถูกอย่างไร การอนุรักษ์ใหม่ที่จะทำนี้ไม่จำเป็นต้องใช้แบบใดแบบหนึ่งเสมอไป แต่ให้พิจารณาเลือกแบบที่เหมาะสมที่สุดเป็นหลักในการอนุรักษ์ เพื่อให้โบราณสถานนั้นมีคุณค่าและความสำคัญมากที่สุด ทั้งนี้จะต้องทำเป็นหลักฐานแสดงให้ปรากฏถึงการเปลี่ยนแปลงแก้ไข จะด้วยวิธีการบันทึกเป็นเอกสาร เขียนแบบไว้ ทำหุ่นจำลอง หรือโดยวิธีการอนุรักษ์ก็ได้

ข้อ 7. โบราณสถานที่มีคุณค่าความสำคัญเยี่ยมยอด ควรทำแต่เพียงความมั่นคงแข็งแรง หรือสงวนรักษาไว้เท่านั้น

ข้อ 8. การนำวิธีการและเทคนิคสมัยใหม่มาใช้ในงานอนุรักษ์เพื่อความมั่นคงแข็งแรง จะต้องมีการศึกษาและทดลองจนได้ผลเป็นที่พอใจแล้วจึงจะนำมาใช้ได้โดยไม่ทำให้โบราณสถานนั้นเสื่อมคุณค่าไป

ข้อ 9. การต่อเติมเพื่อความมั่นคงแข็งแรงของโบราณสถานการทำเท่าที่จะเป็นให้ดูเรียบง่ายและมีลักษณะกลมกลืนกับของเดิม

ข้อ 10. ในกรณีที่ทำเป็นจะต้องทำชิ้นส่วนของโบราณสถานที่ขาดหายไปชิ้นใหม่ เพื่อรักษาคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรม และให้การอนุรักษ์โบราณสถานนั้นสามารถดำเนินการได้ต่อไป การทำชิ้นส่วนชิ้นใหม่นั้น อาจทำได้โดยวิธีการออกแบบที่แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าเป็นการทำชิ้นใหม่ จะด้วยวิธีการใช้วัสดุต่างๆ กัน การใช้สีต่างกัน หรือการทำพื้นผิวให้ต่างกับของเดิมก็ได้ แต่ต้องเป็นไปในลักษณะที่มีความผสมกลมกลืนกับของเดิม

ข้อ 11. การอนุรักษ์ชิ้นส่วนที่มีคุณค่าเชื่อมโยงทางจิตรกรรมประติมากรรมและโบราณวัตถุ ซึ่งติดอยู่ประจำโบราณสถานนั้น ๆ ทำได้แต่เพียงการสงวนรักษา หรือเพิ่มความมั่นคงแข็งแรงขึ้นเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อคงคุณค่าของเดิมให้ปรากฏเด่นชัดมากที่สุด ยกเว้นปูนขี้วัวที่มีการเคาะปูดเสียหายเนื่องมาโดยตลอด และได้รับการพิจารณาเห็นชอบจากคณะกรรมการแล้ว

ข้อ 12. ซากโบราณสถานควรอนุรักษ์ โดยการรวบรวมชิ้นส่วนต่าง ๆ ที่มีผู้มาประกอบขึ้นไว้ให้เหมือนเดิม หรืออาจจะเป็นเพียงการรวบรวมชิ้นส่วนต่าง ๆ มาประกอบขึ้นไว้เป็นบางส่วน สำหรับชิ้นส่วนที่ขาดหายไป ซึ่งจะเป็นการสงวนรักษานั้น ก็อาจทำเพิ่มขึ้นใหม่ได้

ข้อ 13. การอนุรักษ์ซากโบราณสถาน ซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และ โบราณคดีนั้น ทำได้โดยรักษาไว้ตามสภาพเดิมหลังการขุดแต่ง แต่ต้องป้องกันมิให้เสียต่อไปด้วยวิธีที่ไม่ทำให้โบราณสถานเสียคุณค่า

ข้อ 14. โบราณสถานที่เป็นปูชนียสถานอันเป็นที่เคารพบูชาซึ่งเป็นที่รู้จักคุ้นเคยกันดีของประชาชนทั่วไป จะต้องบูรณะไว้โดยไม่มีการแก้ไข เปลี่ยนแปลง ลักษณะ สี และทรวดทรง ซึ่งจะทำให้โบราณสถานนั้นหมดคุณค่า หรือเสื่อมความศักดิ์สิทธิ์ไป

ข้อ 15. เพื่อป้องกันมิให้ชิ้นส่วนของโบราณสถาน ที่มีคุณค่าทางศิลปะ ซึ่งรวมถึงประติมากรรม จิตรกรรม และศิลปกรรม เกิดการชำรุดเสียหาย หรือถูกโจรกรรม จะต้องนำชิ้นส่วนนั้นมาเก็บรักษาไว้ในสถานที่อันปลอดภัยและถูกต้องตามกฎหมาย พร้อมทั้งทำแบบจำลองให้เหมือนของเดิมไปประกอบไว้ในที่โบราณสถานนั้นแทนซึ่งวิธีการนี้จะปฏิบัติได้ก็เมื่อไม่สามารถรักษาได้โดยวิธีอื่นแล้ว

ข้อ 16. โบราณสถานใดที่ยังมีประโยชน์ใช้สอยอยู่ จะกระทำการอนุรักษ์ได้โดยการเสริมสร้างหรือต่อเติมสิ่งที่ทำเป็นชิ้นใหม่ก็ได้ เพื่อความเหมาะสม ทั้งนี้ไม่จำเป็นที่จะต้องทำให้เหมือนของเดิมทีเดียว แต่สิ่งที่เพิ่มเติมชิ้นใหม่นั้นจะต้องมีลักษณะกลมกลืนและไม่ทำลายคุณค่าของโบราณสถานนั้น ๆ

ข้อ 17. โบราณสถานต่าง ๆ ทั้งที่ขึ้นทะเบียนแล้วและยังไม่ขึ้นทะเบียนจะต้องมีมาตรการในการบำรุงรักษาไว้ให้อยู่ในสภาพที่มั่นคงแข็งแรง สวยงามอยู่เสมอ

ข้อ 18. กรณีที่โบราณสถานใดมีสภาพชำรุดทรุดโทรม อาจจะเป็นอันตราย การดำเนินการในเบื้องต้นควรใช้มาตรการอันเหมาะสมทำการเสริมความมั่นคงแข็งแรงไว้ก่อนที่จะดำเนินการ

ข้อ 19. ในบางกรณีจะต้องดำเนินการติดต่อขอความร่วมมือกับหน่วยราชการอื่น หรือสถาบันเอกชนซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบ หรือผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาติ

ข้อ 20. งานทั้งปวงที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ หรือการขุดค้นจะต้องทำรายงานในรูปของการวิเคราะห์และวิจัย โดยมีภาพประกอบซึ่งเป็นภาพถ่ายเส้นและภาพถ่าย และจะต้องรายงานสิ่งที่ได้ปฏิบัติทุกขั้นตอนโดยละเอียด เช่น งานแผ้วถาง การจัดบริเวณงานเสริมความมั่นคงขึ้นส่วนต่าง ๆ ฯลฯ เป็นต้น และบันทึกรายงานนี้จะต้องเก็บรักษาไว้ ณ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ข้อ 21. ให้อธิบดีกรมศิลปากรรักษาการให้เป็นไปตามระเบียบนี้

2.6 หน่วยงาน/องค์กรที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากาน

หน่วยงาน/องค์กรที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากาน มีดังนี้

สำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ ทำหน้าที่สำรวจศึกษา วิจัยค้นโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และศิลปกรรม อนุรักษ์ขุดแต่ง และปฏิสังขรณ์โบราณสถาน โดยได้เริ่มเข้ามาดำเนินการในพื้นที่เมืองโบราณเวียงท่ากานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2527 จนถึงปัจจุบัน รวมไปถึงดูแลศูนย์ข้อมูลที่ตั้งอยู่บริเวณโบราณสถานกลางเวียง จากการสัมภาษณ์ คุณศหวัดน์ แน่นหนา ผู้อำนวยการสำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ เมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2548 พบว่า โครงการแผนงานเกี่ยวกับเมืองโบราณเวียงท่ากาน ยังไม่มีมากนัก เนื่องจากข้อจำกัดด้านงบประมาณ และบุคลากร ซึ่งปัจจุบันหน่วยงานนี้ต้องรับผิดชอบดูแลพื้นที่ 4 จังหวัดคือ เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน แม่ฮ่องสอน อย่างไรก็ตามสำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ ได้จัดทำแผนแม่บทสำหรับเมืองโบราณเวียงท่ากาน มีระยะเวลาดำเนินการ 2 ปี โดยกำลังรอการจัดสรรงบประมาณ

องค์การบริหารส่วนตำบล เมืองโบราณเวียงท่ากานอยู่ในเขตปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกลาง ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ในการจัดหาสิ่งบริการสาธารณะต่าง ๆ จากการสัมภาษณ์คุณเทียมทัน ปัญญา เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม 2547 พบว่าในปี 2546 และ 2547 ที่ผ่านมา อบต. บ้านกลางได้รับงบประมาณปีละ 21,000 บาท เพื่อนำมาจัดสรรให้กับกลุ่ม อต.ม.ศ.สำหรับปรับปรุงภูมิทัศน์ ดูแลรักษาความสะอาด คัดหญ้าในเขตโบราณสถานที่ยุบธะแล้ว รวมไปถึงดูแลเมือง-กำแพงเมือง ในบริเวณเมืองโบราณเวียงท่ากาน

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกลางต้องรับผิดชอบเกี่ยวกับงบประมาณในการดูแลปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณเมืองโบราณเวียงท่ากาน

กลุ่มประชาอาสาอนุรักษ์โบราณสถานเมืองประวัติศาสตร์ท่ากาน จัดตั้งขึ้นครั้งแรกจากการปรึกษาของชาวบ้านจำนวน 5 คน คือ นายสุวิทย์ อาทิตย์ นายปรีชา สงวนศักดิ์ นายรามศ ขวัญอิน นายโสภณ ทิพย์โคโซ และนายศักดิ์ วรรณกุล โดยในครั้งแรกไม่ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านทั่วไป เนื่องจากเกรงว่ากลุ่มคนดังกล่าวจะนำคนภายนอกเข้ามาเอาโบราณวัตถุออกไปจากหมู่บ้าน ดังนั้นเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือและหาทางให้ชาวบ้านเข้าร่วมมือ โดยการให้ผู้ใหญ่บ้านในสมัยนั้นคือ นายทิพย์ ตาคีมา เป็นประธานกลุ่มและรับสมัครชาวบ้านที่สนใจเข้าร่วมกลุ่ม การดำเนินงานของกลุ่มดังกล่าวไม่ได้รับงบประมาณจากหน่วยงานใด ส่วนใหญ่จะได้รับความช่วยเหลือจากการบริจาค รวมทั้งอุปกรณ์อาหาร ทำให้การดำเนินงานส่วนใหญ่เป็นการวางวัชพืช ขุดลอกคูเมืองเท่านั้น อย่างไรก็ตามแล้วแต่กลุ่มได้มีการประสานการทำงานกับหน่วยงานอื่นอยู่บ้าง เช่น การบูรณะโบราณสถานครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. 2531 (ศิลปกรรม, 2532) ร่วมการประชาสัมพันธ์กับสื่อทางโทรทัศน์ จากกิจกรรมดังกล่าว ทำให้ได้รับโล่ห์พระราชทานจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในฐานะผู้สนับสนุนการอนุรักษ์ดีเด่น ประจำปี พ.ศ. 2531 เนื่องในวันอนุรักษ์มรดกไทย จนกระทั่งเมื่อกรมศิลปากรได้มีการจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม (อศ.มศ.) กลุ่มประชาอาสาฯ จึงลดบทบาทลงจากการสัมภาษณ์ คุณสุวิทย์ อาทิตย์ เมื่อวันที่ 13 มีนาคม 2548 พบว่า ปัจจุบันนี้ กลุ่มประชาอาสาฯ มีสมาชิกอยู่ 3 คน คือ นายสุวิทย์ อาทิตย์ ซึ่งดำรงตำแหน่งหัวหน้ากลุ่ม นายจรูญ ไชยวงศ์ และนายศักดิ์ วรรณกุล โดยกลุ่มยังคงมีบทบาทสำคัญในการช่วยอนุรักษ์โบราณสถานในเขตเมืองโบราณเวียงท่ากาน

กลุ่มอาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษามรดกทางศิลปกรรม (อศ.มศ.) จัดตั้งโดยกรมศิลปากร ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์โบราณสถาน แหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ ในท้องถิ่น ให้ปลอดภัย มั่นคง เป็นสถานที่เพื่อการศึกษาและพักผ่อนหย่อนใจ รวมทั้งฝึกฝนให้คนในท้องถิ่นมีใจรัก ห่วงแหน ในมรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตน และช่วยแบ่งเบาภาระการดูแลรักษาของรัฐซึ่งมีบุคลากรที่จำกัด และเพื่อประสานงานการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นระหว่างหน่วยงานราชการกับชุมชนให้มีประสิทธิภาพ โดยดำเนินการคัดเลือกบุคคลในท้องถิ่นที่มีภูมิสำเนาใกล้แหล่งโบราณสถาน ซึ่งมีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไป เข้ารับการฝึกอบรมตามหลักสูตรที่จัดทำขึ้น เป็นเวลา 5 วัน แล้วจึงให้ไปปฏิบัติการในท้องถิ่นในรูปแบบของการช่วยเหลือทางราชการ

จากการสัมภาษณ์ คุณตันติ อุตะมะ เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2547 และ 13 มีนาคม 2548 พบว่าปัจจุบัน อส.มศ. มีสมาชิก 29 คน และได้รับงบประมาณที่ค่อนข้างจำกัด จากสำนักงานศิลปากรที่ 8 กล่าวคือ ได้รับงบประมาณปีละ 7,000 บาท สำหรับปรับภูมิทัศน์รอบ ๆ โบราณสถาน และในปีงบประมาณ 2546 อส.มศ. ได้รับงบประมาณเพิ่มเป็นปีละ 21,000 บาท โดยดำเนินการจ่ายให้ปีละ 3 ครั้ง ทุก ๆ ระยะเวลา 4 เดือน โดยจ่ายครั้งละ 7,000 บาท ซึ่งกรมศิลปากรดูแลเรื่องงบประมาณผ่านทางสำนักงานศึกษาธิการอำเภอสันป่าตอง เมื่องบประมาณไม่เพียงพอ จึงต้องของบประมาณส่วนเกินจากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกลาง ปัญหาอีกประการหนึ่งคือ การติดตามผลอย่างใกล้ชิดจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการที่สมาชิกต้องประกอบอาชีพ ทำให้มีเวลาร่วมกิจกรรมน้อย จนอาจเป็นอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยวได้

บทที่ 3

ความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น ที่มีต่อการพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ในการศึกษาหาแนวทางพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้น จำเป็นที่ต้องศึกษาความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งจะทำการวางแผนพัฒนานั้นบรรลุผลตามวัตถุประสงค์มากที่สุด เนื่องด้วยประชาชนในท้องถิ่นเป็นกลุ่มแรกที่ได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวที่คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วม คนในท้องถิ่นได้รับประโยชน์และนักท่องเที่ยวมีความพอใจ จึงจะถือว่าเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนอย่างแท้จริง

ในการศึกษาเรื่องความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นที่มีต่อการพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยได้แบ่งย่อยออกเป็น 5 ส่วนดังนี้

- 3.1 ข้อมูลพื้นฐานของประชากร
- 3.2 ความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- 3.3 ปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยเศรษฐกิจกับความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- 3.4 แนวทางที่ประชาชนจะเข้าร่วมพัฒนาเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- 3.5 ข้อเสนอแนะในการส่งเสริมให้ประชาชนเข้าร่วมพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

3.1 ข้อมูลพื้นฐานของประชากร

ข้อมูลในส่วนนี้ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ และระยะเวลาที่อยู่ในพื้นที่ ข้อมูลที่รวบรวมได้ในส่วนนี้ ได้นำมาวิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณนาในรูปของการแจกแจงความถี่และการกระจายร้อยละ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล แสดงในตาราง 3.1 ดังนี้

ตาราง 3.1 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูลพื้นฐาน	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	102	51.0
หญิง	98	49.0
รวม	200	100.0
อายุ		
ต่ำกว่า 30 ปี	58	29.0
31 - 59 ปี	103	51.5
60 ปีขึ้นไป	39	19.5
รวม	200	100.0
ระดับการศึกษา		
ไม่เกินประถมศึกษา	88	44.0
มัธยมศึกษา	66	33.0
ปริญญาตรี	26	13.0
อื่นๆ (ปวส.,ปริญญาโท)	20	10.0
รวม	200	100.0
อาชีพ		
รับจ้าง	57	28.5
เกษตรกรรม	52	26.0
ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว	44	22.0
อื่นๆ (เรียน,รับราชการ,รัฐวิสาหกิจ,ว่างงาน)	47	23.5
รวม	200	100.0
รายได้ต่อเดือนของครัวเรือน		
น้อยกว่า 5,000 บาท	110	55.0
5,000 - 15,000 บาท	77	38.5
15,000 - 30,000 บาท	11	5.5
มากกว่า 30,000 บาท	2	1.0
รวม	200	100.0
ระยะเวลาที่อยู่ในพื้นที่ศึกษา		
น้อยกว่า 5 ปี	12	6.0
5 - 10 ปี	10	5.0
10 - 15 ปี	6	3.0
มากกว่า 15 ปี	172	86.0
รวม	200	100.0

สถิติข้อมูลพื้นฐานด้านประชากรในการวิจัยครั้งนี้ สามารถนำมาวิเคราะห์ได้ ดังนี้

เพศ จากการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 102 คน หรือคิดเป็น ร้อยละ 51.0 และเพศหญิง จำนวน 98 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 49.0 กลุ่มตัวอย่างมีสัดส่วนระหว่างเพศที่ใกล้เคียงกัน ซึ่งการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว นั้น เพศไม่ใช่สิ่งสำคัญที่เป็นข้อจำกัดในการมีส่วนร่วมทุกเพศสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้

อายุ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 31-59 ปี จำนวน 103 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 51.5 รองลงมาคือ อายุต่ำกว่า 30 ปี จำนวน 58 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 29.0 รองลงมาคือ อายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 39 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 19.5 จะเห็นได้ว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วงวัยทำงานซึ่งเป็นช่วงอายุที่มีภาระหน้าที่ในการเลี้ยงดูครอบครัวและมีบทบาทสำคัญในครอบครัว ในการตัดสินใจในเรื่องที่มีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของคนในครอบครัว รวมไปถึงมีอิทธิพลในการตัดสินใจเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชุมชนจัดทำขึ้น

ระดับการศึกษา กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา จำนวน 88 คน คิดเป็นร้อยละ 44.0 รองลงมาคือ มัธยมศึกษา จำนวน 66 คน หรือร้อยละ 33.0 ปริญญาตรี จำนวน 26 คน หรือร้อยละ 13.0 ระดับการศึกษาอื่น ๆ (อนุปริญญา ปวช. ปวส. ปริญญาโท) จำนวน 20 คน หรือร้อยละ 10.0 สาเหตุที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาระดับประถมศึกษา อาจเป็นเพราะในอดีตประชาชนไม่ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการศึกษามากนัก ประกอบกับการที่ประชาชนขาดแคลนทุนทรัพย์ในการศึกษาต่อ และข้อจำกัดในเรื่องการขยายโอกาสทางการศึกษาของภาครัฐ

อาชีพ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง จำนวน 57 คน หรือร้อยละ 28.5 รองลงมาคือ เกษตรกรรม 52 คน หรือร้อยละ 26.0 อาชีพอื่น ๆ (ได้แก่ กำล้างสีขา รับราชการ รัฐวิสาหกิจ) จำนวน 47 คน หรือร้อยละ 23.5 และค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว 44 คน หรือร้อยละ 22.0 จากข้อมูลดังกล่าววิเคราะห์ได้ว่า ประชาชนในหมู่บ้านต้องการได้รับความช่วยเหลือในการสร้างงาน สร้างรายได้ ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของรัฐและแผนพัฒนาการท่องเที่ยวไทยในการให้ชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็ง และมีการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น โดยมุ่งประโยชน์ในระยะยาวของชุมชน โดยเฉพาะท้องถิ่นที่มีแหล่งท่องเที่ยวของตนเอง

รายได้ต่อเดือน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีรายได้น้อยกว่า 5,000 บาท จำนวน 110 คน หรือร้อยละ 55.0 รองลงมาคือ มีรายได้ระหว่าง 5,000 – 15,000 บาท จำนวน 77 คน หรือร้อยละ 38.5 รายได้ระหว่าง 15,000 – 30,000 บาท จำนวน 11 คน หรือร้อยละ 5.5 และรายได้มากกว่า 30,000 บาท จำนวน 2 คน หรือร้อยละ 1.0 ซึ่งรายได้ของประชาชนสอดคล้องกับอาชีพ โดยที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง และเกษตรกรกรรม

ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่มากกว่า 15 ปี จำนวน 172 คน หรือร้อยละ 86.0 รองลงมาคือ อยู่ในพื้นที่น้อยกว่า 5 ปี จำนวน 12 คน หรือร้อยละ 6.0 อยู่ในพื้นที่ระหว่าง 5-10 ปี จำนวน 10 คน หรือร้อยละ 5.0 และอยู่ในพื้นที่ระหว่าง 10-15 ปี จำนวน 6 คน หรือร้อยละ 3.0 ซึ่งหากประชาชนมีระยะเวลาอาศัยอยู่ในพื้นที่นานจะรู้สึกผูกพันหวงแหนในถิ่นที่อยู่ และมีความยินดีเต็มใจที่จะให้ความร่วมมือหากผู้นำชุมชนขอให้ร่วมมือหรือขอความช่วยเหลือ

3.2 ความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ในการวิจัยครั้งนี้ได้มีการสอบถามกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนใน 4 ด้านด้วยกัน คือ

1. ความต้องการมีส่วนร่วมในการเสนอความคิด การวางแผนและการตัดสินใจ
2. ความต้องการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ
3. ความต้องการมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยว
4. ความต้องการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ความต้องการมีส่วนร่วมในการเสนอความคิด การวางแผนและการตัดสินใจ

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้มีการสอบถามกลุ่มตัวอย่างถึงความต้องการมีส่วนร่วมในการเสนอความคิด การวางแผน และการตัดสินใจใน 4 ประเด็นย่อย คือ

1. ร่วมวางแผนพัฒนาเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยว
2. ร่วมคัดเลือกกรรมการคณะกรรมการพัฒนาเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยว
3. ร่วมเสนอโครงการหรือกิจกรรมท่องเที่ยวของเวียงท่ากาน

4. ร่วมกำหนดกฎเกณฑ์หรือมาตรการที่ใช้สำหรับการพัฒนาเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับนโยบายท้องถิ่น

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างต้องการมีส่วนร่วมมากในการเข้าร่วมวางแผนพัฒนาเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งหมายความว่า ประชาชนต้องการทราบถึงทิศทางและแนวทางการพัฒนา ต้องการให้มีการพัฒนาไปในแนวทางที่ตนสามารถยอมรับได้ เนื่องจากประชาชนเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการพัฒนาการท่องเที่ยว จึงต้องการรักษาผลประโยชน์อันพึงจะได้รับ ส่วนความต้องการเข้าร่วมคัดเลือกกรรมการคณะกรรมการพัฒนาเวียงท่ากาน ความต้องการร่วมเสนอโครงการหรือกิจกรรมท่องเที่ยวและความต้องการเข้าร่วมกำหนดกฎเกณฑ์หรือมาตรการที่ใช้สำหรับการพัฒนา กลุ่มตัวอย่างต้องการมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะประชาชนไม่แน่ใจว่าจะเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่หรือไม่ อาจเนื่องจากเป็นเพราะระดับการศึกษา อาชีพ อาจเป็นอุปสรรคต่อความต้องการเข้าร่วม นอกจากนี้ในหมู่บ้านท่ากานยังมีกลุ่ม อส.มส. และกลุ่มประชาอาสาอนุรักษ์โบราณสถานเมืองประวัติศาสตร์ท่ากานอยู่แล้ว จึงส่งผลทำให้ความต้องการมีส่วนร่วมมีแค่ในระดับปานกลางเท่านั้น เมื่อพิจารณาถึงความต้องการมีส่วนร่วมในการเสนอความคิด การวางแผน และการตัดสินใจใน 4 ประเด็นย่อย พบว่า กลุ่มตัวอย่างต้องการมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง ดังแสดงในตาราง 3.2

ตาราง 3.2 ความต้องการมีส่วนร่วมในการเสนอความคิด การวางแผนและการตัดสินใจ

รูปแบบความต้องการมีส่วนร่วม	ระดับความต้องการมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่าง					เกณฑ์
	ไม่ต้องการ	น้อย	ปานกลาง	มาก	ค่าเฉลี่ย	
	จำนวน	จำนวน	จำนวน	จำนวน		
1. เข้าร่วมวางแผนพัฒนาเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยว	7 ร้อยละ3.5	22 ร้อยละ11.0	59 ร้อยละ29.5	112 ร้อยละ56.0	3.38	ต้องการมีส่วนร่วมมาก
2. เข้าร่วมคัดเลือกกรรมการ คณะกรรมการพัฒนาเวียงท่ากานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว	18 ร้อยละ9.0	33 ร้อยละ16.5	64 ร้อยละ32.0	85 ร้อยละ42.5	3.08	ต้องการมีส่วนร่วมนปานกลาง
3. เข้าร่วมเสนอโครงการหรือกิจกรรมท่องเที่ยวของเวียงท่ากาน	13 ร้อยละ6.5	35 ร้อยละ17.5	83 ร้อยละ41.5	69 ร้อยละ34.5	3.04	ต้องการมีส่วนร่วมนปานกลาง
4. เข้าร่วมกำหนดมาตรการที่ใช้สำหรับการพัฒนาให้เหมาะสมกับนโยบายท้องถิ่น	9 ร้อยละ4.5	41 ร้อยละ20.5	66 ร้อยละ33.0	84 ร้อยละ42.0	3.12	ต้องการมีส่วนร่วมนปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวม					3.16	ต้องการมีส่วนร่วมนปานกลาง

2. ความต้องการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ

ในการวิจัยครั้งนี้ได้มีการสอบถามกลุ่มตัวอย่างถึงความต้องการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการใน 4 ประเด็นย่อย คือ

1. ร่วมโครงการหรือกิจกรรมท่องเที่ยวของเวียงท่ากาน
2. ร่วมเป็นคณะกรรมการในการจัดงานหรือกิจกรรมการท่องเที่ยวของเวียงท่ากาน
3. ร่วมบริจาคเงิน/สิ่งของ/แรงงานในการพัฒนาการท่องเที่ยวของเวียงท่ากาน
4. ร่วมปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ หรือมาตรการในการดูแลเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยว

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างต้องการมีส่วนร่วมมากในการเข้าร่วมโครงการหรือกิจกรรมการ
ท่องเที่ยวของเวียงท่ากาน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเป็นเรื่องที่กลุ่มตัวอย่างสามารถให้ความร่วมมือได้ง่าย และ
คาดว่าผลจากการเข้าร่วมโครงการหรือกิจกรรมการท่องเที่ยว นั้น จะนำมาซึ่งรายได้หรือผลประโยชน์ทั้งต่อ
ตนเอง ครอบครัว และชุมชน ส่วนความต้องการเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการในการจัดงานหรือกิจกรรมการ
ท่องเที่ยวเข้าร่วมบริจาคเงิน/สิ่งของ/แรงงาน และร่วมปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ หรือมาตรการในการดูแล
เวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยว นั้น กลุ่มตัวอย่างต้องการมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ
เกิดความไม่มั่นใจและไม่แน่ใจในความสามารถของตนเองและชุมชน ต้องการให้ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
ซึ่งเป็นผู้นำ เพื่อให้สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยพร้อมที่จะเข้าร่วมและทำการช่วยเหลือ
ในการร่วมบริจาคเงิน สิ่งของหรือแรงงานนั้น ประชาชนพร้อมที่จะให้ความร่วมมือ หากแต่ติดขัดในเรื่อง
ของรายได้และลักษณะอาชีพซึ่งมีเวลาทำงานไม่แน่นอน จึงไม่แน่ใจว่าจะสามารถให้ความช่วยเหลือได้จริง
หรือไม่ เมื่อพิจารณาถึงความต้องการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการใน 4 ประเด็นย่อยพบว่ากลุ่มตัวอย่าง
ต้องการมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง ดังแสดงในตาราง 3.3

ตาราง 3.3 ความต้องการการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ

รูปแบบความต้องการมี ส่วนร่วม	ระดับความต้องการมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่าง					เกณฑ์
	ไม่ต้องการ	น้อย	ปานกลาง	มาก	ค่าเฉลี่ย	
	จำนวน	จำนวน	จำนวน	จำนวน		
1.เข้าร่วมโครงการหรือ กิจกรรมการท่องเที่ยว ของเวียงท่ากาน	8 ร้อยละ4.0	31 ร้อยละ15.5	63 ร้อยละ31.5	98 ร้อยละ49	3.26	ต้องการมี ส่วนร่วม มาก
2.เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการ ในการจัดงานหรือ กิจกรรมการท่องเที่ยว	42 ร้อยละ21.0	43 ร้อยละ21.5	72 ร้อยละ36.0	43 ร้อยละ21.5	2.58	ต้องการมี ส่วนร่วม ปานกลาง
3.เข้าร่วมบริจาคเงิน/สิ่ง ของ/แรงงานในการ พัฒนาการท่องเที่ยวของ เวียงท่ากาน	7 ร้อยละ3.5	32 ร้อยละ16.0	83 ร้อยละ41.5	78 ร้อยละ39.0	3.16	ต้องการมี ส่วนร่วม ปานกลาง
4.เข้าร่วมปฏิบัติตามกฎ ระเบียบหรือมาตรการใน การดูแลเวียงท่ากาน	7 ร้อยละ3.5	29 ร้อยละ14.5	72 ร้อยละ36.0	92 ร้อยละ46.0	3.24	ต้องการมี ส่วนร่วม ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวม					3.06	ต้องการมี ส่วนร่วม ปานกลาง

3. ความต้องการมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยว

ในการวิจัยครั้งนี้ได้มีการสอบถามกลุ่มตัวอย่างถึงความต้องการมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวใน 4 ประเด็นย่อย คือ

1. ให้มีการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวสู่ชุมชน
2. ให้ประชาชนมีส่วนร่วมกันดูแลผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยว
3. ให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการกำกับดูแลผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยว
4. ให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้าทำงานที่เกิดจากการพัฒนาเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยว

ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างต้องการมีส่วนร่วมในระดับมากในทั้ง 4 ประเด็นย่อยของความ ต้องการมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยว ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างคาดว่าจะเป็นการสร้างรายได้และอาชีพให้เกิดขึ้นในชุมชน ทำให้ชุมชนมีเศรษฐกิจที่ดีขึ้น ดังแสดงในตาราง 3.4

ตาราง 3.4 ความต้องการมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาเวียงท่ากานเป็น
แหล่งท่องเที่ยว

รูปแบบความต้องการมีส่วนร่วม	ระดับความต้องการมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่าง					เกณฑ์
	ไม่ ต้องการ	น้อย	ปานกลาง	มาก	ค่าเฉลี่ย	
	จำนวน	จำนวน	จำนวน	จำนวน		
1. ให้มีการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวสู่ชุมชน	11 ร้อยละ5.5	13 ร้อยละ6.5	40 ร้อยละ 20.0	136 ร้อยละ 68.0	3.51	ต้องการมี ส่วนร่วม มาก
2. ให้ประชาชนมีส่วนร่วมกันดูแลผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาเวียงท่ากาน	7 ร้อยละ3.5	20 ร้อยละ 10.0	57 ร้อยละ 28.5	116 ร้อยละ 58.0	3.41	ต้องการมี ส่วนร่วม มาก
3. ให้ประชาชนได้มีโอกาสดำเนินการเป็นคณะกรรมการกำกับดูแลผลประโยชน์	9 ร้อยละ4.5	27 ร้อยละ 13.5	65 ร้อยละ 32.5	99 ร้อยละ 49.5	3.27	ต้องการมี ส่วนร่วม มาก
4. ให้ประชาชนได้มีโอกาสดำเนินการที่ เกิดจากการพัฒนา เวียงท่ากาน	6 ร้อยละ3.0	19 ร้อยละ9.5	49 ร้อยละ 24.5	126 ร้อยละ 63.0	3.48	ต้องการมี ส่วนร่วม มาก
ค่าเฉลี่ยรวม					3.42	ต้องการมี ส่วนร่วม มาก

4. ความต้องการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ในการวิจัยครั้งนี้ได้มีการสอบถามกลุ่มตัวอย่างถึงความต้องการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลใน 4 ประเด็นย่อย คือ

- 1) ร่วมเป็นกรรมการ ในคณะกรรมการติดตามและประเมินผลการดำเนินการพัฒนาเวียงท่ากาน เป็นแหล่งท่องเที่ยว
- 2) ร่วมกำหนดแนวทางในการปรับปรุงกิจกรรมท่องเที่ยว
- 3) ให้มีการกำหนดแนวทางในการประเมินผลการดำเนินการทุก 6 เดือน
- 4) ร่วมในการปรับปรุงกฎเกณฑ์ หรือมาตรการที่ใช้สำหรับพัฒนาเวียงท่ากาน

ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างต้องการมีส่วนร่วมในระดับปานกลางในทั้ง 4 ประเด็นย่อยของความ ต้องการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างไม่แน่ใจในความสามารถในการเข้าร่วมและอาจคิดว่าน่าจะเป็นหน้าที่ของภาครัฐ หรือองค์กรอื่นที่เกี่ยวข้องเข้ามาดูแลใน ส่วนของการติดตามและประเมินผล ดังผลแสดงในตาราง 3.5

ตาราง 3.5 ความต้องการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

รูปแบบความต้องการมีส่วนร่วม	ระดับความต้องการมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่าง					เกณฑ์
	ไม่ต้องการ	น้อย	ปานกลาง	มาก	ค่าเฉลี่ย	
	จำนวน	จำนวน	จำนวน	จำนวน		
1.ร่วมเป็นคณะกรรมการติดตามผลและประเมินผลการดำเนินงานการพัฒนา	37 ร้อยละ 18.5	48 ร้อยละ 24.0	66 ร้อยละ 33.0	49 ร้อยละ 24.5	2.64	ต้องการมีส่วนร่วม ปานกลาง
2.ร่วมกำหนดแนวทางในการปรับปรุงกิจกรรมการท่องเที่ยวของเวียงท่ากาน	19 ร้อยละ9.5	33 ร้อยละ 16.5	73 ร้อยละ 36.5	75 ร้อยละ 37.5	3.02	ต้องการมีส่วนร่วม ปานกลาง
3.ให้มีการกำหนดแนวทางในการประเมินผลการดำเนินงานทุก 6 เดือน	17 ร้อยละ8.5	36 ร้อยละ 18.0	64 ร้อยละ 32.0	83 ร้อยละ 41.5	3.06	ต้องการมีส่วนร่วม ปานกลาง
4.เข้าร่วมในการปรับปรุงกฎเกณฑ์หรือมาตรการที่ใช้สำหรับการพัฒนา	24 ร้อยละ 12.0	39 ร้อยละ 19.5	69 ร้อยละ 34.5	68 ร้อยละ 34.0	2.91	ต้องการมีส่วนร่วม ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวม					2.90	ต้องการมีส่วนร่วม ปานกลาง

ตาราง 3.6 แสดงสรุปความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งในภาพรวมพบว่ากลุ่มตัวอย่างต้องการมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง

ตาราง 3.6 สรุปความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเวียงท่ากาน	ค่าเฉลี่ย	ระดับความต้องการมีส่วนร่วม
1. ต้องการมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็น วางแผนและการตัดสินใจ	3.16	ปานกลาง
2. ต้องการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ	3.06	ปานกลาง
3. ต้องการมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผล ประโยชน์ที่เกิดขึ้น	3.42	มาก
4. ต้องการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมิน ผล	2.90	ปานกลาง
รวม	3.14	ปานกลาง

3.3 ปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยเศรษฐกิจกับความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การศึกษาในเรื่องความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยได้เปรียบเทียบกับปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยเศรษฐกิจอันประกอบไปด้วย อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ต่อเดือน และระยะเวลาที่อยู่ในพื้นที่ สามารถสรุปได้ดังนี้

ผลการศึกษาในเรื่องความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเปรียบเทียบตามช่วงอายุ ได้แสดงไว้ในตาราง 3.7 ซึ่งโดยภาพรวมพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีช่วงอายุที่แตกต่างกันมีความต้องการมีส่วนร่วมที่ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ หรือช่วงอายุที่แตกต่างกัน ไม่มีผลกับความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น ทั้งนี้เนื่องจากค่าระดับนัยสำคัญทางสถิติ (SIG) ที่ได้มีค่ามากกว่า 0.05 ซึ่งเมื่อแยกพิจารณาความต้องการมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอนแล้วพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความต้องการมีส่วนร่วมในการวางแผนตัดสินใจ ปฏิบัติการ แบ่งปันผลประโยชน์ และติดตามประเมินผลไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะอายุไม่ได้เป็น

ข้อจำกัดในการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาเวียงท่ากานซึ่งเป็นท้องถิ่นของคน และความร่วมมือกันของประชาชนทุกวัย จะทำให้การพัฒนาสำเร็จผล ได้ดีกว่าการผลัดภาระ ไปให้กลุ่มผู้สูงอายุหรือวัยใดวัยหนึ่ง

ตาราง 3.7 เปรียบเทียบความต้องการมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	df ระหว่าง กลุ่ม	df ภายใน กลุ่ม	SS ระหว่าง กลุ่ม	SS ภายใน กลุ่ม	MS ระหว่าง กลุ่ม	MS ภายใน กลุ่ม	F	SIG.
การมีส่วนร่วม								
- การเสนอความคิด การวางแผนและการ ตัดสินใจ	2	197	3.397	180.798	1.699	0.918	1.851	0.160
- การปฏิบัติการ	2	197	1.079	157.316	.539	0.799	0.675	0.510
- การแบ่งปันผล ประโยชน์	2	197	0.453	143.047	0.226	0.726	0.312	0.733
- การติดตามและ ประเมินผล	2	197	4.245	190.550	2.123	0.967	2.194	0.114
รวมทั้ง 4 ขั้นตอน	2	197	2.207	142.273	1.104	0.722	1.528	0.220

การศึกษาในเรื่องความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยเปรียบเทียบตามระดับการศึกษาแสดงไว้ในตาราง 3.8 ซึ่งโดยภาพรวมพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาที่แตกต่างกันมีความต้องการมีส่วนร่วมที่ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ หรือระดับการศึกษาที่แตกต่างกันไม่มีผลกับความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น หากแยกพิจารณาความต้องการมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอนแล้วพบว่า ความต้องการมีส่วนร่วมไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะไม่ว่ากลุ่มตัวอย่างจะมีการศึกษาในระดับใดก็ตาม ต่างก็ต้องการให้มีการพัฒนาในท้องถิ่นบ้านเกิดให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมพื้นที่อื่น ๆ นั่นคือ กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับศึกษาน้อยมีความต้องการที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนาในทางหนึ่งทางใดตามความสามารถ ไม่ว่าจะเป็ในด้านแรงงาน หรือทุนทรัพย์ ไม่แตกต่างจากกลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาสูง ซึ่งสามารถที่จะใช้ความรู้ความสามารถในเชิงความคิดและวิชาการได้ดีกว่า เป็นต้น

ตาราง 3.8 เปรียบเทียบความต้องการมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามระดับการศึกษา

แหล่งความแปรปรวน	df ระหว่างกลุ่ม	df ภายในกลุ่ม	SS ระหว่างกลุ่ม	SS ภายในกลุ่ม	MS ระหว่างกลุ่ม	MS ภายในกลุ่ม	F	SIG.
การมีส่วนร่วม								
- การเสนอความคิด	3	196	4.075	180.120	1.358	0.919	1.478	0.222
การวางแผนและการตัดสินใจ								
- การปฏิบัติการ	3	196	4.133	154.262	1.378	0.787	1.750	0.158
- การแบ่งปันผลประโยชน์	3	196	4.389	139.111	1.463	0.710	2.061	0.107
- การติดตามและประเมินผล	3	196	5.460	189.335	1.820	0.966	1.884	0.134
รวมทั้ง 4 ขั้นตอน	3	196	2.234	142.246	0.745	0.726	1.026	0.382

การศึกษาในเรื่องความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยจำแนกตามอาชีพ แสดงไว้ในตาราง 3.9 พบว่าค่าสถิติในภาพรวมของความต้องการมีส่วนร่วม มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้เนื่องจากค่าระดับนัยสำคัญทางสถิติ (SIG) ที่ได้มีค่าน้อยกว่า 0.05 โดยเฉพาะในขั้นตอนของการเสนอความคิด การวางแผนและการตัดสินใจ ซึ่งมีค่านัยสำคัญ (SIG) คือ 0.014 ซึ่งอาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างในแต่ละกลุ่มอาชีพต่างก็ต้องการให้มีการพัฒนาและส่งเสริมกิจกรรมอันก่อให้เกิดประโยชน์แก่อาชีพของตนเองมากที่สุด ในขณะที่สูญเสียน้อยที่สุด ตาราง 3.10 แสดงให้เห็นว่ากลุ่มรับจ้าง ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว และกลุ่มอาชีพอื่น ๆ ต้องการมีส่วนร่วมมาก ทั้งนี้เนื่องจากการพัฒนาการท่องเที่ยวหมายถึงการดึงดูดนักท่องเที่ยวและเม็ดเงินเข้ามาสู่ชุมชนซึ่งกลุ่มอาชีพดังกล่าวจะได้รับผลประโยชน์เพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน ในขณะที่กลุ่มอาชีพเกษตรกรต้องการมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง เนื่องจากยังไม่มีความมั่นใจว่าผลประโยชน์ที่ได้รับจากการพัฒนาการท่องเที่ยวจะทำให้ตนต้องสูญเสียหรือเกิดความเสียหายแก่อาชีพของตนหรือไม่ ด้วยการพัฒนาดังกล่าวอาจทำให้เกิดการเวนคืนที่ดินของเกษตรกร ตัดทำลายพืชผลทางการเกษตรเพื่อปรับปรุงภูมิทัศน์ หรือการดำเนินการอื่น ๆ ซึ่งอาจก่อให้เกิดความสูญเสยรายได้ รวมทั้งไม่เห็นเป็นรูปธรรมที่แน่ชัดว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อกลุ่มอาชีพเกษตรกรอย่างไร

ตาราง 3.9 เปรียบเทียบความต้องการมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามระดับอาชีพ

แหล่งความแปรปรวน	df ระหว่างกลุ่ม	df ภายในกลุ่ม	SS ระหว่างกลุ่ม	SS ภายในกลุ่ม	MS ระหว่างกลุ่ม	MS ภายในกลุ่ม	F	SIG.
การมีส่วนร่วม								
- การเสนอความคิด	3	196	9.726	174.469	3.242	0.890	3.642	0.014
การวางแผนและการตัดสินใจ								
- การปฏิบัติการ	3	196	2.003	156.392	0.668	0.798	0.837	0.475
- การแบ่งปันผลประโยชน์	3	196	2.750	140.750	0.917	0.718	1.277	0.284
- การติดตามและประเมินผล	3	196	7.283	187.512	2.428	0.957	2.538	0.058
รวมทั้ง 4 ขั้นตอน	3	196	6.208	138.272	2.069	0.705	2.934	0.035

ตาราง 3.10 เปรียบเทียบความต้องการมีส่วนร่วมเสนอแนวความคิด การวางแผน และการตัดสินใจของ
กลุ่มตัวอย่างจำแนกตามอาชีพ

หน่วย : ร้อยละ

		ระดับความต้องการมีส่วนร่วม				รวม
		ไม่ต้องการ มีส่วนร่วม	ต้องการมี ส่วนร่วม น้อย	ต้องการมี ส่วนร่วม ปานกลาง	ต้องการมี ส่วนร่วม มาก	
อาชีพ	รับจ้าง	2.0	5.5	6.5	14.5	28.5
	เกษตรกร	3.0	6.0	9.5	7.5	26.0
	ค้าขาย/ธุรกิจ ส่วนตัว	0.5	1.5	7.5	12.5	22.0
	อื่นๆ	2.5	2.5	6.0	12.5	23.5
รวม		8.0	15.5	29.0	47.0	100.0

การศึกษาในเรื่องความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาเมืองโบราณเวียง
ท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยจำแนกตามรายได้ แสดงไว้ในตาราง 3.11 พบว่า ค่าสถิติในภาพ
รวมของความต้องการมีส่วนร่วม มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้เนื่องจากค่าระดับนัย
สำคัญทางสถิติ (SIG) ที่ได้มีค่าน้อยกว่า 0.05 ในทุกขั้นตอนของความต้องการมีส่วนร่วม แสดงให้เห็นว่า
กลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้คือเดือนที่แตกต่างกันมีความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเวียงท่ากานที่แตกต่างกัน
โดยในขั้นตอนของความต้องการมีส่วนร่วมเสนอความคิด การวางแผน และการตัดสินใจ ดังแสดงใน
ตาราง 3.12 พบว่า ส่วนใหญ่แล้ว ต้องการมีส่วนร่วมมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะคาดหวังว่าการพัฒนาการท่องเที่ยว
ที่จะช่วยเพิ่มรายได้ให้กับคนและชุมชน

ส่วนในขั้นตอนของความต้องการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ ดังแสดงในตาราง 3.13 พบว่า กลุ่ม
ที่มีรายได้น้อยกว่า 5,000 บาท ต้องการมีส่วนร่วมปานกลาง ขณะที่กลุ่มที่มีรายได้ 5,000 – 15,000 บาท
และรายได้ 15,000 – 30,000 บาท ต้องการมีส่วนร่วมมาก

ตาราง 3.11 เปรียบเทียบความต้องการมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามรายได้

แหล่งความแปรปรวน	df ระหว่างกลุ่ม	df ภายในกลุ่ม	SS ระหว่างกลุ่ม	SS ภายในกลุ่ม	MS ระหว่างกลุ่ม	MS ภายในกลุ่ม	F	SIG.
การมีส่วนร่วม								
- การเสนอความคิด	3	196	14.081	170.114	4.694	0.868	5.408	0.001
การวางแผนและการตัดสินใจ								
- การปฏิบัติการ	3	196	9.392	149.003	3.131	0.760	4.118	0.007
- การแบ่งปันผลประโยชน์	3	196	6.445	137.005	2.148	0.699	3.073	0.029
- การติดตามและประเมินผล	3	196	19.990	174.805	6.663	0.892	7.471	0.000
รวมทั้ง 4 ขั้นตอน	3	196	12.350	132.130	4.117	0.674	6.107	0.001

ตาราง 3.12 เปรียบเทียบความต้องการมีส่วนร่วมเสนอความคิด การวางแผน และการตัดสินใจของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามรายได้

หน่วย : ร้อยละ

		ระดับความต้องการมีส่วนร่วม				รวม
		ไม่ต้องการมีส่วนร่วม	ต้องการมีส่วนร่วม น้อย	ต้องการมีส่วนร่วมปานกลาง	ต้องการมีส่วนร่วมมาก	
รายได้	น้อยกว่า 5,000 บาท	6.5	11.5	15.5	21.5	55.0
	5,000-15,000 บาท	1.5	4	12.5	20.5	38.5
	15,000-30,000 บาท	0	0	0.5	5.0	5.5
	มากกว่า 30,000 บาท	0	0	1.0	0	1.0
รวม		8.0	15.5	29.5	47.0	100.0

ตาราง 3.13 เปรียบเทียบความต้องการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามรายได้

หน่วย : ร้อยละ

		ระดับความต้องการมีส่วนร่วม				รวม
		ไม่ต้องการ มีส่วนร่วม	ต้องการมี ส่วนร่วม น้อย	ต้องการ มีส่วนร่วม ปานกลาง	ต้องการมี ส่วนร่วม มาก	
รายได้	น้อยกว่า 5,000 บาท	6.0	9.5	24.5	15.0	55.0
	5,000-15,000 บาท	0.5	6.5	14.5	17.0	38.5
	15,000- 30,000 บาท	0	0	2.5	3.0	5.5
	มากกว่า 30,000 บาท	0.5	0	0	0.5	1.0
รวม		7.0	16.0	41.5	35.5	100.0

ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกลุ่มที่มีรายได้น้อยมีอาชีพรับจ้างและเกษตรกรกรรม จึงทำให้ไม่มีเวลามากพอหลังจากเวลางาน และไม่มีเวลาว่างที่แน่นอนในการเข้าปฏิบัติการ จึงทำให้ต้องการมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง ส่วนกลุ่มที่มีรายได้ปานกลางส่วนใหญ่มีอาชีพค้าขาย ธุรกิจส่วนตัว ส่วนใหญ่มีเวลาว่างที่แน่นอน หรือมีวันหยุดในการทำงาน จึงทำให้มีความต้องการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก

ในขั้นตอนของความต้องการมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ ดังแสดงในตาราง 3.14 พบว่า ทุกกลุ่มรายได้คาดหวังที่จะมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการพัฒนาเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยว

ตาราง 3.14 เปรียบเทียบความต้องการมีส่วนร่วมทั้ง 4 ขั้นตอนของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามรายได้

หน่วย : ร้อยละ

		ระดับความต้องการมีส่วนร่วม				รวม
		ไม่ต้องการมีส่วนร่วม	ต้องการมีส่วนร่วม น้อย	ต้องการมีส่วนร่วม ปานกลาง	ต้องการมีส่วนร่วม มาก	
รายได้	น้อยกว่า 5,000 บาท	4.0	6.5	14.0	30.5	55.0
	5,000-15,000 บาท	1.0	2.0	7.0	28.5	38.5
	15,000-30,000 บาท	0	0	2.0	3.5	5.5
	มากกว่า 30,000 บาท	0	0	0	1.0	1.0
รวม		5.0	8.5	23.0	63.5	100.0

ในขั้นตอนของความต้องการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลดังแสดงในตาราง 3.15 พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้น้อยกว่า 5,000 บาท และรายได้ระหว่าง 5,000 – 15,000 บาท มีความต้องการในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะไม่มั่นใจในความสามารถในการมีส่วนร่วมติดตามและประเมินผล หรืออาจคาดหวังว่าน่าจะเป็นองค์กรจากภายนอกที่เข้าร่วมในการติดตามและประเมินผล

ตาราง 3.16 แสดงผลเปรียบเทียบความต้องการมีส่วนร่วมทั้ง 4 ขั้นตอนกับกลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้กลุ่มต่าง ๆ

ตาราง 3.15 เปรียบเทียบความต้องการมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ของกลุ่มตัวอย่าง
จำแนกตามรายได้

หน่วย : ร้อยละ

		ระดับความต้องการมีส่วนร่วม				รวม
		ไม่ต้องการ มีส่วนร่วม	ต้องการมี ส่วนร่วม น้อย	ต้องการ มีส่วนร่วม ปานกลาง	ต้องการมี ส่วนร่วม มาก	
รายได้	น้อยกว่า5,000 บาท	10.5	13.5	19.0	12.0	55.0
	5,000-15,000 บาท	1.5	7.5	15.0	14.5	38.5
	15,000- 30,000บาท	0	0	2.0	3.5	5.5
	มากกว่า 30,000บาท	0	0	0.5	0.5	1.0
รวม		12.0	21.0	36.5	30.5	100.0

ตาราง 3.16 เปรียบเทียบความต้องการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลของกลุ่มตัวอย่าง
จำแนกตามรายได้

หน่วย : ร้อยละ

		ระดับความต้องการมีส่วนร่วม				รวม
		ไม่ต้องการ มีส่วนร่วม	ต้องการมี ส่วนร่วม น้อย	ต้องการ มีส่วนร่วม ปานกลาง	ต้องการมี ส่วนร่วม มาก	
รายได้	น้อยกว่า 5,000 บาท	4.5	8.5	22.0	20.0	55.0
	5,000-15,000 บาท	0.5	3.0	12.5	22.5	38.5
	15,000- 30,000บาท	0	0	1.0	4.5	5.5
	มากกว่า 30,000บาท	0	0	0.5	0.5	1.1
รวม		5.0	11.5	36.0	47.5	100.0

การศึกษาในเรื่องความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาเมืองโบราณเวียง
ท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยจำแนกตามระยะเวลาที่อยู่ในพื้นที่ แสดงไว้ในตาราง 3.17 พบว่า
กลุ่มตัวอย่างที่มีระยะเวลาที่อยู่ในพื้นที่ศึกษาแตกต่างกัน ต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเวียงท่ากานไม่
แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ หรือระยะเวลาที่กลุ่มตัวอย่างอาศัยอยู่ในพื้นที่เวียงท่ากานไม่มีผลต่อ
ความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเวียงท่ากานแต่อย่างใด ต่างก็มีความต้องการให้เกิดมีการพัฒนาการ
ท่องเที่ยว ให้เวียงท่ากานมีความเจริญและเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และพร้อมที่จะเข้าไปมีส่วนร่วม
ในกิจกรรมการพัฒนานั้น ๆ

ตาราง 3.17 เปรียบเทียบความต้องการมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามระยะเวลาที่อยู่ในพื้นที่

แหล่งความแปรปรวน	df ระหว่างกลุ่ม	df ภายในกลุ่ม	SS ระหว่างกลุ่ม	SS ภายในกลุ่ม	MS ระหว่างกลุ่ม	MS ภายในกลุ่ม	F	SIG.
การมีส่วนร่วม								
- การเสนอความคิด	3	196	5.204	178.991	1.735	0.913	1.899	0.131
การวางแผนและการตัดสินใจ								
- การปฏิบัติการ	3	196	0.330	158.065	0.110	0.806	0.136	0.938
- การแบ่งปันผลประโยชน์	3	196	2.020	141.480	0.673	0.722	0.933	0.426
- การติดตามและประเมินผล	3	196	3.726	191.069	1.242	0.975	1.274	0.284
รวมทั้ง 4 ขั้นตอน	3	196	2.782	141.698	0.927	0.723	1.283	0.281

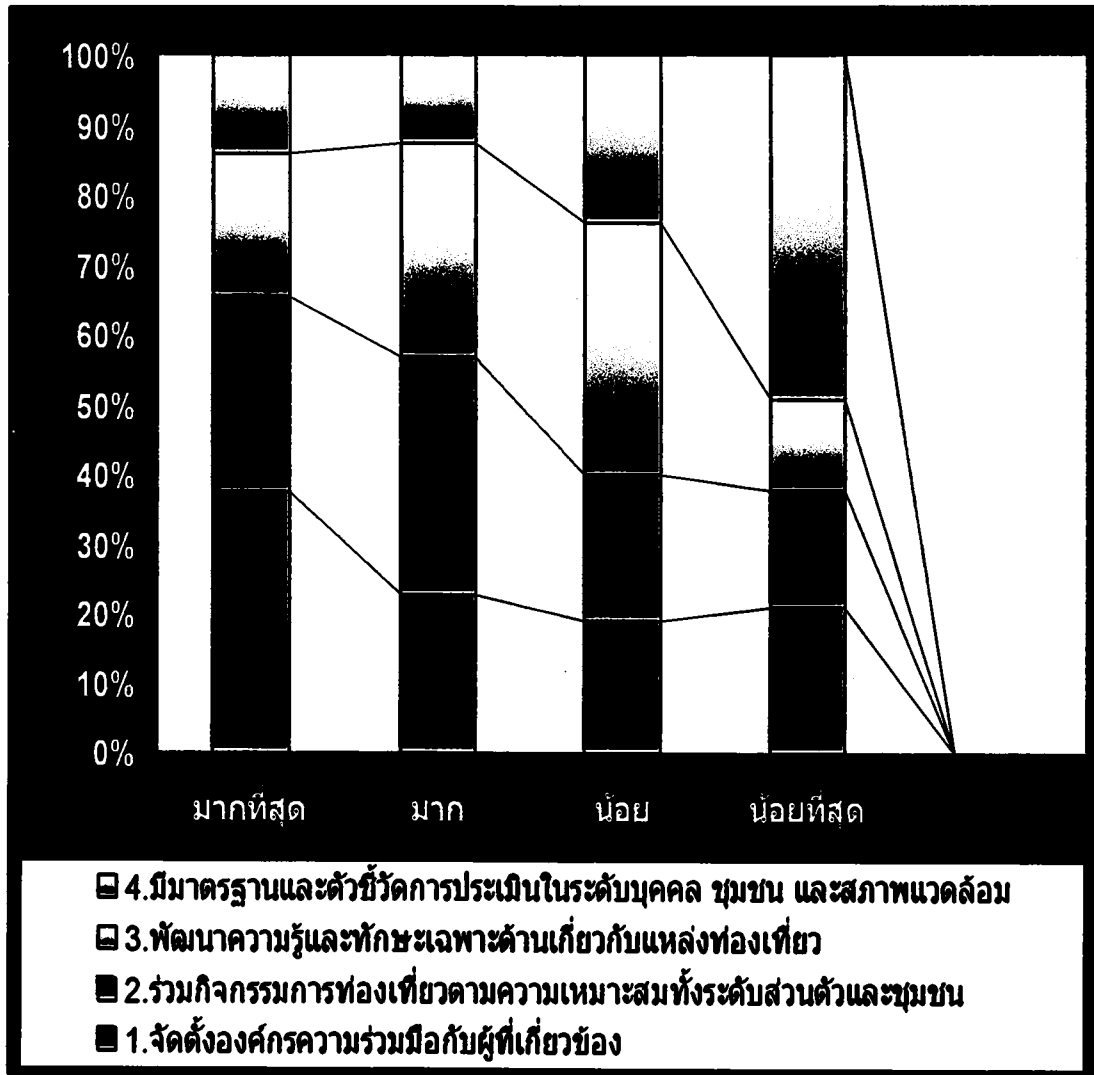
3.4 แนวทางที่ประชาชนจะเข้าร่วมพัฒนาเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

จากการสอบถามกลุ่มตัวอย่างถึงแนวทางที่ประชาชนจะเข้าร่วมพัฒนาเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยให้เรียงลำดับความสำคัญจากมากไปน้อย มีผลเรียงลำดับดังนี้ การจัดตั้งองค์กรความร่วมมือกับผู้ที่เกี่ยวข้อง ร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวตามความเหมาะสมทั้งระดับส่วนตัวและชุมชน พัฒนาความรู้และทักษะเฉพาะด้านเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว มีมาตรฐานและตัวชี้วัดการประเมินในระดับบุคคล ชุมชนและสภาพแวดล้อม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญในการจัดตั้งองค์กรความร่วมมือขึ้นเพราะต้องการให้มีองค์กรกลางคอยประสานการดำเนินการและผลประโยชน์ต่าง ๆ อันจะเกิดขึ้นจากการพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อคนโดยตรง ทั้งนี้องค์กรที่มีอยู่ไม่ว่าจะเป็น อส.มศ. หรือกลุ่มประชาอาสาอาจจะเป็นเพียงแค่ความร่วมมือในระดับชุมชนหรือองค์กรภายในเท่านั้นน่าจะมีส่วนประสานกับองค์กรภายนอกเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่เป็นรูปธรรมและกระจ่างชัดมากยิ่งขึ้น

โดยที่ประชาชนเห็นและให้ความสำคัญในการเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามในประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาความรู้และทักษะเฉพาะด้านเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว และการให้มีมาตรฐานและตัวชี้วัดการประเมินในระดับบุคคล ชุมชน และสภาพแวดล้อม กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญในระดับน้อยและน้อยที่สุดตามลำดับ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะประชาชนอาจคิดว่าตนเองไม่มีความรู้ ความสามารถเพียงพอ รวมไปถึงข้อจำกัดด้านความรู้และเวลาที่จะเข้าร่วม ทำให้ประชาชน เลือกให้ความสำคัญในระดับท้าย ๆ ผลแสดงในตาราง 3.18 และ รูป 3.1

ตาราง 3.18 แนวทางการเข้าร่วมพัฒนาการท่องเที่ยวของเวียงท่ากาน

แนวทางการเข้าร่วมพัฒนาของประชาชน	ระดับความสำคัญ					เกณฑ์
	มากที่สุด	มาก	น้อย	น้อยที่สุด	คะแนน	
	จำนวน	จำนวน	จำนวน	จำนวน		
1. จัดตั้งองค์กรความร่วมมือกับผู้ที่เกี่ยวข้อง	75 ร้อยละ37.5	45 ร้อยละ22.5	38 ร้อยละ19.0	42 ร้อยละ21.0	553	มีความสำคัญมากที่สุด
2. ร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวตามความเหมาะสมทั้งระดับส่วนตัวและชุมชน	56 ร้อยละ28.0	68 ร้อยละ34.0	42 ร้อยละ21.0	34 ร้อยละ17.0	546	มีความสำคัญมาก
3. พัฒนาความรู้และทักษะเฉพาะด้านเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว	41 ร้อยละ20.5	61 ร้อยละ30.5	72 ร้อยละ36.0	26 ร้อยละ13.0	517	มีความสำคัญน้อย
4. มีมาตรฐานและตัวชี้วัดการประเมินในระดับบุคคล ชุมชน และสภาพแวดล้อม	28 ร้อยละ14.0	25 ร้อยละ12.5	48 ร้อยละ24.0	99 ร้อยละ49.5	382	มีความสำคัญน้อยที่สุด

รูป 3.1 แผนภูมิระดับความสำคัญต่อแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของเวียงท่ากาน

3.5 ข้อเสนอแนะในการส่งเสริมให้ประชาชนเข้าร่วมพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อเสนอแนะในการส่งเสริมให้ประชาชนเข้าร่วมพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สามารถสรุปได้ดังนี้

- ควรให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาบูรณะซ่อมแซมโบราณสถาน โบราณวัตถุ ให้อยู่ในสภาพสวยงาม เพื่อดึงดูดให้เกิดการท่องเที่ยวภายในเวียงท่ากาน รวมทั้งมีการจัดตั้งองค์กรหรือหน่วยงานที่เข้ามาช่วยเหลือและดูแลงานในด้านนี้โดยตรง
- ควรให้มีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการท่องเที่ยวภายในเวียงท่ากานเพิ่มขึ้นและเป็นไปอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้นเช่น การจัดทำเว็บไซต์หรือแผ่นพับประชาสัมพันธ์ การโฆษณา
- ควรมีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมที่เข้าสู่เวียงท่ากานและบริเวณภายในเวียงท่ากาน ให้เกิดความสะดวก ปลอดภัย นอกจากนี้ ควรมีป้ายบอกทางเพื่อให้สามารถเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวได้ง่ายขึ้น
- ให้ภาครัฐสนับสนุนทางการเงิน เช่น งบประมาณต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการพัฒนารวมทั้งเจ้าหน้าที่หรือนักวิชาการที่มีความรู้ความสามารถ เพื่อให้การดำเนินงานในด้านการพัฒนาเป็นไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ
- ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในงานหรือการพัฒนาเวียงท่ากาน และให้มีการพัฒนาหรือส่งเสริมงานในท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเวียงท่ากาน ให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา หรือความรู้อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประชาชนในชุมชนมากขึ้น
- ให้มีการกระจายข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือข่าวที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเวียงท่ากาน ให้กับประชาชนในท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ให้ได้ทราบข่าวความเคลื่อนไหวต่าง ๆ
- ให้มีการจัดแสดงการแสดงพื้นบ้านที่เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของประชาชนในท้องถิ่นแก่นักท่องเที่ยว หรือผู้ที่สนใจมาเยี่ยมชมยังเวียงท่ากาน เพื่อเป็นการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น และเป็นการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวอีกทางหนึ่งด้วย
- ให้มีการพัฒนาเวียงท่ากานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อให้โบราณสถานนั้น ๆ อยู่คู่กับประชาชนในท้องถิ่นไปจนตราบชั่วลูกหลาน
- เพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่เดินทางเข้ามาเที่ยวชมหรือมาศึกษา เช่น ที่นั่งพักผ่อน ห้องน้ำ เป็นต้น

- ให้มีกฎหมายควบคุมดูแล และรักษา หรือให้เวียงท่ากานเป็นแหล่งโบราณคดีที่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย เพื่อป้องกันการลักลอบขุดเจาะหาสิ่ง โบราณที่มีค่า และเพื่อให้มีรูปแบบ การดำเนินงานที่เป็นระบบ เช่นเดียวกับแหล่ง โบราณสถานอื่น ๆ ที่สำคัญของประเทศ

บทที่ 4

วิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ เป้าหมายและแนวทางการวางแผนพัฒนาเมืองโบราณ เวียงท่ากานเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนคือการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่น ดังนั้น จึงควรจะต้องเริ่มต้นและมีรากฐานบนความพร้อมของชุมชนและผู้บริหารท้องถิ่น ซึ่งควรมีความเข้าใจในคุณค่าของทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีอยู่จึงจะสามารถรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวให้ยั่งยืนได้ ทั้งนี้ประชาชนในท้องถิ่นควรมีส่วนร่วมเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ ซึ่งหมายถึงความรวมถึงการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิตและการได้รับผลตอบแทน เพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย หรือสรุปได้ว่า ชุมชนมีศักยภาพในการพึ่งตนเองในด้านเศรษฐกิจได้ในระดับหนึ่ง เพื่อเป็นไปตามกลยุทธ์ภายใต้วาระแห่งชาติเพื่อ “การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน” ของ ททท. ที่ส่งเสริมองค์กรชุมชนและท้องถิ่นในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจของชุมชน นอกจากนี้จากการที่เวียงท่ากานอาจถือได้ว่าเป็นเมืองคู่แฝดของเวียงกุมกาม เนื่องจากลักษณะความเป็นนครโบราณที่ถูกค้นพบคล้ายๆ กัน และจากแนวคิดเรื่องโบราณสถานและเมืองโบราณ โดยนิคม มูสิกคามะ พ.ศ. 2532 ที่กล่าวถึง นครประวัติศาสตร์ (Historic City) ซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนโบราณ เมือง หรือนครที่กำหนดที่ขอบเขตการตั้งถิ่นฐานได้ด้วยกำแพงเมือง คูน้ำ หรือคันดิน แสดงถึงหลักฐานความเป็นเมืองหรือนครที่มีแบบอย่างทางวัฒนธรรม สาระสำคัญทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม วิศวกรรม ผังเมือง ชีวิตความเป็นอยู่ ซึ่งประโยชน์ของเมืองในลักษณะนี้ในสังคมปัจจุบันคือ เป็นแหล่งศึกษาและท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม จากสภาพภูมิศาสตร์และข้อมูลพื้นฐานต่าง ๆ ของเมืองโบราณเวียงท่ากาน รวมถึง แนวคิดต่าง ๆ ข้างต้น ผู้วิจัยจึงขอเสนอวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และแนวทางการวางแผนพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากาน เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ดังนี้

4.1 วิสัยทัศน์การวางแผนพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

เมืองโบราณเวียงท่ากาน เป็นนครประวัติศาสตร์ ที่ยังมีชีวิต หรืออีกนัยหนึ่ง คือ นครประวัติศาสตร์ที่มีประชาชนอาศัยอยู่ โดยองค์กรท้องถิ่นและประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการอนุรักษ์และส่งเสริมการท่องเที่ยว

4.2 ยุทธศาสตร์การวางแผนพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

เนื่องจากเมืองโบราณเวียงท่ากานมีกลุ่มโบราณสถานตั้งกระจายอยู่ไม่ต่อเนื่องกัน ขาดกิจกรรม และสิ่งบริการอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว และตั้งอยู่ปะปนกับการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย จึงกำหนดยุทธศาสตร์การวางแผนพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ดังนี้

- 1) เชื่อมโยงกลุ่มโบราณสถานต่าง ๆ เข้าด้วยกัน โดยใช้พื้นที่โล่ง ถนน ทางเท้า และทางจักรยานเป็นตัวเชื่อม
- 2) เพิ่มสิ่งบริการอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวและจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว
- 3) สนับสนุนการใช้บริการขนส่งสาธารณะเพื่อการท่องเที่ยวในเวียงท่ากาน
- 4) พัฒนาชุมชนในเมืองโบราณเวียงท่ากานให้เป็นชุมชนที่น่าอยู่ในเขตอนุรักษ์

4.3 เป้าหมายการวางแผนพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

เป้าหมายการวางแผนพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมี 3 ประการ ดังนี้

1. อนุรักษ์เมืองโบราณเวียงท่ากานให้เป็นนครประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต (Living historical city) คือ เป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่มีประชาชนอยู่อาศัย
2. เมืองโบราณเวียงท่ากานทำหน้าที่เป็นสถานศึกษาด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ (Learning process) ตลอดเวลา โดยมี การให้การศึกษา (Knowledge) ประสบการณ์ (Experience) ความประทับใจ (Appreciation) เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องทั้งต่อนักท่องเที่ยว และประชาชนในท้องถิ่นและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง
3. องค์กรท้องถิ่นและประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการอนุรักษ์และพัฒนา เพื่อให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainable management)

4.4 แนวทางการวางแผนพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

แนวทางการวางแผนพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน แบ่งได้เป็น 5 แนวทางคือ

1. แนวทางการอนุรักษ์โดยการจัดระเบียบการใช้ประโยชน์ที่ดิน
2. แนวทางการเชื่อมโยงพื้นที่ในกลุ่มโบราณสถาน

3. แนวทางการส่งเสริมการเดินทางท่องเที่ยวในเวียงท่ากาน โดยให้บริการรถสาธารณะหรือใช้พาหนะที่ไม่ใช้น้ำมันเชื้อเพลิง

4. แนวทางการเพิ่มสิ่งบริการอำนวยความสะดวก การประชาสัมพันธ์ และกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

5. แนวทางการพัฒนาชุมชนในเขตอนุรักษ์และการบริหารจัดการการท่องเที่ยว

โดยมีรายละเอียดดังนี้คือ

1. แนวทางการอนุรักษ์โดยการจัดระเบียบการใช้ประโยชน์ที่ดิน

การใช้ที่ดินในเมืองโบราณเวียงท่ากานส่วนใหญ่เป็นพื้นที่พักอาศัยของชุมชน พื้นที่สวนลำไยไม่มีความขัดแย้งกับโบราณสถานมากนัก แต่เนื่องจากมีซากโบราณสถานที่ยังไม่ได้ขุดค้นอยู่ จึงควรที่ต้องควบคุมการขยายตัวของชุมชนเพื่อป้องกันการบุกรุกทำลายโบราณสถาน และป้องกันการขยายตัวของชุมชนอย่างไร้ทิศทาง ดังนั้นจึงควรมีการควบคุมการใช้ที่ดินในเมืองโบราณเวียงท่ากาน ดังนี้คือ

1) พื้นที่ภายในระยะทาง 20 เมตร โดยรอบโบราณสถานควรได้รับการควบคุมอย่างเคร่งครัดมาก ห้ามไม่ให้มีอาคารสิ่งก่อสร้างใด ๆ ยกเว้นเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน โดยกำหนดให้เป็นเขตพื้นที่สงวน ให้ใช้เป็นที่เปิดโล่งและปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์เพื่อส่งเสริมตัวโบราณสถาน ปลูกต้นไม้เพิ่มความร่มรื่นให้พื้นที่ อาจเป็นในลักษณะของสวนสาธารณะย่อม (Pocket Park) เพื่อเสริมสร้างมุมมองที่สวยงามให้กับโบราณสถาน และจัดให้มีสิ่งบริการอำนวยความสะดวกบางประเภทสำหรับนักท่องเที่ยว เช่น ป้ายแสดงประวัติความเป็นมาของโบราณสถาน ภาพวาดสภาพเดิมของโบราณสถานเปรียบเทียบกับสภาพปัจจุบัน จัดให้มีที่จอดรถ ที่นั่งพัก ทางเดิน โดยรอบโบราณสถาน เป็นต้น

2) ควบคุมอาคารสิ่งก่อสร้างในเขตเมืองโบราณเวียงท่ากาน ในเรื่องของรูปแบบ รูปร่าง ความสูง รวมไปถึงวัสดุภายนอกและสีภายนอก เพื่อความเป็นระเบียบและแสดงออกถึงเอกลักษณ์ด้านศิลปสถาปัตยกรรมของท้องถิ่น โดยที่ไม่ซับซ้อนยุ่งยากในการออกแบบก่อสร้าง ไม่ใช้งบประมาณสูง และสนับสนุนการใช้วัสดุและแรงงานในท้องถิ่น

3) ควบคุมการใช้ที่ดินของชุมชนปัจจุบันให้เป็นประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย

4) ควบคุมพื้นที่ว่างและพื้นที่เกษตรกรรมปัจจุบันให้เป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม

2. แนวทางการเชื่อมโยงพื้นที่ในกลุ่มโบราณสถาน

ปัจจุบันโบราณสถานในเมืองโบราณเวียงท่ากานตั้งอยู่กระจัดกระจาย ขาดความเชื่อมโยง ทำให้ลดคุณค่าของโบราณสถาน รวมทั้งลดศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยวอีกทั้งยังไม่สะดวกในการเดินทางเข้าชมโบราณสถาน ดังนั้น จึงควรที่จะเชื่อมโยงพื้นที่โบราณสถานต่าง ๆ โดยเฉพาะในเขตกำแพงเมืองเก่าให้เป็นพื้นที่เดียวกันโดยพื้นที่สีเขียวชุมชน (Green Patch) ลักษณะสวนสาธารณะหย่อม (Pocket Park) ที่สามารถเข้าถึงด้วยทางเท้า ให้เกิดการเชื่อมต่อกันเป็นโครงข่าย (Sketeton-Park System) ซึ่งนอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชน (Social Benefit) ในพื้นที่แล้ว ยังเอื้อประโยชน์ต่อระบบนิเวศ (Ecological Benefit) อีกด้วย นอกจากนี้อาจเชื่อมโยงพื้นที่โดยใช้ ถนน ทางเท้า ทางจักรยานเป็นตัวเชื่อมได้อีกด้วย

3. แนวทางการส่งเสริมการเดินทางท่องเที่ยวในเวียงท่ากานโดยใช้บริการรถสาธารณะหรือใช้พาหนะที่ไม่ใช้น้ำมันเชื้อเพลิง

เพื่อรักษาบรรยากาศของเมืองโบราณ ควรส่งเสริมการท่องเที่ยวในเวียงท่ากานโดยใช้บริการรถสาธารณะขนาดเล็ก เช่น รถที่ใช้ในสนามกอล์ฟ หรือใช้พาหนะที่ไม่ใช้น้ำมันเชื้อเพลิง เช่น รถไฟฟ้าที่นั่งได้ไม่เกิน 5-7 คน สามล้อถีบ รถม้า จักรยาน โดยจัดให้มีบริการรถรับ-ส่ง ระหว่างโรงแรมและสถานที่ต่าง ๆ ในตัวเมืองเชียงใหม่ เช่น หอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่ ที่พักต่าง ๆ ในตัวเมืองเชียงใหม่มาเชียงใหม่โบราณเวียงท่ากาน โดยตามสถานที่ต่าง ๆ เหล่านี้ควรนำแผ่นพับประชาสัมพันธ์เมืองโบราณเวียงท่ากานมาวางแจกฟรี เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวสนใจมากขึ้น

4. แนวทางการเพิ่มสิ่งบริการอำนวยความสะดวก การประชาสัมพันธ์ และกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวในเมืองโบราณเวียงท่ากานนั้น นอกจากจะให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปชมโบราณสถานต่าง ๆ แล้ว ควรที่จะต้องมีพื้นที่สำหรับจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อแสดงศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาอยู่ในเวียงท่ากานนานขึ้น ซึ่งนอกจากจะทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ ความเพลิดเพลินเพิ่มขึ้นแล้ว ยังเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจแก่พื้นที่ด้วย พื้นที่ที่มีความเหมาะสมคือ ที่บริเวณโบราณสถานกลางเมือง ซึ่งเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ใช้จัดงานในเทศกาลต่าง ๆ อยู่ในปัจจุบัน ซึ่งมีความเหมาะสมเนื่องจากเวลาใช้จัดงานจะมีโบราณสถานเป็นฉากหลัง โดยที่โบราณสถานกลางเมืองจะเป็นจุดเริ่มต้นของการเยี่ยมชมโบราณสถานต่าง ๆ ในบริเวณเมืองโบราณเวียงท่ากาน โดยจัดให้มีกิจกรรมต่าง ๆ

ขึ้นในบริเวณนี้ อาทิเช่น การแสดงแสง-สี-เสียง การแสดงเชิงศิลปวัฒนธรรม ชันโตก ภาคหมั่ว และการขายสินค้าพื้นเมือง

สำหรับสิ่งบริการอำนวยความสะดวกและกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวมีดังนี้

ศูนย์ข้อมูล

ศูนย์ข้อมูลที่ตั้งอยู่ที่โบราณสถานกลางเมืองควรมีการปรับปรุงโดยเฉพาะในส่วนของอาคารหลักที่จัดแสดงประวัติความเป็นมาของเมืองโบราณสถานเวียงท่ากาน ควรนำเสนอในรูปแบบ สีสรรที่ดึงดูดใจมากกว่าเดิม จัดทำแบบจำลองเมืองโบราณเวียงท่ากานใหม่ที่นำเสนอใจกว่าเดิมที่มีอยู่ จัดแสดงโบราณวัตถุชิ้นที่น่าสนใจ (เนื่องจากมีพื้นที่จำกัด) ที่ดึงดูดความสนใจได้มากกว่านี้ โดยอาจคิดไฟสปอर्टไลท์เพิ่มปรับปรุงอาคารคลังที่ปัจจุบันใช้เก็บโครงกระดูกและโบราณวัตถุ (บางส่วน) ที่ขุดค้นพบในบริเวณเมืองโบราณเวียงท่ากาน โดยออกแบบก่อสร้างให้ใหญ่ขึ้น มีฉัตรขึ้น ปลอดภัยจากการทำลาย โดย ลม ฝน แสงแดด หรือให้เชื่อมต่อกับอาคารหลังใหญ่ และจัดแสดงโครงกระดูกโบราณวัตถุต่าง ๆ ไว้ภายในอาคาร โดยมีป้ายอธิบายถึงความสำคัญ สถานที่ที่ค้นพบ อายุ รายละเอียดอื่น ๆ ที่สำคัญประกอบด้วย สำหรับเอกสารแผ่นพับรายละเอียดเกี่ยวกับเวียงท่ากาน ที่แจกแก่นักท่องเที่ยวและผู้สนใจโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ในปัจจุบันนั้น ควรปรับเปลี่ยนเป็นพิมพ์ลงบนกระดาษอาร์ตมัน พิมพ์สี และจัดจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวและผู้สนใจ อาจจะจัดให้มีการตั้งกล่องรับบริจาคเงินไว้ในอาคารศูนย์ข้อมูลไว้ด้วย และที่สำคัญที่สุด คือ ศูนย์ข้อมูลนี้ควรเปิดบริการทุกวัน เพื่อจะช่วยอำนวยความสะดวกด้านข้อมูล และให้คำแนะนำแก่นักท่องเที่ยวและผู้สนใจที่เข้ามาแวะเยี่ยมชมเมืองโบราณสถานเวียงท่ากาน หรือหากจำเป็นที่จะต้องมีวันหยุดก็จัดให้หยุดวันจันทร์เหมือนกับพิพิธภัณฑ์ก็ได้ โดยที่ศูนย์ข้อมูลนี้จะทำหน้าที่เป็นจุดเริ่มต้นของนักท่องเที่ยว ซึ่งจะได้รับทราบข้อมูลสรุปประวัติความเป็นมาของเวียงท่ากาน ชมนิทรรศการก่อนเข้าในเขตโบราณสถาน

ถนนและที่จอดรถ

ปัจจุบันนี้ ถนนที่ผ่านกลางบ้านท่ากานเป็นถนนลาดยาง 2 ช่องจราจร ถนนบริเวณคูเมืองรอบนอกเป็นถนนคอนกรีต 2 ช่องจราจร ส่วนถนนที่จะไปยังวัดหนองหล่ม วัดพระเจ้าก่า ยังมีสภาพแคบเป็นถนนดิน 1 ช่องจราจรเท่านั้น ควรมีการปรับปรุงเป็นถนนคอนกรีต จะได้สะดวกในการคมนาคมในทุกฤดูกาล

เนื่องจากเมืองโบราณสถานเวียงท่ากาน มีพื้นที่ไม่ใหญ่มากเพียงแค่ว่า 0.28 ตารางกิโลเมตร ดังนั้นจึงเสนอให้มีที่จอดรถเพียงที่เดียว ณ บริเวณศูนย์ข้อมูล โดยที่ควรกำหนดช่องสำหรับจอดรถให้มากขึ้นกว่า

เค็ม โดยจัดให้ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีร่มเงาของต้นไม้หรือปลูกต้นไม้เพื่อให้ร่มเงา ควรเลือกปลูกต้นไม้ที่มีใบคอกและไม่ผลัดใบในฤดูแล้งเพื่อใช้ประโยชน์จากร่มเงาและเป็นพืชท้องถิ่น เช่น มะกอก สะเดา ขี้เหล็ก มะขาม เป็นต้น ทำป้ายแสดงตำแหน่งพื้นที่จอดรถ ทางเข้าออก และพื้นที่ห้ามจอด และสนับสนุนให้นักท่องเที่ยวใช้บริการนำเที่ยวโดยใช้รถขนาดเล็กไม่เกิน 5-7 ที่นั่ง เพื่อลดปัญหาการจราจรติดขัดและหลงทาง โดยมีภาคเอกชนประจำรถให้คำอธิบาย ซึ่งจะทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ขณะเที่ยวชมและยังเป็นการเพิ่มรายได้แก่ชาวบ้านด้วย

เส้นทางท่องเที่ยว

จากการสัมภาษณ์ คุณสันติ อุตะมะ ประธานกลุ่ม อสมศ. คุณสุวิทย์ อาทิตย์ ประธานกลุ่ม ประชาอาสาอนุรักษ์โบราณสถานเมืองประวัติศาสตร์ท่ากาน และคุณเจริญ ไชยวงศ์ สมาชิกกลุ่มประชาอาสา พบว่า เส้นทางท่องเที่ยวในบริเวณเมืองโบราณเวียงท่ากาน ควรมีเส้นทางท่องเที่ยวผ่านโบราณสถานต่าง ๆ 10 แห่ง ดังนี้ โบราณสถานกลางเมือง วัดน้อย วัดคูไม้แดง วัดป่าไผ่รวก วัดคันโพธิ์ วัดป่าเป่า วัดพระอุโบสถ วัดหนองหล่ม วัดพระเจ้าก่า วัดหัวข่วง และกลับไปยังโบราณสถานกลางเมือง (รูป 4.1)

ทางเดินเท้า

ควรจัดให้มีทางเท้าสำหรับเดินในบริเวณโบราณสถานต่าง ๆ โดยปลูกไม้พุ่ม ไม้ดอก 2 ข้างทาง เพื่อเพิ่มความสวยงามกับพื้นที่ และปลูกไม้ยืนต้นเป็นระยะ ๆ เพื่อเพิ่มร่มเงาให้กับพื้นที่โดยเน้นพืชท้องถิ่นที่โตเร็ว ไม่ต้องดูแลมากนัก เช่น มะกอก สะเดา ขี้เหล็ก มะขาม เป็นต้น เสนอให้มีการสร้างสะพานจากไม้ไผ่ข้ามคูเมืองเชื่อมระหว่างโบราณสถานกลุ่มวัดคันโพธิ์ กับวัดป่าไผ่รวก เนื่องจากโบราณสถานทั้ง 2 แห่ง มีพื้นที่และโบราณสถานกลุ่มวัดคันโพธิ์มีความสำคัญ เนื่องจากมีคันโพธิ์ที่เชื่อกันว่าพญามังรายโปรดให้ปลูก เป็นต้นโพธิ์ 1 ใน 4 ต้นที่นำมาจากลังกา

ทัศนียภาพ-มุมมอง

ควรมีการปรับปรุงภูมิทัศน์แนวเส้นทางการท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์และบรรยากาศที่ดีแก่นักท่องเที่ยว และคนในชุมชนโดยเลือกใช้พืชพรรณที่มีความกลมกลืนต่อเนื้อบริเวณสองข้างทาง สนับสนุนให้ชาวบ้านตกแต่งรั้วด้วยวัสดุพืชพรรณท้องถิ่นเพื่อให้เกิดบรรยากาศที่ดี และเป็นภาพลักษณ์ชุมชน เลือกใช้พืชพรรณเพื่อปิดบังทัศนียภาพหรือมุมมองที่ไม่งดงามหรือขัดแย้งกับโบราณสถาน

ป้าย-ซุ้มประตู

ป้ายต่าง ๆ ริมเส้นทางสัญจรควรมีการออกแบบให้เป็นรูปแบบเดียวกัน ทั้งวัสดุก่อสร้าง ตัวอักษร สัญลักษณ์และสี โดยมีรูปแบบเรียบง่าย สร้างขึ้นจากไม้ ไม้ใช้วัสดุมากเกินไปจนความจำเป็น ไม่ทำสีฉูดฉาด ภาษาที่ใช้ในป้ายควรมีทั้งภาษาไทย ภาษาล้านนา และภาษาอังกฤษ ทั้งนี้เพื่อรักษาบรรยากาศของความ เป็นเมืองโบราณ

ควรจัดทำซุ้มประตูบริเวณถนนสายหลักที่ผ่านกลางหมู่บ้านท่ากาน ใกล้เคียง ๆ โรงเรียนบ้านท่ากาน ที่ปัจจุบันมีป้ายสีแดงแสดงเวียงท่ากานอยู่แล้ว (รูป 37 ในภาคผนวก ข) โดยซุ้มประตูควรมีการออกแบบให้ สะท้อนถึงการเข้าสู่อาณาจักรล้านนา เน้นวัสดุที่เรียบง่ายหาได้ในท้องถิ่น ใช้ภาษาไทย ภาษาล้านนา และ ภาษาอังกฤษ

ภาชนะรองรับขยะ

ภาชนะรองรับขยะควรเป็นสิ่งที่ชาวบ้านในท้องถิ่นสามารถสร้างขึ้นได้โดยใช้วัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น ไม้ไผ่สานเป็นเข่งหรือใช้ไม้ไผ่ เป็นคั้น หรืออาจอยู่ในรูปแบบอื่น (รูป 38 ในภาคผนวก ข) อย่างไรก็ตามควรเป็นรูปแบบเดียวกันหมด และควรพิจารณาให้มีรูปร่างและขนาดที่ให้ความสะดวกแก่ ผู้เก็บรวบรวมขยะ

ห้องน้ำ

ควรปรับปรุงห้องน้ำที่มีอยู่เดิม แยกชาย-หญิง และปลูกไม้พุ่มโคจรอบ และจัดทำป้ายแสดง ตำแหน่งที่ตั้งอย่างชัดเจน (รูป 39 ในภาคผนวก ข)

กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวและประชาสัมพันธ์

- ควรจัดให้มีกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้าพื้นที่มากขึ้น โดยจัด ขึ้นที่บริเวณ โบราณสถานกลางเวียง และ/หรือบริเวณ โบราณสถานคู่วัดคันโพธิ์ โดยที่ในช่วงแรกอาจจะจัด ขึ้นในช่วงเทศกาลสงกรานต์ และประเพณีลอยกระทง โดยเสนอให้มีกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ คือ

- การแสดงแสง-สี-เสียง เรื่องราวเกี่ยวกับเมืองโบราณเวียงท่ากาน
- กิจกรรมการแสดงเชิงศิลปวัฒนธรรม เช่น การแสดงดนตรีพื้นเมือง (สะล้อ ซอ ซึง โดย เฉพาะจาก กลุ่มเขาวงกต “ลูกท่ากาน”) การร้องเพลงพื้นเมือง การแสดงซอพื้นเมือง การแสดงพื้นบ้าน เช่น รำคาบ ฟ้อนเล็บ ฟ้อนสาวไหม ฟ้อนเงี้ยว ดึงล่องตะบักขัย กิจกรรมที่แสดงประเพณีท้องถิ่น วิถีชีวิตของชาวของ

- ชันโตก
- ภาคหม้อวขายสินค้าพื้นเมือง และผลิตภัณฑ์ของหมู่บ้าน เช่น ลำไยอบแห้ง ผ้าทอพื้นเมือง

สิ่งสำคัญคือ ควรเชิญชวนประชาชนในพื้นที่บ้านทำงานเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้

- จัดนิทรรศการเกี่ยวกับเมืองโบราณเวียงท่ากาน เพื่อแนะนำและเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ให้แก่ นักท่องเที่ยวและบุคคลอื่นที่สนใจ โดยจัดขึ้นที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่ และ/หรือ ที่หอศิลปวัฒนธรรมเชียงใหม่
- จัดให้มีการอภิปราย หรือสัมมนาเชิงวิชาการ เพื่อเป็นการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับเมืองโบราณเวียงท่ากานให้แก่ประชาชนกลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน
- ส่งเสริมให้สถานศึกษาทุกแห่งที่ตั้งอยู่ใกล้เมืองโบราณเวียงท่ากานให้ความรู้เยาวชนเกี่ยวกับมรดกศิลปกรรม โดยใช้เมืองโบราณเวียงท่ากานเป็นตัวอย่าง
- จัดประกวดภาพวาด ภาพถ่าย คำขวัญที่มีเป้าหมายจะส่งเสริมให้ประชาชนเห็นคุณค่าของเมืองโบราณเวียงท่ากาน
- จัดทำสตีกเกอร์ที่พิมพ์คำขวัญที่จะชักจูงให้ประชาชนรู้จักเมืองโบราณเวียงท่ากานมากยิ่งขึ้น
- จัดทำ website เพื่อเผยแพร่เวียงท่ากานให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น

กิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นนี้อาจจะของงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐ รวมไปถึงขอความสนับสนุนจากองค์กรเอกชนในจังหวัดเชียงใหม่ เช่น สำนักงาน หอการค้า สโมสรไลออน เป็นต้น

5. แนวทางการพัฒนาชุมชนในเขตอนุรักษ์และการบริหารจัดการการท่องเที่ยว

ชุมชนบ้านทำงานในเมืองโบราณเวียงท่ากานควรที่จะได้รับการพัฒนาตามแนวคิดการพัฒนาชุมชนนำอยู่ สนับสนุนให้ประชาชนปรับปรุงรูปร่างลักษณะอาคารบ้านเรือนให้สอดคล้องกับเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น สนับสนุนให้ประชาชนปรับปรุงบริเวณที่อยู่อาศัยให้เป็นสถานที่สำหรับผลิต แสดงและขายสินค้าพื้นเมืองและเพื่อให้การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์รวมทั้งมีการกระจายผลประโยชน์ไปสู่ประชาชนในพื้นที่อย่างเหมาะสม ดังนั้น จึงเสนอให้มีการให้มีการบริหารจัดการดำเนินการเมืองโบราณเวียงท่ากาน โดย กรม

ศิลปากร (สำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่) องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกลาง และเสนอให้แต่งตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากาน โดยให้แต่ละองค์กรมีบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ ดังนี้

กรมศิลปากร (สำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่) ทำหน้าที่สำรวจ ศึกษา ชูค้ำ และบูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถานตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535

องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกลาง ทำหน้าที่พัฒนาและจัดให้มีสิ่งสาธารณูปโภคสาธารณูปการต่าง ๆ ในพื้นที่รับผิดชอบ ตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติสภาพำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 รวมทั้งจัดให้มีสิ่งบริการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว

คณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานซึ่งแต่งตั้งโดยคำสั่งของจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีนายอำเภอสันป่าตองเป็นประธานโดยตำแหน่ง มีกรรมการประกอบไปด้วย นายกองัดการ บริหารส่วนตำบลบ้านกลาง ตัวแทนจากสำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ สภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านบ้านท่ากาน บ้านพระเจ้าทองทิพย์ บ้านสันกะวาน (สันกาวาน) บ้านใหม่สามหลัง บ้านต้นกอก ประธานกลุ่มประชาอาสาอนุรักษ์โบราณสถานเมืองประวัติศาสตร์ท่ากาน ประธานกลุ่มอาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษามรดกทางศิลปกรรม (อส.มศ.) โดยที่คณะกรรมการชุดนี้จะทำหน้าที่หลักประสานงานระหว่างองค์กรที่เกี่ยวข้องทั้งองค์กรภายในและภายนอกพื้นที่ที่จะเข้ามาดำเนินการใด ๆ ในเมืองโบราณเวียงท่ากาน ควบคุมกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นรวมทั้งจัดหาผลประโยชน์จากการจัดกิจกรรมต่าง ๆ และจัดสรรงบประมาณให้แก่องค์กรที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้ในการอนุรักษ์ และพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากาน

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้เทคนิคและวิธีทางภูมิศาสตร์เพื่อพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ดังนี้

1. ศึกษาสภาพกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมบริเวณเมืองโบราณเวียงท่ากาน
2. ศึกษาบริบทการท่องเที่ยวในปัจจุบันของเมืองโบราณเวียงท่ากาน
3. ศึกษาความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยว
4. เสนอแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมสำหรับเมืองโบราณเวียงท่ากานเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมที่ยั่งยืน

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้อาศัยแนวคิด 7 แนวคิด คือ แนวคิดการท่องเที่ยววัฒนธรรม การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การจัดการท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน การบริหารทรัพยากรทางการท่องเที่ยว องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมของประชาชน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านท่ากาน ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าดง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 200 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม จำนวน 1 ชุด ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม ความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการการท่องเที่ยว และแนวทางที่ประชาชนจะเข้าร่วมพัฒนาเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ข้อมูลที่รวบรวมได้ทั้งหมดได้นำมาวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Windows สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ประกอบด้วยการแจกแจงความถี่ (Frequency Distribution) ค่าร้อยละ (Percentage Distribution) ค่าเฉลี่ย (Mean) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA)

5.1 สรุปผลการศึกษา

5.1.1 ประวัติศาสตร์ สภาพภูมิศาสตร์ และการจัดการท่องเที่ยวของเมืองโบราณเวียงท่ากาน

เมืองโบราณเวียงท่ากานตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 5 บ้านท่ากาน ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าดง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลป วัฒนธรรม เป็นสถานที่ซึ่งค้นพบซากโบราณสถานสมัยพุทธศตวรรษที่ 18-22 ถึง 17 แห่ง (ในพื้นที่ศึกษา) บางแห่งบูรณะแล้ว บางแห่งยังคงจมอยู่ใต้พื้นดินยังไม่ได้

สำรวจ จุดค้น บูรณะ เวียงท่ากานน่าจะสร้างขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ 17 ตัวเมืองตั้งอยู่ในแอ่งที่ราบ เชียงใหม่-ลำพูน กึ่งกลางระหว่างแม่น้ำปิงและแม่น้ำขาน มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาด 400 x 700 เมตร มีคูเมืองกว้าง 8 เมตร มีกำแพงดิน-คันดินล้อมรอบ 2 ชั้น ปัจจุบันเหลือสภาพแนวคูน้ำคันดินให้เห็น 3 ด้าน ยกเว้นด้านทิศใต้ เวียงท่ากานถูกค้นพบครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2508 กรมศิลปากร ได้ทำการศึกษา สำรวจ จุดค้น จุดแต่ง บูรณะ มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2527 จนถึงปัจจุบัน

ในปัจจุบันนี้การดำเนินการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่เมืองโบราณเวียงท่ากานยังไม่มีมากนัก แม้จะมีการจัดพิธีเปิดเวียงท่ากานไปเมื่อปี พ.ศ. 2547 แต่ก็ยังไม่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวมากนัก ในบริเวณเมืองโบราณเวียงท่ากานมีสิ่งอำนวยความสะดวกทางด้านท่องเที่ยวครบถ้วน แต่ส่วนใหญ่อยู่ในสภาพชำรุดทรุดโทรม ต้องมีการปรับปรุง แก้ไข เพื่อที่จะรองรับและดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามายังพื้นที่เพิ่มมากขึ้น

5.1.2 ความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างมีศักดิ์ส่วนระหว่างเพศพอ ๆ กัน ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 31-59 ปี มีระดับการศึกษา ไม่เกินประถมศึกษา ซึ่งส่งผลต่อการประกอบอาชีพและรายได้ต่อเดือนของครัวเรือน กล่าวคือ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างและเกษตรกรรม มีรายได้ซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะของงานที่รับจ้างและฤดูกาล ส่วนใหญ่มีรายได้น้อยกว่า 5,000 บาท และกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ อาศัยอยู่ในพื้นที่เป็นระยะเวลามากกว่า 15 ปี ซึ่งนับได้ว่าเป็นกลุ่มคนดั้งเดิม

ส่วนที่ 2 ความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากาน เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การศึกษาความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากาน เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยภาพรวมพบว่ากลุ่มตัวอย่างต้องการมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง เมื่อนำความต้องการมีส่วนร่วมมาพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า

1. ความต้องการมีส่วนร่วมในการเสนอความคิด การวางแผนและการตัดสินใจ

จากการศึกษาพบว่า โดยภาพรวมกลุ่มตัวอย่างต้องการมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง แต่ต้องการมีส่วนร่วมมากในการวางแผนพัฒนาเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยว ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ต้องการจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาในถิ่นฐานของตนเอง แต่อาจจะไม่มั่นใจในความสามารถของตนเอง ด้วยชาวชุมชนเวียงท่ากานเป็นกลุ่มคนที่อาศัยอยู่เดิม มีลักษณะเด่น คือ มีความรักและความหวงแหน

เคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในแหล่งโบราณสถานอย่างมาก เนื่องจากเชื่อว่าคอยปกป้องรักษาคนและหมู่บ้านให้
เกิดความสงบสุข ดังนั้น การพัฒนาใด ๆ ที่จะเกิดขึ้น จึงต้องการจะมีส่วนร่วมให้มากที่สุดนั่นเอง

2. ความต้องการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ

จากการศึกษาพบว่า ในภาพรวมกลุ่มตัวอย่างต้องการมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง แต่ต้องการมี
ส่วนร่วมมากในการเข้าร่วมโครงการหรือกิจกรรมท่องเที่ยวของเวียงท่ากาน ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากชั้น
ตอนแรก กล่าวคือ เมื่อมีความต้องการในการวางแผนการดำเนินงานในด้านการพัฒนาแล้ว ก็พร้อมที่จะลง
มือปฏิบัติด้วย อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดในด้านการประกอบอาชีพและเวลา ทุนทรัพย์ ก็เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้
ให้ในภาพรวมกลุ่มตัวอย่างมีระดับความต้องการ มีส่วนร่วมระดับปานกลางในการปฏิบัติการ

3. ความต้องการมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาเมืองโบราณเวียง ท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยว

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างต้องการมีส่วนร่วมมาก ด้วยเศรษฐกิจของชุมชน และระดับรายได้
ที่ค่อนข้างต่ำ ทำให้ประชากรกลุ่มตัวอย่าง มีความต้องการที่จะให้มีการแบ่งปันผลประโยชน์แก่ชุมชนใน
ระดับมาก อาชีพในชุมชนที่มีอยู่จำกัด ทำให้เชื่อว่า หากมีการพัฒนาการท่องเที่ยวแล้ว จะทำให้เศรษฐกิจ
ของชุมชนดีขึ้น และควรจะมีการได้รับประโยชน์อย่างทั่วถึงนั่นเอง

4. ความต้องการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างต้องการมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง ทั้งนี้เนื่องจาก กลุ่มตัวอย่าง
ส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจความหมายและความสำคัญ ตลอดจนวิธีการปฏิบัติในการติดตามและประเมินผลการ
ดำเนินการเพื่อการพัฒนาดังกล่าว แต่เชื่อว่าจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาอยู่บ้าง จึงทำให้ระดับความ
ต้องการของกลุ่มประชากรอยู่ในระดับปานกลาง

ส่วนที่ 3 ปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยเศรษฐกิจกับความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนใน
ท้องถิ่น ในการพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยเศรษฐกิจอันได้แก่ อายุ ระดับ
การศึกษา อาชีพ รายได้ต่อเดือน และระยะเวลาที่อยู่ในพื้นที่ พบว่า ปัจจัยด้าน อายุ ระดับการศึกษา และ
ระยะเวลาที่อยู่ในพื้นที่ ไม่มีผลต่อความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น ต่อการพัฒนาเวียงท่า
กานเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน แสดงว่า ปัจจัยดังกล่าวไม่ได้เป็นตัวกำหนดความต้องการมีส่วนร่วม

ของประชาชนในท้องถิ่น แต่พบว่า อาชีพที่แตกต่างกันของกลุ่มตัวอย่าง มีความต้องการมีส่วนร่วมในขั้นตอนของการเสนอความคิด การวางแผน และการตัดสินใจที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งกลุ่มรับจ้าง ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัวต้องการมีส่วนร่วมมาก ทั้งนี้เนื่องจากการพัฒนาการท่องเที่ยวหมายถึงการดึงดูดนักท่องเที่ยวและมีเงินเข้ามาสู่ชุมชน ซึ่งกลุ่มอาชีพดังกล่าวจะได้รับผลประโยชน์เพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน นอกจากนี้ รายได้ต่อเดือนของกลุ่มตัวอย่าง ก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ส่งผลให้ความต้องการมีส่วนร่วมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเฉพาะในขั้นตอนของความต้องการมีส่วนร่วมเสนอความคิด การวางแผน การตัดสินใจ ขั้นตอนการปฏิบัติการและขั้นตอนการแบ่งปันผลประโยชน์ ซึ่งพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้น้อยกว่า 5,000 บาท ไปจนถึง 30,000 บาท ต้องการมีส่วนร่วมมาก ทั้งนี้เพราะคาดหวังว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวจะช่วยเพิ่มรายได้ให้กับตนและชุมชน ดังนั้นจึงต้องการมีส่วนร่วมมากที่สุดเท่าที่จะมากได้

ส่วนที่ 4 แนวทางที่ประชาชนจะเข้าร่วมพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

แนวทางการพัฒนาที่ประชาชนต้องการจะเข้าร่วม และมีความสำคัญมากที่สุดเป็นอันดับแรก คือ การจัดตั้งองค์กรความร่วมมือกับผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มตัวอย่าง ต้องการให้มีหน่วยงานเข้ามาช่วยเหลือในการพัฒนาเวียงท่ากาน ซึ่งการจัดตั้งองค์กรที่ให้ความช่วยเหลือโดยตรง จะสามารถทำให้การดำเนินการพัฒนาและการช่วยเหลือใด ๆ เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วกว่าความสำคัญอันดับที่ 2 คือ การร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวตามความเหมาะสมทั้งระดับส่วนตัวและชุมชน เนื่องจากเป็นลักษณะการมีส่วนร่วมที่สามารถปฏิบัติได้ และคาดว่า การเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวดังกล่าวแล้ว นอกจากจะเป็นการช่วยพัฒนาชุมชนแล้ว ยังได้รับผลประโยชน์ต่อตนเองด้วย ส่วนอันดับที่สาม คือ การพัฒนาความรู้และทักษะเฉพาะด้านที่เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว ถือเป็น การส่งเสริมให้กลุ่มตัวอย่างและชาวชุมชนคนอื่น ๆ มีอาชีพและช่องทางหารายได้เพิ่มขึ้น อันดับสุดท้ายคือมีมาตรฐานและตัวชี้วัดการประเมินในระดับบุคคล ชุมชน และสภาพแวดล้อม กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่า เป็นเรื่องที่ไม่เข้าใจและไกลตัว ไม่สามารถจับต้องหรือเห็นเป็นรูปร่างที่ชัดเจน ไม่ทราบว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร และจะได้รับอะไรจากการปฏิบัตินั้น แตกต่างจากข้ออื่น ๆ ความสำคัญจึงอยู่ในอันดับสุดท้าย

ส่วนที่ 5 ข้อเสนอแนะในการส่งเสริมให้ประชาชนเข้าร่วมพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะของประชากรกลุ่มตัวอย่างต่อแนวทางการพัฒนา คือ ต้องการให้มีการบูรณะ ตกแต่ง ซ่อมแซม และบำรุงรักษาโบราณสถานในเวียงท่ากานให้อยู่ในสภาพดี เพื่อเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยว และยังเป็นมรดกแก่ลูกหลานสืบไป ต้องการให้รัฐจัดให้มีหน่วยงานที่คอยให้ความช่วยเหลือ และสนับสนุนทั้งในส่วนองงบประมาณและบุคลากร เพื่อให้เกิดการดำเนินงานที่ต่อเนื่อง ให้มีการสนับสนุนและสร้างงานในท้องถิ่น ฝึกอบรมให้คนในชุมชน รวมทั้งในด้านการประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ

5.1.3 วิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ เป้าหมายและแนวทางการวางแผนพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

เมืองโบราณเวียงท่ากานควรได้รับการอนุรักษ์และพัฒนาให้เป็นนครประวัติศาสตร์ที่ยังมีชีวิต และทำหน้าที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวและสถานศึกษาด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรม โดยให้องค์กรและประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการอนุรักษ์และพัฒนา เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

แนวทางการอนุรักษ์ทำได้โดยการจัดระเบียบการใช้ประโยชน์ที่ดินซึ่งประกอบไปด้วยการใช้ที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยรอบโบราณสถาน การใช้ที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรมบนพื้นที่ว่างที่มีอยู่ปัจจุบันเพื่อควบคุมการพัฒนา และการใช้ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย บนพื้นที่ที่ประชาชนอาศัยอยู่ในปัจจุบัน ควบคุม การก่อสร้าง ดัดแปลง ต่อเติมอาคารสิ่งก่อสร้างในเขตเมืองโบราณเวียงท่ากาน ให้เป็นไปในแนวทางที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ด้านศิลปสถาปัตยกรรมของท้องถิ่น

ควรมีการเชื่อมโยงพื้นที่ในกลุ่มโบราณสถาน โดยเฉพาะในเขตกำแพงเมืองเก่า เพื่อเพิ่มคุณค่าของโบราณสถาน โดยใช้แนวคิดพื้นที่สีเขียวชุมชน ลักษณะสวนสาธารณะหย่อมที่สามารถเข้าถึงด้วยทางเท้าให้เกิดการเชื่อมต่อกันเป็นโครงข่าย และเพื่อรักษาบรรยากาศของเมืองโบราณ ควรส่งเสริมการท่องเที่ยวในเวียงท่ากานโดยใช้บริการสาธารณะขนาดเล็กที่ไม่ใช้น้ำมันเชื้อเพลิง เช่น รถไฟฟ้าที่นั่งได้ไม่เกิน 5-7 คน รถจักรยาน ตามล้อถีบ และรถม้า

สำหรับแนวทางเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวนั้น ควรมีจุดเริ่มต้นที่ศูนย์ข้อมูลซึ่งตั้งที่โบราณสถานกลางเมือง เป็นจุดเริ่มต้นของการเยี่ยมชมโบราณสถานต่าง ๆ ในบริเวณเมืองโบราณเวียงท่ากาน ซึ่งนักท่องเที่ยวอาจใช้บริการรถสาธารณะที่ไม่ใช้น้ำมันเชื้อเพลิง หรือเดินชมโบราณสถาน ทั้งนี้ ต้องมีการเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้กับพื้นที่ โดยปลูกไม้ยืนต้น เพื่อเพิ่มร่มเงา ปลูกไม้พุ่ม ไม้ดอก 2 ข้างทางเดินเท้า ใช้

ที่ขพรธไม่มีปิดบังมุมที่ไม่สวยงาม ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์และบรรยากาศที่ดีแก่นักท่องเที่ยวและคนในชุมชน

จัดให้มีสิ่งบริการอำนวยความสะดวกต่าง ๆ สำหรับนักท่องเที่ยว ปรับปรุงป้ายบริเวณสี่แยกทุ่งเสียวให้เห็นชัดเจน เพื่อให้นักท่องเที่ยวจะสังเกตได้ง่ายและชะลอรถ จัดทำขุมประคูบริเวณคูเมืองใกล้โรงเรียนบ้านท่ากานเพื่อแสดงให้เห็นถึงการเดินทางเข้าสู่เมืองโบราณ ปรับปรุงป้ายต่าง ๆ ริมนเส้นทางสัญจรให้เป็นรูปแบบเดียวกัน ปรับปรุงภาชนะรองรับขยะ หอ่งน้ำ โดยไม่ให้ตั้งอยู่ในตำแหน่งที่กีดขวางมุมมองที่สวยงามของโบราณสถาน จัดให้มีกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวบริเวณโบราณสถานกลางเมืองและ/หรือโบราณสถานวัดคันโพธิ์ อาทิเช่น การแสดงแสง-สี-เสียง การแสดงศิลปวัฒนธรรม ชันโลกภาคหมั่ว จัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมประชาสัมพันธ์ให้เมืองโบราณเวียงท่ากานเป็นที่รู้จักมากขึ้น เช่น จัดนิทรรศการ การอภิปราย สัมมนาเชิงวิชาการ website ประกวดภาพวาด ภาพถ่าย คำขวัญ สติกเกอร์ เป็นต้น

ในด้านการบริหารจัดการนั้นจะจำแนกออกเป็น 3 องค์กร คือ กรมศิลปากร (สำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่) จะรับผิดชอบด้านบูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถาน องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกลางจะทำหน้าที่ดูแลสาธารณูปโภคตามที่ระบุไว้ตามกฎหมาย รวมไปถึงจัดสรรงบประมาณสนับสนุนสำหรับดูแลภูมิทัศน์ในบริเวณ โบราณสถานและควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์ และพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเพื่อทำหน้าที่ประสานงานกับองค์กรต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ จัดทำกฎระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ เกี่ยวกับการหาประโยชน์ในเวียงท่ากาน เก็บค่าธรรมเนียมการหาประโยชน์และการใช้บริการต่าง ๆ รวมทั้งจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานแก่องค์กรที่เกี่ยวข้อง

5.2 อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้เทคนิคและวิธีการทางภูมิศาสตร์เพื่อพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยมีข้อสังเกตที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้หลายประการและสามารถอภิปรายผลของงานวิจัยนี้ ดังต่อไปนี้

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 และฉบับที่ 9 มีสาระการพัฒนาที่จะมีผลต่อการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวที่จะนำมาพิจารณาในการจัดและพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ ได้แก่

- การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขององค์กรท้องถิ่นประชาชน และภาคเอกชนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อการท่องเที่ยว
- การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วม

TDR (2544) ได้เสนอให้มีการประกาศ “การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน” เป็นวาระแห่งชาติ เพื่อให้การบริหารจัดการการท่องเที่ยวมีความเป็นเอกภาพ มีประสิทธิภาพและมีความเป็นธรรม เพื่อให้ผลพวงของการส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นของประชาชน เพื่อประชาชนและโดยประชาชน เพื่อให้ประชาชนภาคธุรกิจ เอกชนและหน่วยราชการต่างๆ รวมพลังกันอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวของชาติให้ยั่งยืนต่อไป โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ ดังนี้คือ

- ให้มีการจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีเอกภาพและบูรณาการเพื่อให้มีการอนุรักษ์มรดกการท่องเที่ยวของชาติเพื่อถ่ายทอดไปยังลูกหลานตลอดไป
- ให้การท่องเที่ยวเป็นวิธีการให้การศึกษาแก่เยาวชน เป็นโอกาสการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องของประชาชน และให้เป็นวิถีทางที่ใช้รักษา มิใช่ทำลายวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของชาติ
- ให้การท่องเที่ยวเป็นวิถีการกระจายโอกาสการจ้างงาน การสร้างรายได้ และกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่สร้างอาชีพและสร้างความกินคืออยู่ดีให้กับท้องถิ่นอีกทั้งเป็นการกระจายรายได้ไปสู่ท้องถิ่น สำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวในทิศทางที่ยั่งยืน คือ การก่อให้เกิดการท่องเที่ยวแบบให้ความรู้กับนักท่องเที่ยว เน้นการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น คนในท้องถิ่นได้รับประโยชน์ มีการบริหารจัดการที่ยั่งยืน และนักท่องเที่ยวมีความพอใจ ดังนั้น การวางแผน การพัฒนา และการบริหารการท่องเที่ยวที่จะให้เกิดความยั่งยืน ควรที่จะต้องเริ่มต้นและมีรากฐานบนความพร้อมของชุมชนท้องถิ่น โดยการกระตุ้นให้ชุมชนและผู้บริหารการท่องเที่ยวในท้องถิ่น ให้เข้ามามีส่วนร่วม ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนและผู้บริหารท้องถิ่นที่มีความพร้อมและมีความเข้าใจในคุณค่าของทรัพยากรท่องเที่ยวในท้องถิ่นของคนเท่านั้น จึงจะสามารถรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวให้ยั่งยืนได้

เมืองโบราณเวียงท่ากานควรได้รับการส่งเสริมการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับที่สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542) สมชาย ธานีเมือง (2541) และศิริพร สมบุญธรรม (2536) ที่สรุปไว้ว่า แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน คือ แหล่งท่องเที่ยวที่มุ่งเสนอลักษณะทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสถานที่ต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น และเกี่ยวเนื่องกับความเป็นอยู่ของสังคม วิถีชีวิต เทศกาล งานประเพณี และศิลปวัฒนธรรมของชุมชน เป็นแหล่งท่องเที่ยวในเชิงการให้ความรู้และความภาคภูมิใจ โดยที่ปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการดำเนินการเพื่อวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวสอดคล้องกับแนวคิดของ Coleman (1989) ก็คือ ประชาชนในท้องถิ่นจะต้องเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อแสดงความคิดเห็นและต้องอาศัยความร่วมมือทั้งจากคนในท้องถิ่น ภาครัฐและเอกชน ในฐานะที่เป็นผู้ชำนาญการ เพื่อการพัฒนาที่เหมาะสมกับชุมชนต่อไป

Cooper and Others (1994) กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยวที่จะสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวนั้น ควรจะต้องประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 4 อย่าง (4As) คือ สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) การเข้าถึง (Accessibility) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenity) และบริการเสริมที่คนในท้องถิ่นเป็นผู้จัดหาขึ้นมาเอง (Ancillary Service) ซึ่งจะพบว่าเมืองโบราณเวียงท่ากานมีองค์ประกอบครบทั้ง 4 อย่าง โดยที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม เป็นสถานที่ซึ่งค้นพบซากโบราณสถาน (Trace of Historic Sites) หลายแห่ง ประกอบด้วยกลุ่มอาคาร (Group of Buildings) ที่แยกกันหรืออยู่ต่อเนื่องกัน โดยมีลักษณะสถาปัตยกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงการยอมรับศิลปะล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18-22 มีศูนย์ข้อมูลตั้งอยู่บริเวณกลุ่มโบราณสถานกลางเมืองเป็นสถานที่จัดแสดงประวัติความเป็นมา โบราณวัตถุ โครงกระดูกที่ขุดพบในบริเวณเวียงท่ากานซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถเข้าชมได้ พร้อมทั้งแจกเอกสารแผ่นพับที่แสดงประวัติความเป็นมาของสถานที่สำคัญ ๆ ในเวียงท่ากานพร้อมทั้งแผนที่แสดงที่ตั้งของโบราณสถานต่าง ๆ ทำให้นักท่องเที่ยวรู้ถึงข้อมูลบางส่วนก่อนที่จะได้เยี่ยมชมสถานที่จริง นอกจากนี้แล้วเมืองโบราณเวียงท่ากานเป็นพื้นที่ที่มีความปลอดภัย ที่ผ่านมายังไม่เคยมีเหตุการณ์ที่รุนแรงเกิดขึ้น ชาวบ้านมีความรู้จักกันและคุ้นเคยกันเหมือนญาติพี่น้อง แหล่งโบราณสถานส่วนใหญ่อยู่ในสภาพที่ปลอดภัยไม่ก่อให้เกิดอันตรายแก่นักท่องเที่ยว

เส้นทางคมนาคมเข้าสู่เมืองโบราณเวียงท่ากานจากตัวเมืองเชียงใหม่ สามารถเดินทางได้อย่างสะดวก และสามารถเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่ทางตอนใต้ของจังหวัดเชียงใหม่ ไม่ว่าจะเป็นศูนย์ศิลปหัตถกรรมบ้านดวาย วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร อุทยานแห่งชาติคอกยอินทนนท์ อุทยานแห่งชาติออบหลวง เป็นต้น บริเวณเมืองโบราณสถานเวียงท่ากาน มีสิ่งอำนวยความสะดวกไม่ว่าจะเป็นศูนย์บริการข้อมูล ที่จอดรถ ป้ายบอกทาง และป้ายแสดงชื่อโบราณสถาน ห้องน้ำ ร้านค้า ธาราญูปโภคขั้นพื้นฐาน ไม่ว่าจะเป็น น้ำประปา ไฟฟ้า ตู้โทรศัพท์สาธารณะ ชาวบ้านท่ากานมีการอนุรักษ์และสืบสานกิจกรรม ประเพณี วันสำคัญต่าง ๆ อาทิ วันสงกรานต์ วันลอยกระทง จะเห็นได้ว่าเมืองโบราณเวียงท่ากานมีองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวครบถ้วน แต่อยู่ในสภาพควรปรับปรุง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยยึดหลักการที่ว่าจะเป็น “นครประวัติศาสตร์ที่ยังมีชีวิต” ควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อส่งเสริมภูมิทัศน์ของโบราณสถานต่าง ๆ เพิ่มความเป็นสีเขียวของเมือง โดยการปลูกต้นไม้ ปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยวให้อยู่ในสภาพที่ดีขึ้น จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ ให้มากขึ้น ทั้งนี้เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวสนใจในพื้นที่มากยิ่งขึ้น โดยที่กิจกรรมทางการท่องเที่ยวนั้นอาจเป็นประเภทเทศกาล ประเพณี และศิลปวัฒนธรรม เป็นลักษณะงานศิลปหัตถกรรม งานประเพณีที่เกี่ยวข้องวิถีชีวิต (ของชาวของ) ความเชื่อ ศาสนา งานแสดงผลผลิตทางการเกษตร งานรื่นเริง การจัดแสดงแสง-เสียง กิจกรรมกีฬาเพื่อการท่องเที่ยว เช่น แข่งขันคอกปลาบริเวณคูเมือง กิจกรรมที่จัดในวาระวันสำคัญหรือ

โอกาสพิเศษ เช่น วันสำคัญทางศาสนา วันเฉลิมพระชนมพรรษา โดยที่กิจกรรมการท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ ที่จัดขึ้นนี้ ควรจัดโดยคำนึงถึง “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา การพัฒนาศักยภาพคนและเพิ่มโอกาสการพัฒนา พร้อมทั้งกระจายรายได้และความเจริญเอื้อประโยชน์ต่อท้องถิ่น จัดกิจกรรมให้ตลอดทั้งปีเพื่อคึงนักท่องเที่ยวเข้าสู่พื้นที่ได้ทุกฤดูกาล

ตามที่ นรินทร์ แก้วมีศรี (2531) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมว่าเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาและประกอบไปด้วย 4 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการเสนอความคิด การวางแผนและการตัดสินใจ ขั้นตอนการปฏิบัติการ ขั้นตอนแบ่งปันผลประโยชน์ และขั้นตอนติดตามและประเมินผล จากการวิจัยพบว่าในภาพรวมประชาชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในระดับปานกลาง แต่ในบางขั้นตอนกลุ่มตัวอย่างต้องการมีส่วนร่วมในระดับมาก เช่น ในขั้นการวางแผน การเข้าร่วมโครงการหรือกิจกรรมท่องเที่ยวและขั้นตอนการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการท่องเที่ยว ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างต้องการที่จะมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาถิ่นฐานที่ตนเองอาศัยอยู่ในพื้นที่ จึงมีความรัก ความหวงแหน เคารพต่อโบราณสถาน สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และเชื่อว่าจะช่วยปกป้องดูแลให้มีความเจริญรุ่งเรือง นอกจากนี้ยังเชื่อว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวจะทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น ดังนั้น จึงอยากที่จะมีส่วนร่วมให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

ความแตกต่างระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยเศรษฐกิจอันได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา และระยะเวลาที่อยู่ในพื้นที่ ไม่มีผลต่อความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น แต่อาชีพ และรายได้ต่อเดือนเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลให้ความต้องการมีส่วนร่วมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างคาดหวังว่าจะได้รับผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งหากชุมชนมีศักยภาพในการพึ่งตนเองในด้านเศรษฐกิจได้ในระดับหนึ่ง หรือได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการพัฒนานั้น ๆ ประชาชนส่วนมากก็ยินดีที่จะให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในกิจกรรม ดังนั้นหากต้องการพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้น ควรให้โอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นได้เข้าไปมีส่วนร่วมทั้งเสนอความคิดเห็น ความต้องการที่แท้จริง โดยที่ภาครัฐให้ความช่วยเหลือ สร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยว บางกิจกรรมอาจเป็นเรื่องใหม่ ภาครัฐควรดำเนินการสร้างความรู้ความเข้าใจให้ประชาชนในพื้นที่สนใจยอมรับ มีส่วนร่วม และได้รับผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากกิจกรรมนั้น ๆ ซึ่งในบางครั้งอาจต้องอาศัยผู้นำชุมชน ที่ชาวบ้านเคารพนับถือมาเป็นผู้กระตุ้นให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม อย่างไรก็ตามการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ควรอยู่บนพื้นฐานที่ประชาชนมีความตั้งใจและเต็มใจที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมที่จัดให้มีขึ้น และองค์กรที่รับผิดชอบหรือผลักดันกิจกรรมนั้น ๆ ก็ควรที่จะต้องมีความจริงจังในการดำเนินการเช่นกัน

การพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ชวนั้น ควรเป็นผลมาจากความร่วมมือจากหลาย ๆ ฝ่าย ทั้งภาครัฐ เอกชน ภาคประชาชนในท้องถิ่น ควรมีผู้มีความรู้ ผู้เชี่ยวชาญจากหลาย ๆ หน่วยงานร่วมกันรับคิดชอบในส่วนของชุมชนนั้น ความผูกพันต่อชุมชน ความเข้มแข็งของชุมชน ความสัมพันธ์ของประชาชนในชุมชนเหล่านี้จะทำให้เกิดความร่วมมือ ร่วมใจ และเป็นพลังในการพัฒนาให้บรรลุตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ และเกิดประสิทธิภาพประสิทธิผลอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ผลประโยชน์ที่ได้จากการพัฒนาเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวควรที่กระจายไปถึงมือชุมชนระดับรากหญ้าอย่างทั่วถึงอย่างไรก็ตามรูปแบบของการพัฒนาที่เกิดขึ้นควรยึดหลักความต้องการของประชาชนในพื้นที่เป็นหลัก เป็นกิจกรรมที่ดำเนินการในลักษณะกลุ่ม เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกให้สมาชิกเกิดความภูมิใจที่มีส่วนร่วม เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ให้สมาชิกเกิดจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของกิจกรรม สามารถดำเนินการได้ ภายใต้อำนาจของตนเอง พยายามพึ่งพาภายนอกน้อยที่สุด (ภาครัฐอาจมีส่วนร่วมในการแนะนำกิจกรรม และจัดฝึกอบรม แต่ท้ายที่สุดชุมชนก็จะสามารถดำเนินการนั้นได้เอง โดยไม่ต้องอาศัยภายนอกอีกต่อไป)

5.3 ข้อเสนอแนะ

1. ปัจจุบันนี้การจัดการการท่องเที่ยวของเมืองโบราณเวียงท่ากานยังไม่สามารถที่จะดำเนินการใด ๆ ได้มาก ทั้งนี้เนื่องจากมีปัญหาหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การขาดแคลนงบประมาณและบุคลากรในการดำเนินการ ทำให้การดำเนินการเป็นไปอย่างล่าช้า บางส่วนหยุดชะงัก ทำให้ยังมีโบราณสถานอีกหลายแห่งที่ยังไม่ได้เข้าไปสำรวจ ชุดค้น และบูรณะ ซึ่งการพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้น จะเกิดขึ้นได้โดยอาศัยความร่วมมือจากหลาย ๆ ฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐที่สนับสนุนทางด้านงบประมาณ บุคลากร และการสนับสนุนทางด้านวิชาการ เพราะการอนุรักษ์ การพัฒนา และการจัดการเมืองประวัติศาสตร์เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้น ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความสามารถ มีงบประมาณที่เพียงพอ และมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ซึ่งที่ผ่านมาหน่วยงานของรัฐเป็นผู้ดำเนินการเนื่องจากมีผู้เชี่ยวชาญแต่อุปสรรคที่หน่วยงานของรัฐประสบคือ การมีงบประมาณที่จำกัด และขาดกำลังคนที่จะดูแลได้อย่างทั่วถึงและต่อเนื่อง ทางเลือกในการแก้ไขปัญหาคือ ส่งเสริมองค์การบริหารส่วนตำบล ให้มีบทบาท มีอำนาจในการดูแลจัดการ และเปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อชุมชนเอง และสังคมส่วนรวม เพื่อให้เมืองโบราณเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและเป็นมรดกแก่ลูกหลานสืบไป

2. หมู่บ้านทำงานเป็นหมู่บ้านที่มีชุมชนเข้มแข็ง อยู่ร่วมกันมายาวนาน มีความใกล้ชิดกัน ชาวบ้านมีอิทธิพลดี มีความกระตือรือร้น ช่วยเหลือ เมื่อนักท่องเที่ยวเข้าไปสอบถามหรือขอความช่วยเหลือ และมีความคิดเห็นพ้องต้องกันที่จะร่วมกันพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยว ทั้งเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และเพื่อความภาคภูมิใจที่จะถ่ายทอดไปยังเยาวชนรุ่นต่อ ๆ ไป ประชาชนส่วนมากยินดีให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในกิจกรรม มีการรวมกลุ่มกันเป็นองค์กรชาวบ้านที่ช่วยกันอนุรักษ์ ดูแลรักษาโบราณสถานต่าง ๆ ในพื้นที่เวียงท่ากาน ดังนั้นจึงควรมีการสนับสนุนให้ประชาชนได้ร่วมแสดงความคิดเห็น ได้รับความรู้ข่าวสารการพัฒนา การรับรู้ข่าวสารการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การเข้าร่วมกิจกรรมโดยไม่ส่งผลกระทบต่อหน้าที่การงาน และมีการยกย่องเชิดชูผู้เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาต่าง ๆ เหล่านี้จะเป็นปัจจัยที่ทำให้กิจกรรมการพัฒนา โดยประชาชนมีส่วนร่วมประสบผลสำเร็จมากที่สุด

บรรณานุกรม

- กองโบราณคดี หน่วยศิลปากรที่ 4 เชียงใหม่. เวียงท่ากาน 1 รายงานการขุดแต่งศึกษาและบูรณะโบราณสถาน, 2532.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ปี 2540-2546. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2540.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. แผนปฏิบัติการกิจกรรมการท่องเที่ยว รายงานฉบับสมบูรณ์, 2547.
- สุทธิ์ ซุชาติ. อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. มปท.: โปรแกรมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, 2542.
- ณัฐ ลิ้มทอง. "การจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของชุมชน: กรณีศึกษาเมืองโบราณเวียงท่ากาน อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่". การค้นคว้าแบบอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2546.
- ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ ศักดิ์โสภณการพิมพ์, 2527.
- นภัก วัฒนคุณ. "ความต้องการในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว : กรณีเวียงท่ากาน ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่". การค้นคว้าแบบอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545.
- นันทนา ปกป้อง. การขุดค้นเวียงท่ากานร่วมกับกรมศิลปากร. คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ ศักดิ์โสภณการพิมพ์, 2527.
- บริษัทมรดกโลก จำกัด. รายงานโครงการการศึกษาความเหมาะสมและออกแบบรายละเอียดการให้แสงสว่างโบราณสถานในคุ้มเมืองเชียงใหม่. กรุงเทพฯ: เพทายการพิมพ์, 2537.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542.
- พงศธร เกษสำลี. "การท่องเที่ยวกับวัฒนธรรม", จุลสารการท่องเที่ยว, ฉบับที่ 4 ตุลาคม-ธันวาคม 2537.
- พวงนา สวนศรี. การจัดการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน. จุลสารการท่องเที่ยว ปีที่ 17 เมษายน-มิถุนายน, 2541.

- ไพรัตน์ เคชะรินทร์. นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์ การพัฒนาปัจจุบัน
ของประเทศไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศักดิ์โสภณการพิมพ์, 2527.
- ภราเชช พัทม์วิเชียร. "พัฒนาการท่องเที่ยวไทยในทิศทางยั่งยืน", จุลสารการท่องเที่ยว, ฉบับที่ 2
เมษายน-มิถุนายน 2539.
- มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. แผนอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกว๊านพะเยา. 2535.
- มัลลิกา ศิริพิศ. อุทยานกรรมการท่องเที่ยว. ภาควิชาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว คณะวิทยาการจัดการ
สถาบันราชภัฏบุรีรัมย์, 2542.
- วรรณพร วิชานุกร. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ : Ecotourism. กรุงเทพฯ : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต,
2540.
- วัฒนาพร สุภาษา. แนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาถอยดง
จังหวัดเชียงราย. การค้นคว้าแบบอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการอุตสาห-
กรรมการท่องเที่ยว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545.
- ศิริพันธ์ ยันสันเทียะ และ กษมา เกาไสยานนท์. เวียงท่ากาน: รายงานการขุดแต่งและบูรณะโบราณสถาน,
2534.
- ศรित्र สมบุญธรรม. Ecotourism: การท่องเที่ยวแนวอนุรักษ์ สัญลักษณ์ใหม่แห่งทศวรรษ. จุลสารการ
ท่องเที่ยว ปีที่ 12, 1 มกราคม 2536.
- สมชาย สนั่นเมือง. ชุมชนท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว. จุลสารการท่องเที่ยว
ปีที่ 17, เมษายน - มิถุนายน, 2541.
- สมชาย หิรัญกิจ. การส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้านไทย: เอกสารจากการประชุมสัมมนาทาง
วิชาการเรื่องในงานมหกรรมวัฒนธรรมพื้นบ้านไทย '30. ณ โรงแรมสุคนธา อำเภอหาดใหญ่
จังหวัดสงขลา, 10-12 สิงหาคม, 2530.
- สถาบันดำรงราชานุภาพ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทยและคณะ. รายงานผลการศึกษา
วิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิง
อนุรักษ์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ แอล-ที เพลส จำกัด, 2541.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการศึกษาเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการ
พัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวแห่งชาติในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9
(พ.ศ. 2545-2549), 2544.

- ตรีสวัสดิ์ อ่องสกุล. ชุมชนโบราณในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งเอนด์-พับลิชชิง, 2543.
- ตรีสวัสดิ์ อาสาสมัครพกิจ. การศึกษาเพื่อหาปัจจัยในการกำหนดความพร้อมของผู้ประกอบธุรกิจนำเที่ยวเชิงนิเวศในภาคเหนือตอนบน. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์ กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542.
- สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 6 เชียงใหม่. เวียงท่ากาน: การขุดแต่งศึกษาโบราณสถาน, 2546.
- สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 6 เชียงใหม่. เวียงท่ากาน: การขุดแต่งศึกษาโบราณสถาน, 2547.
- สุดาพร วรพล. การจัดการการท่องเที่ยวและมรดกวัฒนธรรมของชาติ. จุลสารการท่องเที่ยว ปีที่ 16 เมษายน-มิถุนายน, 2540.
- เสน่ห์ จามริก. นโยบาย กฉวีวิ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข, 2527.
- เสรี วังสีไพจิตร. การเดินทางท่องเที่ยวเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน : เอกสารจากการประชุมสัมมนาทางวิชาการเนื่องในงานมหกรรมวัฒนธรรมพื้นบ้านไทย '30. ณ โรงแรมสุคนธา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา, 10-12 สิงหาคม, 2530.
- สันศักดิ์ เสริมศรี และคณะ. ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรม: กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่. กรุงเทพฯ: โครงการสังคมศาสตร์สิ่งแวดล้อมมหาวิทยาลัยมหิดล, 2529.
- ห้างหุ้นส่วนจำกัด ช. ประชุมพันธ์การช่าง. รายงานการบูรณะและปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์โบราณสถานเวียงท่ากาน อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่, 2544.
- ห้างหุ้นส่วนจำกัดปฐาณรักษ์. รายงานเบื้องต้นการขุดแต่งศึกษาโบราณสถานวัดป่าเป้า เวียงท่ากาน อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่, 2543.
- ห้างหุ้นส่วนจำกัดปฐาณรักษ์. เวียงท่ากาน การขุดแต่งศึกษาโบราณสถาน, 2547.
- อกิน รพีพัฒน์. "การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย: ในกรณีมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศักดิ์โสภณการพิมพ์, 2527.
- สัมภามณ์ เทียมทัน ปัญญา นายกองค้การบริหารส่วนตำบล บ้านกลาง, 21 ธันวาคม 2547.
- สัมภามณ์ สหวัฒน์ แน่นหนา ผู้อำนวยการสำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่, 17 มีนาคม 2548.

สัมภาษณ์ สันติ อุตะมะ ประธานกลุ่มอาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม
(อส.มศ.), 13 มีนาคม 2548.

สัมภาษณ์ สุวิทย์ อาทิตย์ ประธานกลุ่มประชาอาสาอนุรักษ์โบราณสถานเมืองประวัติศาสตร์เวียงท่ากาน,
13 มีนาคม 2548.

สัมภาษณ์ อินดา ถาวร ผู้ใหญ่บ้านท่ากาน, 11 ธันวาคม 2547.

Bhatia, A.K. *Tourism Development : Principles and Practices. (Second Edition).* New Delhi:
Sterling Publishers Private Ltd., 1983.

Cohen & Uphoff Norman T., "Participation's Place in Rural Development : Seeking Charity
Through Specificity" : *World Development*, March 1980.

Coltman, Michael. *Introduction to Travel & Tourism. (An International Approach).* New York:
Van Nostrand Reinhold, 1989.

Mc Intosh, Robert W. and Goeldner, Charles R. *Tourism Principles, Practices, Philosophies.*
New York: Van Nostrand Reinhold, 1989.

Mill, Robert and Morrison, Alastair M. *The Tourism System : An Introductory Text. (Second
Edition).* New Jersey : Prince-Hall International Inc., 1985.

Swarbrooke, John. *Sustainable Tourism Management. (Second Edition),* London: Biddles Ltd.,
Guildford and King' Lynn. 2000.

World Travel & Tourism Council. *Thailand's Travel & Touris-Economic Driver for the 21st
Century. Travel & Tourism Creating Jobs,* 1999.

ภาคผนวก ก

แบบสอบถาม

การวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้เทคนิคและวิธีการทางภูมิศาสตร์เพื่อพัฒนาเมืองโบราณ เวียงท่ากานเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

แบบสอบถามนี้ได้จัดทำขึ้นเพื่อเก็บข้อมูลประกอบการวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้เทคนิคและวิธีการทางภูมิศาสตร์เพื่อพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดย รศ.พวงเพชร ธนสิน ภาค วิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ข้อมูลต่าง ๆ ที่ศึกษานี้เป็นการศึกษาในเชิงวิชาการ และจะไม่มีผลสะท้อนกลับในแง่ลบแก่ท่านผู้ให้ข้อมูลแต่ประการใด จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านได้ให้คำตอบในการตอบแบบสอบถามอย่างตรงไปตรงมาตามข้อเท็จจริง ทั้งนี้ หวังว่าคงได้รับความกรุณาจากท่านเป็นอย่างยิ่ง

คำชี้แจง ให้ทำเครื่องหมาย / ลงในช่อง () หน้าข้อความที่ท่านเลือกตอบเพียงข้อเดียว (ยกเว้นบางคำถาม ที่เลือกตอบได้หลายข้อ) และเติมข้อความให้สมบูรณ์

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

1. เพศ
 1. () ชาย
 2. () หญิง
2. ปัจจุบันท่านอายุ.....ปี
 1. () ต่ำกว่า 30 ปี
 2. () 31 - 59 ปี
 3. () 60 ปีขึ้นไป
3. ระดับการศึกษาสูงสุดของท่าน
 1. () ไม่เกินประถมศึกษา
 2. () มัธยมศึกษา
 3. () ปริญญาตรี
 4. () อื่น ๆ (โปรดระบุ).....
4. อาชีพ
 1. () รับจ้าง
 2. () เกษตรกรรม
 3. () ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว
 4. () อื่น ๆ (โปรดระบุ).....
5. รายได้ต่อเดือนของครอบครัว
 1. () น้อยกว่า 5,000.- บาท
 2. () 5,000.- -15,000.- บาท
 3. () 15,000.- -30,000.- บาท
 4. () มากกว่า 30,000.- บาท

6. ระยะเวลาที่อยู่ในพื้นที่

1. () น้อยกว่า 5 ปี

2. () 5 - 10 ปี

3. () 10 - 15 ปี

4. () มากกว่า 15 ปี

ส่วนที่ 2 ความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการการท่องเที่ยว

คำชี้แจง เติมเครื่องหมาย / ลงในช่องว่างให้ตรงกับความเป็นจริงสำหรับการมีส่วนร่วมในการจัดการ
การท่องเที่ยว

	ไม่ต้องการ มีส่วนร่วม	ต้องการมี ส่วนร่วม น้อย	ต้องการมี ส่วนร่วม ปานกลาง	ต้องการมี ส่วนร่วม มาก
ก. ระดับของความต้องการมีส่วนร่วมในการเสนอ ความคิด การวางแผนและการตัดสินใจ				
1. ต้องการเข้าร่วมวางแผนพัฒนาเวียง ท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยว				
2. ต้องการเข้าร่วมคัดเลือกกรรมการ คณะ กรรมการพัฒนาเวียงท่ากานให้เป็นแหล่ง ท่องเที่ยว				
3. ต้องการเข้าร่วมเสนอ โครงการหรือ กิจกรรมท่องเที่ยวของเวียงท่ากาน				
4. ต้องการเข้าร่วมกำหนดกฎเกณฑ์หรือ มาตรการที่ใช้สำหรับการพัฒนาเวียง ท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวให้เหมาะสม กับนโยบายท้องถิ่น				

	ไม่ต้องการ มีส่วนร่วม	ต้องการมี ส่วนร่วม น้อย	ต้องการมี ส่วนร่วม ปานกลาง	ต้องการมี ส่วนร่วม มาก
ข. ระดับของความ ต้องการมีส่วนร่วมในการ ปฏิบัติกร				
1. ต้องการเข้าร่วม โครงการหรือกิจกรรม การท่องเที่ยวของเวียงท่ากาน				
2. ต้องการเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการในการ จัดงานหรือกิจกรรมการท่องเที่ยวของเวียง ท่ากาน				
3. ต้องการเข้าร่วมบริจาคเงิน/สิ่งของ/ แรงงานในการพัฒนาการท่องเที่ยวของ เวียงท่ากาน				
4. ต้องการเข้าร่วมปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ หรือมาตรการในการดูแลเวียงท่ากาน เป็นแหล่งท่องเที่ยว				
ค. ระดับของความ ต้องการมีส่วนร่วมในการ แบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนา เวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยว				
1. ต้องการให้มีการกระจายรายได้จากการ ท่องเที่ยวสู่ชุมชน				
2. ต้องการให้ประชาชนมีส่วนร่วมกันดูแลผล ประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนา เวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยว				
3. ต้องการให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้าร่วม เป็นคณะกรรมการกำกับดูแลผลประโยชน์ ที่เกิดจากการพัฒนาเวียงท่ากานเป็นแหล่ง ท่องเที่ยว				
4. ต้องการให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้า ทำงานที่เกิดจากการพัฒนาเวียงท่ากาน เป็นแหล่งท่องเที่ยว				

	ไม่ต้องการมีส่วนร่วม	ต้องการมีส่วนร่วม น้อย	ต้องการมีส่วนร่วม ปานกลาง	ต้องการมีส่วนร่วม มาก
ง. ระดับของความ ต้องการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล				
1. ต้องการร่วมเป็นกรรมการในคณะกรรมการติดตามและประเมินผลการดำเนินการพัฒนาเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยว				
2. ต้องการร่วมกำหนดแนวทางในการปรับปรุงกิจกรรมการท่องเที่ยว				
3. ต้องการให้มีการกำหนดแนวทางในการประเมินผลการดำเนินการทุก 6 เดือน				
4. ต้องการเข้าร่วมในการปรับปรุงกฎเกณฑ์หรือมาตรการที่ใช้สำหรับการพัฒนาเวียงท่ากาน				

ส่วนที่ 3 แนวทางที่ประชาชนจะเข้าร่วมพัฒนาเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

1. ท่านเห็นว่ามีแนวทางที่ประชาชนจะเข้าร่วมพัฒนาเวียงท่ากานเป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบยั่งยืนได้อย่างไร (เรียงตามลำดับความสำคัญมากที่สุด ไปหาน้อยที่สุด คือ เรียงจาก 1 ไป 4)
 1. () จัดตั้งองค์กรความร่วมมือกับผู้ที่เกี่ยวข้อง
 2. () ร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวตามความเหมาะสมทั้งระดับส่วนตัวและชุมชน
 3. () พัฒนาความรู้และทักษะเฉพาะด้านเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว
 4. () มีมาตรฐานและตัวชี้วัดการประเมินในระดับบุคคล, ชุมชนและสภาพแวดล้อม

ภาคผนวก ข

รูป 1 โบราณสถานกลางเมืองกลุ่มที่1

รูป 2 โบราณสถานกลางเมืองกลุ่มที่2

รูป 3 โบราณสถานกลางเมืองกลุ่มที่3

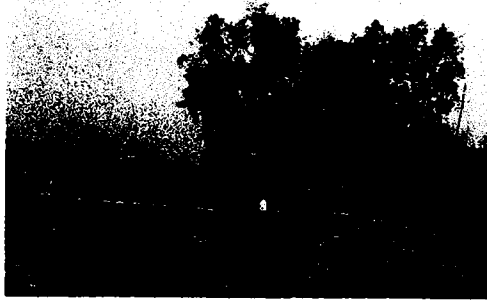
รูป 4 วัดพระอุโบสถ

รูป 5 วัดพระอุโบสถ

รูป 6 วัดคันโพธิ์

รูป 7 วัดต้นโพธิ์

รูป 8 วัดหัวขวง

รูป 9 วัดพระเจ้าก่า

รูป 10 วัดต้นกอก

รูป 11 วัดหนองหล่ม

รูป 12 วัดน้อย

รูป 13 วัดป่าเป้า

รูป 14 วัดป่าไผ่รวก

รูป 15 วัดป่าไผ่รวก

รูป 16 ฐานโบราณสถานวัดป่าไผ่รวกพัง

รูป 17 วัดภูไม้แดง

รูป 18 คูเมืองใกล้วัดตันโพธิ์

รูป 19 คูเมืองใกล้วัดป่าเป้า

รูป 20 กำแพงเมืองใกล้วัดป่าเป้า

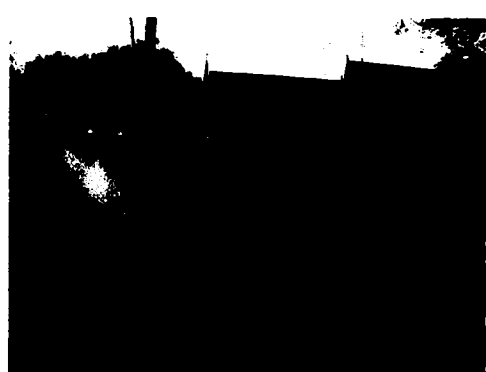
รูป 21 กำแพงเมืองใกล้วัดป่าเป้า

รูป 22 ป้ายวัดท่ากาน

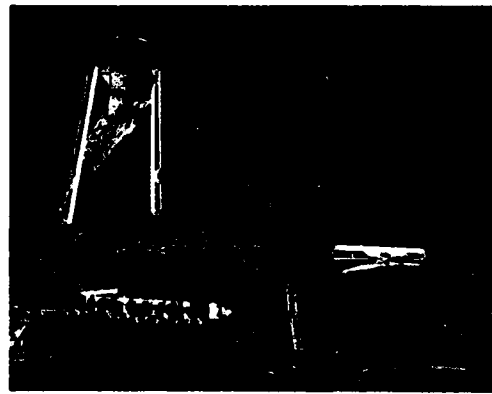
รูป 23 วัดท่ากาน

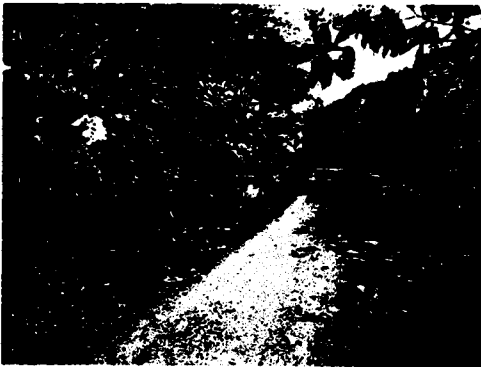
รูป 24 เตาเผาขยะ
ที่โบราณสถานกลางเมือง

รูป 25 งานประเพณียี่เป็ง

รูป 26 งานประเพณียี่เป็ง

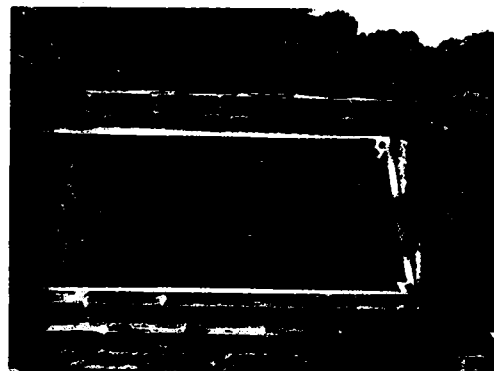
รูป 27 ถนนลูกรังในบ้านท่ากาน

รูป 28 ป้ายวัดหัวช่วงที่หลด-ซำรุค

รูป 29 ป้ายวัดหนองหล่มที่ซำรุค

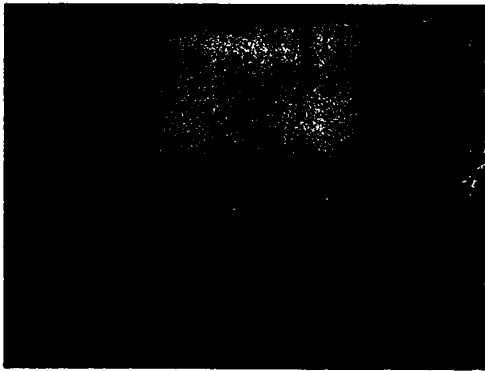
รูป 30 ป้ายวัดภูไม้แดงที่ซำรุค

รูป 31 ป้ายคูเมือง-กำแพงเมืองที่ชำรุด

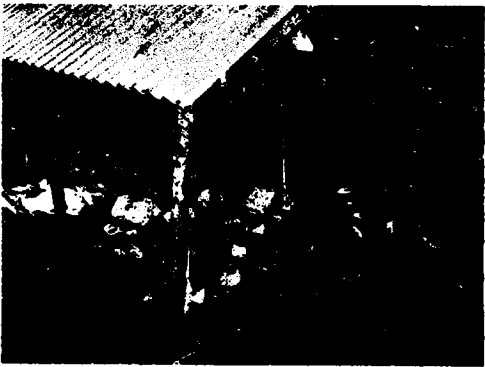
รูป 32 ศูนย์บริการข้อมูล

รูป 33 โครงกระดูกที่เก็บไว้ที่อาคารคลัง

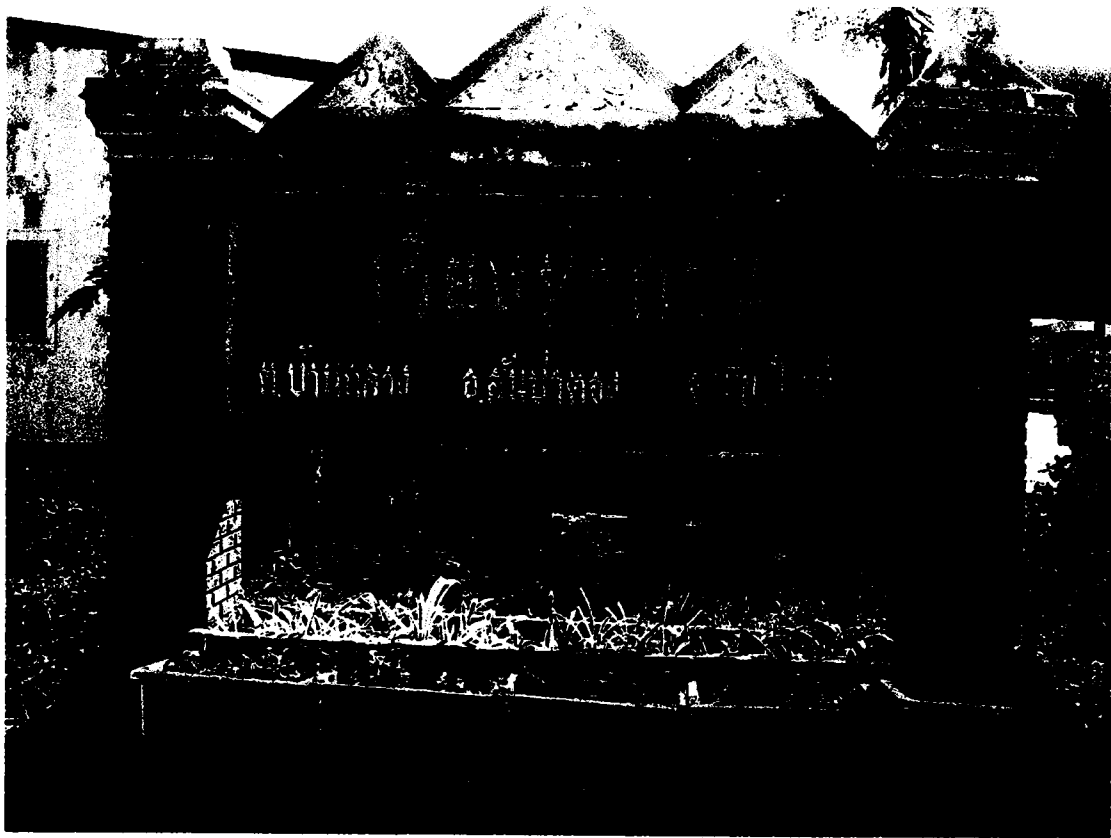
รูป 34 โครงกระดูกที่เก็บไว้ที่อาคารคลัง

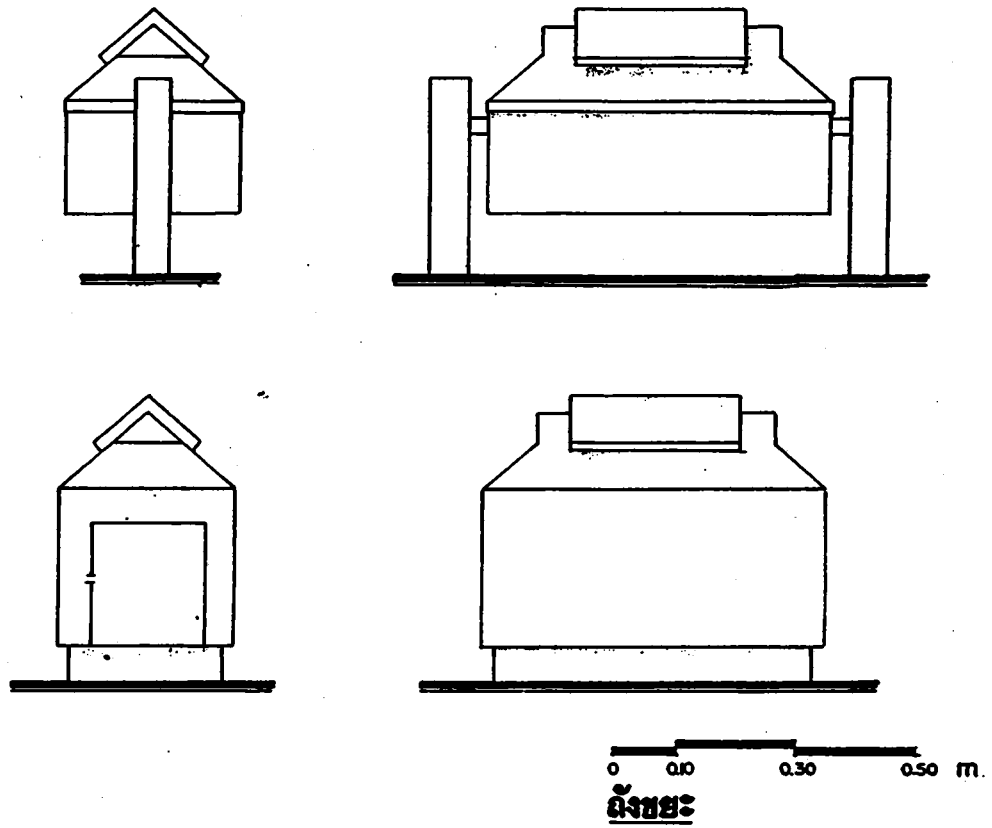
รูป 35 โบราณวัตถุในอาคารคลัง

รูป 36 โบราณวัตถุในอาคารคลัง

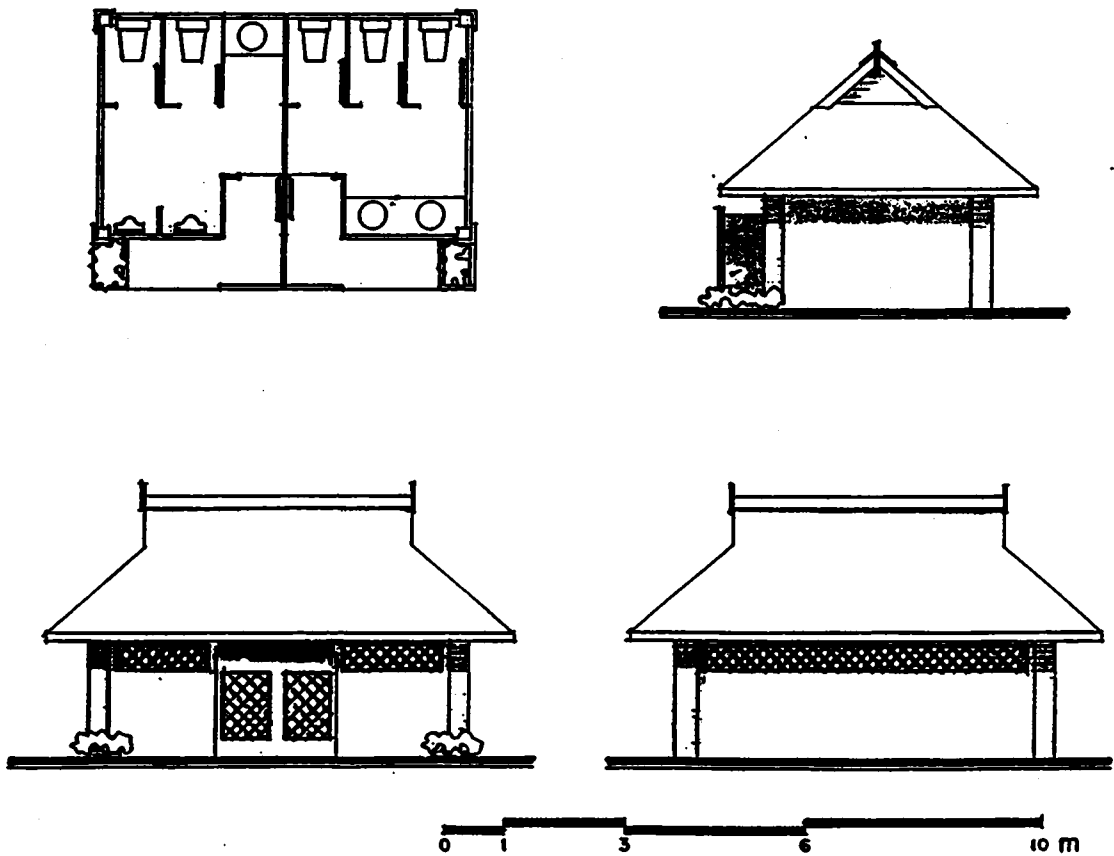
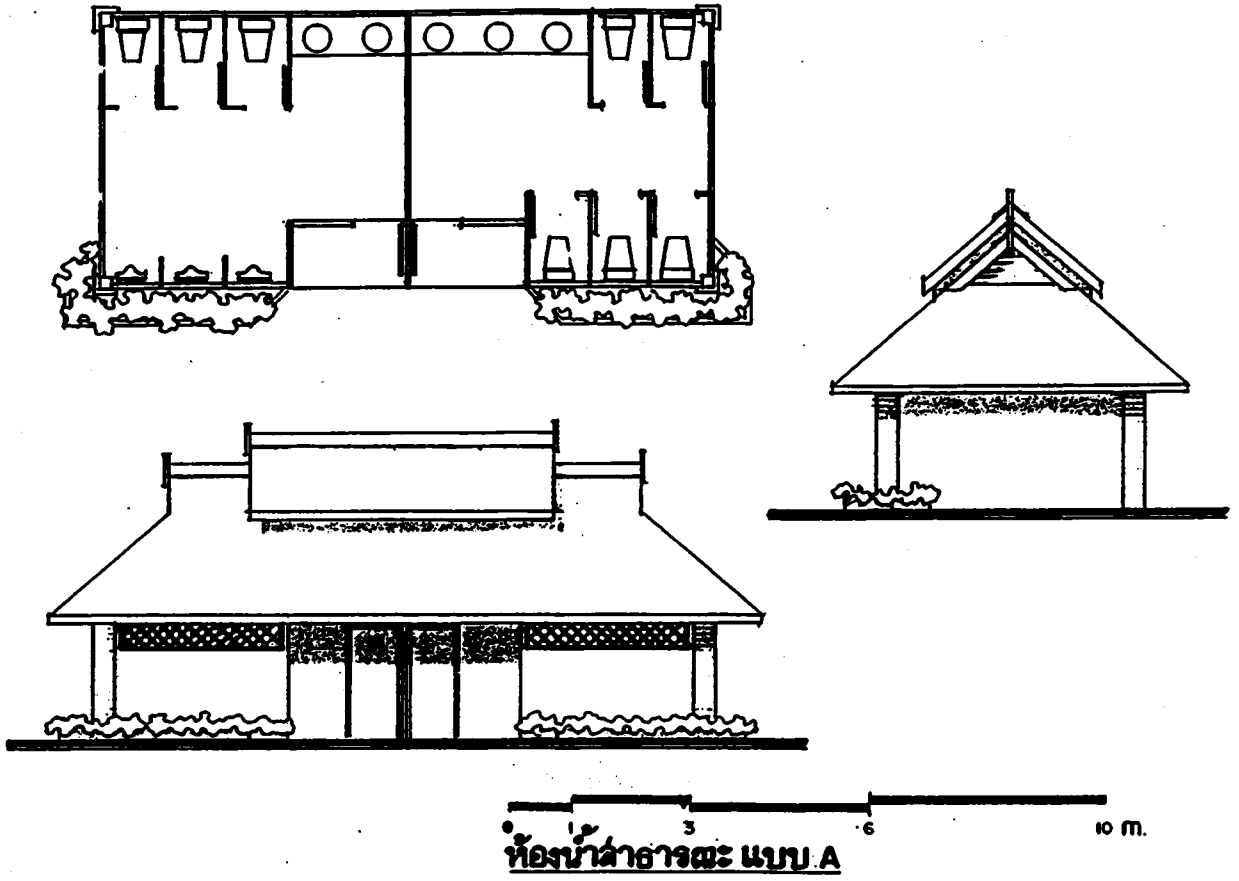

รูป 37 ป้ายเวียงท่ากาน

รูป 38 ตัวอย่างรูปแบบดั่งยยะ

ที่มา: แผนอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกว๊านพะเยา, พ.ศ.2535

รูป 39 ตัวอย่างห้องน้ำสวนสาธารณะ

ที่มา : แผนอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกว้านพะเยา, พ.ศ.2535